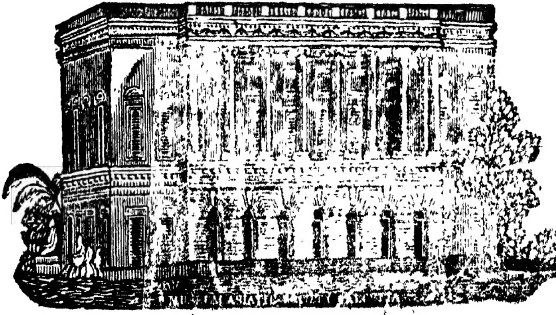

COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL

NEW SERIES, No. 1070.

VALLALA CARITAM.

वल्लालचरितम् ।

ĀNANDA BHATTĀ

MAHĀMAHOPĀDHYĀYA HARAPRASĀD SHĀSTRĪ M.A.

FASCICULUS I. (Text only.)

CALCUTTA :

PRINTED BY UPENDRA NATHA CHAKRAVARTI, AT THE SANSKRIT PRESS.

AND PUBLISHED BY THE

ASIATIC SOCIETY, 57, PARK STREET.

1904.

LIST OF BOOKS FOR SALE

AT THE LIBRARY OF THE

Asiatic Society of Bengal.

No. 57, PARK STREET, CALCUTTA,
AND OBTAINABLE FROM

THE SOCIETY'S AGENTS, MESSRS. LUZAC & CO.,
46, GREAT RUSSELL STREET, LONDON, W.C., AND MR. OTTO
HARRASSOWITZ, BOOKSELLER, LEIPZIG, GERMANY.

Complete copies of those works marked with an asterisk * cannot be supplied.—80

of the Fasciculi being out of stock.

BIBLIOTHECA INDICA.

Sanskrit Series

Advaita Brahma Siddhi, (Text) Fasc 1-4 @ /6/ each	Rs 1
Advaitachinta Kaustubha, Fasc. 1	5 0
*Agni Purāṇa, (Text) Fasc 4-14 @ /6/ each	4
Aitarēya Brāhmana, Vol. I, Fasc. 1-5 and Vol. II, Fasc. 1-5 Vol III, Fasc. 1-5 Vol IV, Fasc 1-5 @ /6/	7
Anu Bhāṣyam, (Text) Fasc. 1-5 @ /6/ each	1
Aphorisms of Sāṅkhya, (English) Fasc 1	0
Astasāhasrikā Prajñāpāramitā, (Text) Fasc 1-6 @ /6/ each	2
Açvavāidyaka, (Text) Fasc. 1-5 @ /6/ each	1
Avadana Kalpalatā, (Sans. and Tibetan) Vol I, Fasc 1-5 ; Vol II Fasc 1-5 @ 1/ each	10
Bal Bhatta Fasc 1 @ /6/ each	0
Bandhaya Ranta Sūtram Fasc. 1 @ /6/ each	0
*Bhāmati, (Text) Fasc 4-8 @ /6/ each	1
Bhāṭṭa Dipikā Vol I, Fasc 1-4	1
Bṛhadācātā (Text) Fasc. 1-4 @ /6/ each	1
Bṛhadharma Purāṇa (Text) Fasc 1-6 @ /6/ each	2
Bodhicaryavatara of Candidevi, Fasc 1	0
Catadusani Fasc 1	0
Catalogue of Sanskrit Books and MSS, Fasc 1-4 @ 2/ each	8
Çatapatha Brāhmana, Vol I, Fasc. 1-7, Vol II, Fasc 1-2	3
Çatasāhasrikā Prajñāpāramitā (Text) Fasc 1 to 6 @ /6/ each	2
*Caturvarga (Chintamani) (Text) Vols. II, 1-25 ; III. Part I, Fasc 1-18. Part II, Fasc 1-10 @ /6/ each	19
Çlokaavartika, (English) Fasc 1-4	3
Çrāddha Kṛyā Kaumudī (Text) Fasc 1-5 @ /6/ each	1
*Çranta Sūtra of Āpastamba (Text) Fasc 4-16 @ /6/ each	4
Ditto Çāṅkhāyana, (Text) Vol I, Fasc 1-7 ; Vol. II, Fasc. 1-4, Vol III, Fasc. 1-4 @ /6/ each	5
Çrī Bhāṣyam, (Text) Fasc 1-3 @ /6/ each	1
Dana Kṛyā kaumudī, Fasc 1-2 @ /6/	0
Gadadhara Paddhati Kālasāra Vol. I, Fasc 1-6	2
Kāla Mādhyama, (Text) Fasc. 1-4 @ /6/ each	1
Kāla Viveka, Fasc 1-6	2
Kātantra, (Text) Fasc 1-6 @ /12/ each	4
Kathā Sarit Sāgara, (English) Fasc. 1-14 @ /12/ each	10
Kīrma Purāṇa, (Text) Fasc 1-9 @ /6/ each	3
Lalita-Vistara, (English) Fasc 1-3 @ /12/ each	2
Madana Pārijāta, (Text) Fasc 1-11 @ /6/ each	4
Mahā-bhāṣya-pradīpodyōta, (Text) Vol I, Fasc 1-9 II, Fasc. 1-10 @ /6/ each	7
Manuṭīkā Sangraha, (Text) Fasc. 1-3 @ /6/ each	1
Mārkaṇḍeya Purāṇa, (English) Fasc. 1-7 @ /12/ each	5
*Mīmāṃsā Darçana, (Text) Fasc. 7-19 @ /6/ each	14
Nārada Smṛti, (Text) Fasc 1-3 @ /6/	1
Nyāyavārtika, (Text) Fasc. 1-4 @ /6/	1
*Nirukta, (Text) Vol. III Fasc. 1-6 Vol. IV, Fasc. 1-8 @ /6/ each	5
Nityācāra Paddhati (Text) Fasc. 1-7	2
Nityācārapradīpāḥ (Text) Fasc 1-3	1
Nyayabinduṭīkā, (Text)	0
Nyāya Kusumāñjali Prakarana (Text) Vol. I, Fasc. 1-6 ; Vol. II, Fasc. 1-3 @ /6/ each	3
Padumawati Fasc. 1-3 @ 2/	6

वल्लालचरितम्

श्री नमो विघ्नविनायकाय ॥

प्रणमामि जगत्कृष्टि-स्थिति-संहारकारणम् ।

विघ्नधरं विघ्नधरं विघ्नं च विघ्न-हेतुकम् ॥ १ ॥

सगदीर्घं सत्वरूपं सर्वसंक्षिप्तमव्ययम् ।

सर्वज्ञं सर्वभूतस्थं सर्वप्रतिघ्नं विभुम् ॥ २ ॥

ब्राह्मणेभ्यो नमस्तस्य नवद्वीपनृपाश्च यः ।

ब्राह्मणानां समुत्पत्ति-तद्भेदादि-समन्वितम् ।

राडीयानां वरेन्द्राणां जीवन्माजी-समन्वितम् ।

वल्लालचरिताख्यं तद्राजचरितमुच्यते ॥ ३ ॥

सिंहचोर्ब्रह्मणो जातः पुलहो वामकर्णतः ।

अङ्गिरा नासिकारन्ध्रादजायत मुखाद्गुचिः ॥ ४ ॥

मरीचिः स्कन्धदेशाच्च प्रचेता अधरोष्ठतः ।

एकादश चैव रुद्रा ललाटात् क्रोधसन्धवाः ॥ ५ ॥

पुलहस्य सुतो वात्स्यः शाण्डिल्यश्च रुचेः सुतः ।

२३० हहस्यतेराङ्गिरसो भरद्वाजः सुतः स्मृतः ॥ ६ ॥

मरीचैर्मनसो जातः कसिपातः । जापातः ।

प्रचेतसोपि मनसो गौतमी भगवात्पुत्रिः ॥ ७ ॥

सावर्णिर्गौतमाज्जज्ञे मुनिप्रवरः एव तः ।

बभूवुः पञ्चगोत्राणि चैतेषां प्रवरा भवे ॥ ८ ॥

बभूवुर्ब्रह्मणो वक्तादन्या ब्राह्मणजातयः ।

ताः स्थिताः देशभेदेन गोत्रशून्याश्च भूपते ॥ ९ ॥

अदित्यां द्वादशादित्यान् जनयामास कश्यपः ।

अत्रिर्नेत्रमलाञ्छन्द्रः क्षीरोदे च बभूव ह ॥ १० ॥

चन्द्रादित्यमनूनाञ्च प्रवराः क्षत्रियाः स्मृताः ।

ब्रह्मणो वाहुदेशाच्चैवान्याः क्षत्रियजातयः ।

जरुदेशाच्च वैश्याश्च पादतः शूद्रजातयः ॥ ११ ॥

जन्मना जायते शूद्रः संस्कारैर्द्विज उच्यते ।

वेदपाठाद्भवेद्विप्रो ब्राह्मणो ब्रह्मविद्यया ॥ १२ ॥

सारस्वताः कान्यकुब्जा गौड़ा मैथिलकोक्कलाः ।

पञ्चगौड़ाः समाख्याताः विन्ध्यस्योत्तरवासिनः ॥ १३ ॥

कर्णाटाश्चैव तैलङ्गाः गुर्जरा राष्ट्रवासिनः ।

अन्ध्राश्च द्रविडाः पञ्च विन्ध्यदक्षिणवासिनः ॥ १४ ॥

सर्वे द्विजाः कान्यकुब्जाः माथुरं मागधं विना ।

मागधो ब्रह्मणा पूर्वं कल्पितो द्विज एव च ।

वराहस्य च घर्म्मण माथुरो जायते तथा ॥ १५ ॥

वेदवाणाङ्गशक्ते तु गौड़े विप्राः समागताः ।

हययानं समारुह्य सर्वशास्त्रविशारदाः ॥ १६ ॥

मेधातिथिः क्षितीश्च वीर्यसुषेणकी ।

सौभरि-रत्नगर्भो च^१ तथा विप्रः सुधानिधिः ॥ १७ ॥

तैरूढा नृपतेर्वाक्यात् सप्त सप्तशतात्मजाः ।

तद्देववशतो जातास्तासुं सप्त सुता वराः ।

वरन्दरं गताः पञ्च कनिष्ठौ राढ़संस्थितौ ॥ १८ ॥

नृपेन्द्रेनादिशूरेण चानीतं विप्रपञ्चकम् ।

पञ्चगोत्रान्वितं तेषां नाम गोत्रञ्च कथ्यते ॥ १९ ॥

श्रीहर्षस्य भरद्वाजो दक्षस्य काश्यपः स्मृतः ।

वेदगर्भस्य सावर्णी वात्स्यश्च छान्दङ्गस्य च ।

शाण्डिल्यगोत्रः कथितो भट्टनारायणस्य च ॥ २० ॥

भट्टतः षोडशोद्भूता दक्षतश्चापि षोडश ।

चत्वारः श्रीहर्षजाता भरद्वाजकुलोद्भवाः ।

द्वादश वेदगर्भाश्च तथैकादश छान्दङ्गात् ॥ २१ ॥

केचिद्विप्रा आगताश्च वैदिका वेदपारगाः ।

पाञ्चात्या दक्षिणात्याश्च शेषोक्ता द्राविडाः स्मृताः ॥ २२ ॥

बल्लालविषये नूनं कुलीना देवताः स्वयम् ।

श्रोत्रिया मेरवो ज्ञेया घटकाः स्तुतिपाठकाः ॥ २३ ॥

आचारो विनयो विद्या प्रतिष्ठा तीर्थदर्शनम् ।

निष्ठावृत्तिस्तपोदानं नवधा कुललक्षणम् ॥ २४ ॥

काममामरणात् तिष्ठेत् गृहे कन्यर्त्तुमल्पि ।

न चैवैनां प्रयच्छेत्तु कुलहीनाय कर्हिचित् ॥ २५ ॥

एकां शाखां सकल्पां वा षड्भिरङ्गैरधीत्य च ।

षट्कर्म्म-निरतो विप्रः श्रोत्रियो नाम धर्मवित् ॥ २६ ॥

गुणानुसारतोऽकारि कुलीनश्चैव मौलिकः ।

वंशजश्च पुरा राज्ञा वल्लालेन सुनिश्चितम् ॥ २७ ॥

इति वल्गलचरिते वर्णानामुत्पत्तिकथनम् ॥

अथ प्रतिग्राहि-संज्ञा-कारण-कथनम् ।

धेनुं स्वर्णमयीं यज्ञे विप्रेभ्यः प्रददौ नृपः ।

धेनोस्तस्याः स्वर्णमय्याश्छेदने पतितोऽभवत् ॥ २८ ॥

ततो निर्व्वसितो राज्ञा कश्चन स्वर्णकारकः ।

विप्राः प्रतिग्रहाज्जाताः सर्व्वधर्मवहिष्कृताः ॥ २९ ॥

इति प्रतिग्राहिकारणम् ।

अथ प्रतिग्राहि-संज्ञकानां सग्रामि-नामानि ।

शङ्करः पीतमुण्डी च 'गडोपि च दिवाकरः ।

गुडो दाडकनामा च दोकडिश्चैव पिप्पली ॥ ३० ॥

वन्द्यो मार्त्तण्डनामा च ब्राह्मणो नाम नामतः ।

आयानिश्च गणायिश्च हाडो गोपी च वन्द्यजाः ॥ ३१ ॥

माषो दोकड़िनामा च रायी च मधुसूदनः ।
 कुशिको यवनामा च हड़ो नारायणोऽपि च ॥ ३२ ॥
 महिन्ता दिविधो नाम दायारिश्चैव केशवः ।
 चट्टः शकुनिनामा च तैलवाटीर्नयारिकः ॥ ३३ ॥
 कुन्दो विश्वेश्वरो नाम वन्द्यजो विठुसंज्ञकः ।
 घोषजो भ्रातरावेतौ मदनविश्वरूपकौ^१ ॥ ३४ ॥
 गाङ्गुलिर्हास्यनामा च पूतिगौतमसंज्ञकः ।
 पराशराख्यः शिन्ही च शङ्करो डिण्डिसंज्ञकः ॥ ३५ ॥
 अमी विप्रकुलोद्भूता गोदानं जगृहुर्विजाः ।
 तेषां सम्बन्धमात्रेण पङ्के गौरिव सीदति ॥ ३६ ॥
 सम्बन्धे भोजने चैव दाने यज्ञे तथैव च ।
 विद्वद्भिः श्राद्धकाले च वर्ज्या एते पुनः पुनः ॥ ३७ ॥

इति प्रतिग्राहिणां नामादयः ॥

अथ प्रतिग्राहिमुतानां विवाहकथनम् ।

गणकन्या वशिष्ठेन टोटेन शकुनेः सुताः ।
 हाड़कन्या दायिकेन कुवेरो हास्यजापतिः ॥ ३८ ॥
 चक्रपाणिनापि कन्या गृहीता धनलोभतः ।

(१) क पुस्तके विधु ।

(२) ख, भ्रातरौ ज्ञेयौ मदनौ विश्वरूपकः ।

विठुसुतापतिर्भूत्वा चट्टजः कुलभूषणः ।

प्रतिग्राहिसुतोदाहात् षडेते वंशजाः स्मृताः ॥ ३८ ॥

श्रोत्रियाय सुतां दत्त्वा कुलीनो वंशजः पुनः ॥ ४० ॥

ग्रामं लब्ध्वा च वल्गालात् कौण्डिल्यस्तत्राचारितः ।

यवग्रामी कङ्करी च कौण्डिल्यो वैदुङ्डीस्तथा ॥ ४१ ॥

इति प्रतिग्राहिसुतानां विवाहकथनम् ॥

अथ पञ्चगोत्रीयानां सग्रामि-नामादि-कथनम् ।

अथ शाण्डिल्यगोत्रस्य भट्टनारायणस्य वंश-
धराणां गाँडूनामानि ।

आदौ वन्द्यो वराहः स्यात् रामो गङ्गगङ्गिस्तथा ।

नृपः स्यात् केशरश्चैव नानः कुसुमकीलिकः ॥ ४२ ॥

वाटुः स्यात् पारिहालोसौ कुलभिर्गुडूनामकः ।

गणो घोषलितां प्राप्तः खेयुः शाण्डीश्वरीस्तथा ॥ ४३ ॥

बुडोमाश्वरकश्चैव, वटव्यालो विकर्त्तनः ।

वसुरायिस्तथा नीलः कड्यालो मधुसूदनः ॥ ४४ ॥

कुशो च कोयनामा च कुलिसा चैव वासुकः ।

आकाशो माधवो दीर्घग्रामी चैव महामतिः ॥ ४५ ॥

एते षोडश शाण्डिल्याः कथिता राजपूजिताः ।

ततः काश्यप-गोत्रीय-दत्त-वंशस्य कथ्यते ॥ ४६ ॥

अथ काश्यपगोत्रस्य दक्षस्य वंशधराणां गाँडू- नामानि ।

धोरोऽभवत् गुड्डीग्रामी नीरः स्यादामरूलिकः ।
भूरिष्टालः शुभस्रैव शम्भुः स्यात्तैलवाटिकः ॥ ४७ ॥
कौतुकः प्रेतमुण्डी स्यात् चट्टग्रामी सुलोचनः ।
पलशायी पालुनामा हड़काको मतस्तथा ॥ ४८ ॥
पोड़ारिः कृष्णसंज्ञोऽसौ पालधी रामनामकः ।
जननामा कोयारिः स्यात् पर्कटिर्वनमालिकः ॥ ४९ ॥
सिमलायी श्रीहरिः स्यात् जटः पूषलिकस्तथा ।
भट्टग्रामी शशिधरो मूलग्रामी च केशवः ।
एते षोडश भूदेवाः ज्ञेयाः काश्यपसंज्ञकाः ॥ ५० ॥

अथ भरद्वाजगोत्रस्य श्रीहर्षस्य वंशधराणाम् गाँडूनामानि ।

धौदुनामा मुखैटिः स्यात् जमः स्याद्दीनसायिकः ।
नानः साहरिको ज्ञेयो रायी च रामनामकः ॥ ५१ ॥
श्रीहर्षस्य सुता एते भरद्वाजकुलोद्भवाः ।
सर्व्वदेशेषु विदितमग्रवर्णचतुष्टयम् ॥ ५२ ॥

अथ सावर्णगोत्रस्य वेदगर्भस्य वंशधराणां .
गाँदनामानि ।

गाङ्गुली हलनामा च कुन्दो राज्यधरस्तथा ।
वशिष्ठः सिद्धलो ज्ञेयो दायी च मदनो भवत् ॥ ५३ ॥
विश्वरूपस्तथा नन्दी वालिग्रामी कुमारकः ।
योगी सियारिको ज्ञेयः पुंसिको रामनामकः ॥ ५४ ॥
दत्तः साकटसंज्ञो ऽसौ पारी च मधुसूदनः ।
घण्टाग्रामी माधवश्च नायारी च गुणाकरः ।
एते पुत्रा महाप्राज्ञाः सावर्णा द्वादश स्मृताः ॥ ५५ ॥

अथ वात्स्यगोत्रस्य छान्दङ्स्य वंशधराणां
गाँदनामानि ।

रविर्महिन्ता सुरभिश्च घोषः
कविः पृथिव्यां खलु शिम्बलालः ।
महायशा वापुलिकश्च पिप्पली^१
धीरश्च पूतिर्ननु शङ्कराख्यः ॥ ५६ ॥
विश्वम्भरोऽभूत् खलु पूर्वग्रामी
वात्स्याश्च तादर्थ्यनिवासदेशाः

श्रीश्रीधरोभूत् खलु काञ्चिविस्त्री
 नारायणो नाम च काञ्चियारी ।
 चौत्खण्डिको नाम गुणाकरः स्यात् ।
 मनो दीघालो भुवि रुद्रतुल्यः ॥ ५७ ॥

अथ गौणकुलीनानामुल्लेखनम् ।

दीर्घाङ्गी पारिः कुलभी पोड़ारी राइः केशरी ।
 घण्टा डिण्डिः पीतमुण्डी मंहिन्ता गुड़पिप्पली ।
 हड़श्च गड़गड़िश्चैव इमे गौणाः प्रकीर्त्तिताः ।
 अतःपरं विशेषं यदत्रैव वर्ण्यते मया ॥ ५८ ॥

एकदा राजवज्रालः कौलिन्य-स्थापनाय च^१ ।
 आमन्त्रयामास विप्रान् सभारोहण^२-कर्म्मणि ॥ ५९ ॥
 नित्यकर्म्मणि निष्पाद्य ततस्तन्निश्चितेऽहनि ।
 आययुर्ब्राह्मणाः सर्वे सभायां नृपसन्निधौ ॥ ६० ॥
 केचित् प्रहरमध्ये च सार्द्धप्रहरमध्यतः ।
 सार्द्धद्विप्रहरे के वा ययुर्नृपति-सन्निधिम् ॥ ६१ ॥

(१) ख, वज्रालसेनः कौलिन्यादिप्रदत्तये ।

• (२) ख, शुभागमन ० ।

ततस्तु मतिमान् राजा विविच्य द्विज-चेष्टितान् ।
 कौलीन्यादियथायोग्यं तेभ्यस्तत्र ददौ मुदा ॥ ६२ ॥
 सार्द्धद्विप्रह्वरातोते सभायामागतास्तु ये ।
 ते सम्पूर्ण-धर्म-निष्ठाः कौलीन्यं लेभिरे द्विजाः ॥ ६३ ॥
 ये सार्द्धप्रहरे प्राप्ताः श्रोत्रियास्ते प्रकीर्त्तिताः ।
 बभूवुर्गौणकुलीनास्ते, यामान्तरगतास्तु ये ॥ ६४ ॥
 कालेनादिश्रोत्रियेषु विशुद्धेषु निवेशिताः ।
 आसन् गौणाश्च विख्याताः कष्टश्रोत्रियसंज्ञया ॥ ६५ ॥
 यथा गौणास्तथा कष्टा हेया एव समं सदा ।
 इति राढ़ीयविप्राणां कथितः कुलनिश्चयः ॥ ६६ ॥
 इति राढ़ीयविप्राणाम् कौलीन्यादिप्राप्तिकथनम् ।

अथ वरेन्द्रवंशकथनम् ।

काश्यपेऽष्टादश ज्ञेयाः शाण्डिल्येषु चतुर्दश ।
 चतुर्विंशतिर्वात्स्यानाम् भरद्वाजे तथाविधः ॥ ६७ ॥
 सावर्णे विंशतिर्ज्ञेयाः कथिताः पञ्चगोत्रकाः ।
 तेषां ग्रामी सविस्तारं कथ्यते च यथाक्रमम् ॥ ६८ ॥

(१) ख, कर्मात्यकर्मणी तेषां कर्मात्यत्वं विविच्य च ।

(२) ख, क्रमात् तैः प्रत्यपादयत् ।

अथ काश्यपगोत्रस्य कृपानिधेर्वंशधराणाम्
गाँडनामानि ।

करञ्जो भादुङ्गी मैत्रो ब्रालयष्टिककेरली ।
मधुग्रामी बलीहारी मोयाली बीजकुञ्जकः ॥ ६८ ॥
कोटिः सर्वग्रामकोटिः परेशश्चैव धोसकः ।
भद्रग्रामी चाशुकोटिः शरग्रामी च विशुतः ।
वेलग्रामी चमग्रामी वंशजाश्च कृपानिधेः ॥ ७० ॥

अथ शाण्डिल्यगोत्रस्य दामोदरस्य वंशधराणां
गाँडनामानि ।

रुद्रवाग्ची साधुवाग्ची लाहिङ्गी चम्पटिस्तथा ।
नन्दनावाटी कालिन्दी चट्टग्रामी च पूषणः ॥ ७१ ॥
शिहरिर्विंशी मत्स्याशी वेलुङ्गीश्चम्पसंज्ञकः ।
सुवर्णतोटः^१ शाण्डिल्योदामोदरस्य वंशजाः ॥ ७२ ॥

अथ वात्स्यगोत्रस्य धराधरस्य वंशधराणां
गाँडनामानि ।

संयामिनो भीमकाली भट्टशाली च कुङ्कुमुङ्गिः ॥ ७३ ॥

भाङ्गियालः कामकाली वात्स्यग्रामी च लक्षकः ।
 वोङ्गग्रामी जामरूखी कालीग्रामी कलीहरः ॥ ७४ ।
 शीतली धोसली चैव तालुङ्गी कुकुटी तथा ।
 निद्राली चालुषग्रामी देउलि सिहरी तथा ॥ ७५ ॥
 ग्रीण्डीकान्तिः श्रुतवटी चतुरान्दी तथा स्मृतः ।
 कालिन्दी वात्स्यगोत्रस्य घराधरस्य वंशजाः ॥ ७६ ॥

अथ भरद्वाजगोत्रस्य गौतमस्य वंशधराणां गाँडूनामानि ।

भादङ्गी लाङ्गेल-भामा भामालो भम्पटी च वा ।
 उत्तिवाही उग्ररेखी आखु-रत्नावली खनिः ॥ ७७ ॥
 गोस्वाशिराथः पिस्वीनि चेङ्गा चाखुरि पिप्पली ।
 विशाला काञ्चनग्रामी असृक् शाकोटकस्तथा ॥ ७८ ॥
 क्षेत्रग्रामी राजग्रामी नन्दीग्रामी च जध्यलः ।
 पुक्तिर्वृहती गोत्रेषु भरद्वाजेषु गोतमात् ॥ ७९ ॥

अथ सावर्णगोत्रस्य पराशरस्य वंशधराणां गाँडूनामानि ।

सिंहडालक उन्दुङ्गी शृङ्गी पाकङ्गी लेधुङ्गी ।
 धुम्बुङ्गी तातोया सेतुः कपाली लोमपेटरी ॥ ८० ॥

पञ्चवटी खण्डवटी निकडिश्च समुद्रकः ।

पुण्डरिको यशोग्रामी केतुग्रामी च विश्रुतः ॥ ८१ ॥

पुष्पपो भादुषी चैव वरेन्द्रा गाँइसंज्ञकाः ।

मुनिकल्पा अमी जाता सावर्णेषु पराशरात् ॥ ८२ ॥

अथ वैदिकानां कौलिन्यादिविहीनत्वकारणम् ।१

वैदिका ब्राह्मणा आसन् वणिजां पक्षपातिणः ।

ततस्तान् सदसि क्रोधान्नाजुहाव महीपतिः ॥ ८३ ॥

नाकाङ्क्षन्नभिहारं ते राजदत्तं तपोधनाः ।

ब्राह्मणाः ब्रह्मविद्वांसो वैदिका इति केचन ॥ ८४ ॥

इति वैदिकानां कौलीन्यादिराहित्यकथनम् ।

अथ कान्यकुजागत-कायस्थानां नामगोत्राणि ।

काश्यपे गोत्रे सञ्जातो दक्षनामा महामतिः ।

तस्य दासो गौतमस्य गोत्रे दशरथो वसुः ॥ ८५ ॥

शाण्डिल्यगोत्रे सम्भूतो भट्टनारायणः कृती ।

तस्य सौकालिनो दासो घोषजो मकरन्दकः ॥ ८६ ॥

भरद्वाजेषु विख्यातः श्रीहर्षो मुनिसत्तमः ।

दासस्तस्य विराटाख्यः गुहकः काश्यपः स्मृतः ॥ ८७ ॥

सावर्णगोत्रो निर्दिष्टो वेदगर्भस्तपोधनः ।

तस्य दासो मित्रवंशो विश्वामित्रस्य गोत्रकः ॥

कालिदास इति ख्यातः शूद्रवंशसमुद्भवः ॥ ८८ ॥

वात्स्यगोत्रेषु सम्भूतः कान्दड़ इति संज्ञितः ।

मौनल्यगोत्रकोदत्तः पुरुषोत्तमसंज्ञकः ।

एतेषां रक्षणार्थाय स्वागतो गौडमण्डलम् ॥ ८९ ॥

ये घोषवसुमित्रास्तु कुलीनाः^१ सर्व्व एव ते ।

देव-दत्तौ सेनसिंघौ पालितश्च करो गुहः ।

दासश्च मध्यमा अष्टौ द्विसप्ततिर्घरास्ततः ॥ ९० ॥

अशीति मूर्तेलिका राजवल्लालसेन-सम्भवाः ।

द्विसप्ततिर्घरा ये ते कायस्थेष्वधमाः स्मृताः ॥ ९१ ॥

अथ गुणवत्कायस्यप्रशंसा ।

शूद्रास्तु ये दानपरा भवन्ति

व्रतान्विता विप्रपरायणाश्च ।

अन्नं हि तेषां सततं सुभोज्यं

भवेत् द्विजैर्दृष्टमिदं पुरातनैः ॥ ९२ ॥

इत्यानन्दभट्टप्रोक्ते^१ वल्लालचरिते पूर्व्वखण्डं सम्पूर्णम् ॥

(१) ख पुस्तके स्वागतम् ।

(२) ख इति श्रीमदानन्दः ।

वल्लालचरितम्

उत्तरखण्डम्

अथ प्रथमोऽध्यायः । (१)

वल्लालचरितं पूर्वखण्डीयं कथितं मया ।

श्रूयतामुत्तरे खण्डे विस्तरात् कथ्यतेऽधुना ॥ १ ॥

सेनवंशधरो राजा वल्लालो नाम विश्रुतः ।

पुरे मामभुनक् पृथ्वीं प्रभावाक्षतशासनः ॥ २ ॥

प्रभुश्च यौवनस्थोऽपि तस्मिन्नासीद्विवेकता ।

नाहारि ब्राह्मणी कन्या कदाचिदपि भुभृता ॥ ३ ॥

कामाचारोऽपि दृप्तोऽपि स प्रियङ्करकिङ्करः ।

कदाचिच्च परस्त्रीणां जारत्वं नाकरोन्नृपः ॥ ४ ॥

असेवि चाण्डालकन्या राज्ञा द्वादशवार्षिकी ।

नटीकन्या च सिद्धार्थं पाषण्डमतवर्तिना ॥ ५ ॥

यावन्नासीत् भट्टपादैरुपदिष्टो महीपतिः ।

तावत् स कृतवान् कर्म तत्तत् सज्जनगर्हितम् ॥ ६ ॥

भट्टानुव्रतिना तेन ततो विमलबुद्धिना ।
 किं किं नानुष्ठितं कर्म ब्राह्मणानां प्रियङ्करम् ॥ ७ ॥
 वङ्गवागडिवारेन्द्रराढाभूर्मिथिलापि च ।
 तस्यासीद्विपुलं राष्ट्रमेतद्विषयपञ्चकम् ॥ ८ ॥
 'वसतिस्म नृपः श्रीमान् पुरा गौडि पुरोत्तमे ।
 कदाचिद्वा यथाकामं नगरे विक्रमे पुरे ॥ ९ ॥
 स्वर्णग्रामे कदाचिद्वा प्रासादे सुमनोहरे ।
 रममानः सह श्रीभिर्दिवीव त्रिदिवेश्वरः ॥ १० ॥
 वैहारिकासु विद्यासु वाजिपृष्ठे च पण्डितः ।
 शस्त्रास्त्रेषु परं दत्तो दाने कर्ण इवापरः ॥ ११ ॥^१
^३इत्यानन्दभट्टप्रोक्ते वल्लालचरिते वल्लालपरिचयो

नाम प्रथमोऽध्यायः ।

- (१) ख पुस्तके अधिकोऽयं श्लोको दृश्यते
 भट्टमिहगिरिर्यस्य महाराजगुरुर्गुरुः ।
 समर्थः स महातेजाः त्रैलोक्यमपि शासितम् ॥
- (२) ख पुस्तके श्लोकोऽयमधिको दृश्यते
 स राजपुङ्गवो ग्रन्थं वार्द्धके दानसागरम् ।
 अनिरुद्धोपदेशेन प्रणिनाय श्रुतं मया ॥
- (३) ख इति श्रीमदानन्द० उत्तरखण्डे० गुणकीर्तणम् ।

अथ द्वितीयोऽध्यायः१ ।

पुरोदन्तपुराधीशं जिगीषुरवनीपतिः ।

वित्ताढ्यादल्लभानन्दान्निष्ककोटिं गृहीतवान् ॥ १ ॥

वारं वारं जितो राजा यतो मणिपुराहवे ।

ततोऽभियानं घोरं ख कर्तुमासीत्समुद्यतः ॥ २ ॥

वल्लभेऽदातुकामेऽपि दृष्ट्वा संविद्व्रतिक्रमम्^१ ।

प्रेषयामास दूतं स वणिजाय महात्मने ॥ ३ ॥

स दूतः सङ्गकोटस्थं वल्लभं समुपागतः ।

विज्ञापयामास तदा वल्लालनृपशासनम् ॥ ४ ॥

वल्लाल उवाच ।

यथास्माभिर्हि कर्तव्यं संयानं प्रति कीकटम् ।

विधाय सुमहोद्योगं षडङ्गबलसंयुतैः ॥ ५ ॥

ततो वल्लभचन्द्रः स गृह्णन् प्राणित्यलेखनम् ।

प्रेषयन् तु सार्धकोटिं सुवर्णमिति माचिरम् ॥ ६ ॥

वल्लभ उवाच ।

अमितव्ययिना राज्ञा कालिका पातिता सकृत् ।

किं ब्रूमो मृपतिं नैवं मया दृष्टः सतां विधिः ॥ ७ ॥

---

(१) क, पुस्तके नास्ति ।

(२) ख, मणि ० ।

(३) ख, वल्लभेऽसम्पत्ते दातुं पुनः संविद्व्रतिक्रमात् ।

कस्माद्वा समरोद्योगः लब्धस्य परिपालनम् ।
 राष्ट्रस्यैवोचितं कर्तुं युद्धमेतदकारणम् ॥ ८ ॥
 त्यज्यताम् ग्रावारबुद्धिः प्रजानां हितकाम्यया ।
 प्रजाक्षयकरं युद्धमधर्म्मं निरयप्रदम् ॥ ९ ॥
 यदृच्छाचारो नृपती राजधर्म्मं न पश्यति ।
 अरक्षणे महद्दोषः किं गुणो राष्ट्रवर्द्धनैः ॥ १० ॥
 क्षेत्रियं भगवद्भक्तमथवा मुषलं धनुः ।
 न कोऽपि पुरुषः कर्तुं कदाचिद्भवति प्रभुः ॥ ११ ॥
 अरक्षित्वा प्रजा राजा केवलं बलिमाददत् ।
 अयशो महदाप्नोति निरयञ्चैव गच्छति ॥ १२ ॥
 इत्याहुः कोशातकिनः किं राजनयचर्चया ।
 राजनीतिं हि विज्ञेयं शत्रूणां परिमर्दनम् ॥ १३ ॥
 अथवा विग्रहेर्यस्मात् पीड्यन्तेऽस्मद्विधा जनाः ।
 उलपा इव सामान्या ब्रवीमि तेन हेतुना ॥ १४ ॥
 यदि स्यान्नृपति ईदृशात् करादानसमन्वितम् ।
 आधित्वे हरिकेलीयं ऋणं दातुं तदोत्सहे ॥ १५ ॥
 तस्य तद्भाषितं सर्वं स दूतः श्रान्तवाहनः ।
 विक्रमं पुरमागत्य वज्रालाय न्यवेदयत् ॥ १६ ॥

(१) क, यदृच्छा हि भवेत्तस्य राजधर्म्ममवेक्षता ।

(२) क, निरयञ्च प्रगच्छति ।

एतच्छ्रुत्वाथ सन्देशं वल्गलः पृथिवीपतिः ।
 मन्युना स प्रजज्वाल कुटङ्को वज्रिना यथा ॥ १७ ॥
 तदास्य कोपताम्बास्यात्^१ सुस्त्राव स्वेदशम्बरम् ।
 अग्निसंयोगतः स्विन्नदह्यमानेन्धनाद् यथा ॥ १८ ॥
 वल्गले जातसंरोषो निर्दोषेषु वणिच्छपि ।
 क्रुद्धो भूत्वा स वल्गलः चकार कदनं भृशम् ॥ १९ ॥
 शुल्कादानमिषेणापि जहार वणिजां बलात् ।
 व्यवहारे धृतं वस्तु केषाञ्चित् क्रोशतामपि ॥ २० ॥
 असवर्णाविवाहस्तु निषिद्धोपि कलौ युगे ।
 गोविन्दाढ्यस्य कन्यां स जहार वणिजो बलात् ॥ २१ ॥
 नहर्देवोऽपि सौवर्णादनुदर्शं चकार ह ।
 कुलवृद्धैः सहागत्य नापि प्रत्यग्रहीच्च तम् ॥ २२ ॥
 ततः^२ स मन्त्रयन् राजा गूढं चाटुविटैः सह ।
 पीडयामास वणिजो दूतञ्चेदमुवाच ह ॥ २२ ॥

वल्गल उवाच ।

सुवर्णा वणिजो राष्ट्रे दुःशीला धनगर्व्विताः ।
 ब्राह्मणान् ते तूलयन्ति ब्रह्मक्षत्रञ्च मामपि^३ ॥ २३ ॥

(१) ख, क्रोध ० ।

(२) ख, एयं ।

(३) ख, ब्रह्मक्षत्रियजञ्च माम् ।

वल्गुलभानन्दनामा च^१ वणिगणमहत्तरः ।

अशिष्टः कुलजन्मन्यो दाभिकश्च विशेषतः ॥ २४ ॥

इत्यादीन् सुवहन् दोषानारोप्य^२ पण्यजीविषु ।

वल्गुभाय सङ्ककोटे राजा द्रुतं व्यसर्जयत् ॥ २५ ॥

आसेधं विपुलं चक्रे भयं भैत्रं च दर्शयन् ।

येन केन प्रकारेण तं वशीकरणेच्छया ॥ २६ ॥

तदाददे^३ द्विगुणितमन्यायेन करं भरम् ।

^४माहादावाहरच्छुल्कमसक्तच्छौल्किकच्छलात् ॥ २७ ॥

^५इत्यानन्दभट्टप्रोक्ते वल्गुलचरिते^६ वणिगाधर्षणं नाम

द्वितीयोऽध्यायः ।

(१) ख, वल्गुलभानन्दचन्द्रः स ।

(२) क, पण्यजीविषु ।

(३) ख, जस्तुः ।

(४) ख, घट्टादावाहरन् शुल्कं राज्ञोभाण्डविकाश्ललात् ।

(५) ख, इति श्रीमदानन्द • ।

(६) ख, उत्तरखण्डे ।

अथ तृतीयोऽध्यायः १ ।

एकदारुह्य जवनमखं^१ राजा यदृच्छया ।

प्रययौ धवलेख्य्यास्तीरं रुचिरकाननम् ॥ १ ॥

उपकूलेषु इम्येषु वनेषु सैकतेषु च ।

भ्रममाणो ददर्शासौ नदीतीरविचारिणीम् ॥ २ ॥

वर्तुली स्फुटकैशोरी दृढावविरली कुचौ ।

लज्जया^२ वसनान्तेन छादयन्तीं सुलोचनाम् ॥ ३ ॥

सुकेशां शुद्धदशनं बालां सरसिजाननाम् ।

तन्वङ्गीं सुकोमलाङ्गीं सुनासां मृदुहासिनीम् ॥ ४ ॥

वृहन्नितम्बविम्बाढ्यां सुकपोलां मनोहराम् ।

सहितामेकया सख्या स्थलजामिव पद्मिनीम् ॥ ५ ॥

तस्याः परमकामिन्याः ललिताद्दनाम्बुजात् ।

अपिवक्तावण्यरसं राज्ञो नयनघटपदः ॥ ६ ॥

उन्मादनकटाक्षेण^३ विविदाङ्गो महीपतिः ।

तां विलोक्य ययौ तूर्णं मन्मथस्य^४ विधेयताम् ॥ ७ ॥

---

(१) कपुस्तके नास्ति ।

(२) ख, तपया ।

(३) क, तद्दृशोन्मादमेनेव ।

(४) ख, राजा कन्दर्पस्य ।

उपप्रयाय सुश्रीणिं स तां पद्मनिभेक्षणाम् ।
पश्यन्नेव निर्निमेषं तिष्ठन्तीं^१ वाक्यमब्रवीत् ॥ ८ ॥

राजोवाच ।

नेत्रेण नीलकमलं कमलं मुखेन
कुन्देन दन्तमधरेण सुपक्कविम्बम् ।
गात्रेण चम्पकदलं^२ परिभूय भासि
का त्वं सरित्तटवने वनदेवतेव ॥ ९ ॥
सामन्तं^३ सङ्घपरिसेवितपादपद्मो
वैधव्यकारणविधिः परमुन्दरीणाम् ।
वल्कालसेननृपतिस्तव कुन्ददन्ति
यातो विधेयविषयः कुरु नेत्रपातम् ॥ १० ॥
तच्छ्रुत्वा जातरागा सा भावमावृण्वती तदा ।
किञ्चिदवाङ्मुखी प्राह नृपतिं मृदुसुखना ॥ ११ ॥

कन्योवाच ।

आचक्ष्व मैवमवनीश्वर मां कुमारीम् ।
वंशः क्व ते विधुभवः क्वच सम्भवो मे ॥ १२ ॥
चर्म्मार्कोरितनया विदितास्मि लोके ।
नाहं त्वया ह्यकुलजा^४ परिणेतुमर्हा ॥ १३ ॥

(१) ख, तन्मुखम् ।

(२) खपुस्तके, चम्पकुसुमम् ।

(३) ख, राजन्य ० ।

(४) ख, जानीहि नास्मि भवता ।

राजोवाच ।

किं व्यामोहयसे बाले कोरिकन्येतिवादिनी ।
 चर्म्मार्थ्या द्रैष्टुं रूपं किं स्यात् भुवनमोहनम् ॥ १४ ॥
 चर्म्मार्थस्य नासि कन्या पालकः स तु केवलम् ।
 राजकन्यासि भद्रे त्वं ध्रुवमेव न संशयः^१ ॥ १५ ॥
 को वा कापुरुषो लोके भवेदीदृक् वरानने ।
 यस्त्वां निधिमिव प्राप्यामूल्यं करगतं त्यजेत् ॥ १६ ॥
 कुलजाकुलजा वासि त्वमेव हृदयप्रिया ।
 आयाहि त्वं मया सार्द्धं त्वां नयामि निजं पुरम् ॥ १७ ॥
 तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य राज्ञः साचीकृतेक्षणा ।
 सा सखीं नोदयामास वक्तुं तत्रोचितं तदा ॥ १८ ॥

सख्युवाच ।

यद्यस्याः पाणिं विधिना ग्रहीतुं कृतनिश्चयः ।
 तदैनानां नय ते सार्द्धमेषात्मानं ददाति ते ॥ १९ ॥

राजोवाच ।

गान्धर्वेण विधानेन इयं प्राप्ता स्वयंवरा ।
 पतित्वेन भवाम्यस्या इयं मे जीवितेश्वरी ॥ २० ॥

(१) ख, तत्र मे नास्ति संशयः ।

(२) कपुस्तके कुलजाकुलजेत्यादि २४पत्रस्यराजोवाचेत्यनस्य सन्दर्भस्य स्थाने
 यमेकः श्लोको दृश्यते ।

अस्तं याति दिवानाथः सायं संप्रति वर्त्तते ।

आयाहि त्वं मया सार्द्धं त्वां नयामि निजं पुरम् ॥

इत्युक्त्वा कोरिकन्यां स पुनरेव जगाद ताम् ।

सुमुखीं परमानन्दसन्दोहविकचाननः ॥ २१ ॥

राजोवाच ।

चल मम साकं भव मम भार्या स्वारोहेदं वरयानम् ।

अवरोधे स्वामिनी च भव मम चैवान्तःपुराणाम् ॥ २२ ॥

इत्युक्त्वा स्मयमानस्त्वां विपमानां समग्रहीत् ।

ससखीं याप्य यानेन निनाय विक्रमं पुरम् ॥ २३ ॥

ततस्तामनवद्याङ्गीं स्वस्य गेहे न्यवेशयन्

बुभुजे कामतो राजा राजकृत्ये हतादरः ॥ २४ ॥

अत्यन्तं लालिता सातु^१ राज्ञा चर्म्मरदारिका ।

सिषेवेऽवरोधमध्ये चलच्चामरमारुतम् ॥ २५ ॥

शुद्धान्तगतया सार्द्धं विहरन् स तया सुखम् ।

नृपतिर्बुधे नैव कालातिक्रमणं महत् ॥ २६ ॥

इत्यानन्द^२भट्टप्रोक्ते वल्लालचरिते^३ सुन्दरीसमागमो

नाम तृतीयोऽध्यायः ।

(१) ख, च पुरं निजं ।

(२) ख, तेन ।

(३) ख, इति श्रीमदानन्द ० ।

(४) ख, उत्तरखण्डे स्त्रीलाभो नाम ।

चतुर्थोऽध्यायः १ ।

ततः कालेन कियता क्रीडारत्नसमुत्सुकः ।
एकदान्तःपुरं राजा विवेश^१ रजनीमुखे ॥ १ ॥
प्रविश्य शयनागारं दयितां भूमिशायिनीम् ।
ददृशे सुकुमाराङ्गीं कृत्तमूललतामिव ॥ २ ॥
वाससा मुखमाच्छाद्य रुदतीं कमलेक्षणाम् ।
अदुःखार्हां प्रियतरामात्मनो जीवितादपि ॥ ३ ॥
तां दृष्ट्वा मलिनाकारां लुठन्तीं धरणीतले ।
जुघूर्णन् मस्तकं तस्य नेत्राभ्यां ददृशे तमः ॥ ४ ॥
विस्मयानो नरपतिस्तस्या नयनजं जलं ।
परिमृज्याकुलोभूतः सभयं वाक्यमब्रवीत् ॥ ५ ॥

राजोवाच ।

किंन्विदं मृगशावाक्षि नेत्राभ्यां स्रवते जलम् ।
अवाङ्मुखी किमर्थं त्वं भूमावेव विलुण्ठसे ॥ ६ ॥
नत्वहं विप्रियं किञ्चिदकार्षं तव भामिनि ।
क्रन्दनेन दुःखयसे कथं मां तनुमध्यमे ॥ ७ ॥
कथं कीसुम्भवसनं सौवर्णम्बा शुचिस्मिते ।
नानुगृह्णासि सुश्रोणि मणिवीजपयोधरे ॥ ८ ॥

---

(१) आदर्शपुस्तकयोर्नास्ति ।

(२) स्त, रजन्यां प्रविवेश ह ।

धम्मिल्लरचना सुभ्रु मल्लीदान्ना सुगन्धिना ।
 कुचयोश्चन्द्रलेखेव, पद्माङ्गा च न कारिता ॥ ८ ॥
 पुरानितम्बसंसर्गात् यत्ते सारसनोत्तमम् ।
 शोभितं नाधुना भूमौ पतितं तद्विराजते ॥ १० ॥
 मुक्तावली भ्राजते न च्युता तव कुचद्वयात् ।
 ग्रैवेयकं च्युतं कण्ठादनाभरणतां गतम् ॥ ११ ॥
 पूर्णिमाकौमुदीकान्तिनिर्जितस्मितशोभिना ।
 किं नो वदसि वक्त्रेण कुशेशयसुगन्धिना ॥ १२ ॥
 सर्व्वथाम्बुजपद्माक्षि तवास्मि वचनङ्करः ।
 प्रतीक्षन्ते तवादेशं मज्जनाश्च सदा प्रिये ॥ १३ ॥
 कथं नादिशसे प्राग्वत् स्मितपूर्ब्बाभिभाषिणि ।
 प्रपन्नं प्रपदे प्राप्तं दासं हिमकरानने ॥ १४ ॥
 त्वत्त्वः प्रियतरा नान्या वर्त्तते मम सुन्दरि ।
 त्वं हि मे जीवनं प्राणाः त्वं हि मे परमा गतिः ॥ १५ ॥
 श्रवणामृतवाक्येन मां जीवय सुहासिनि ।
 कायस्थश्चाप्यकायस्थं स्फुरन्तमपि मां मृतम् ॥ १६ ॥
 दास्ये प्रत्ययकारिण्याः कोटिं प्रत्ययकारिणि ।
 रत्नालङ्कारभारं वा यत्ते मनसि वर्त्तते ॥ १७ ॥
 अप्यहं लक्ष्मणं^१ जह्याम् त्वत्प्रियार्थं वरानने ।
 गाहेयं सागरं बाले प्रविशेयम् हुताशनम् ॥ १८ ॥

किमाभीलकारणं ते जीवितेश्वरि कथ्यताम् ।
 तन्प्रियं प्राकरिष्यामि शपे ते ललिताङ्घ्रिणा ॥ १९ ॥
 निरीक्षसे किं न सुम्नु प्रेथं मां तव सुन्दरि ।
 केनावमानितासि त्वमङ्गी कः शलभायते ॥ २० ॥
 अनाद्यः को भवेदाद्यः आद्यो यायादनाद्यताम् ।
 को वदो मुच्यतामद्य कोऽवध्यो वा निहन्यताम् ॥ २१ ॥
 शुत्वैवं भाषितं तस्य कामस्य वशवर्त्तिनः ।
 साभिमानवती राज्ञः स्थिता नतमुखी तदा^१ ॥ २२ ॥
 व्यावृत्तवदनं रामा किञ्चित् साचीकृतेक्षणा ।
 सकद्विलोक्य नृपतिं तस्थौ नतमुखी पुनः ॥ २३ ॥
 श्वासकम्पद्दोरोजा स्फुरद्विम्बाधरा ततः ।
 परिमृज्याञ्चलेनास्त्रं बभाषे गद्गदस्वना ॥ २४ ॥

पद्माच्युवाच^२ ।

यदि ते मन्प्रियं कार्यं मां प्रेषय पितुर्गृहम् ।
 दुःखार्हां दुःखिनीं नाथ काननान्तरचारिणीम् ॥ २५ ॥
 भोगिनीं^३ कृपाणां मां मन्नामधेयञ्च विस्मर ।
 राज्यं भुङ्क्व महाराज मां विहाय सुखं सदा ॥ २६ ॥
 प्राप्तोसि सुमहदुखं^४ नृपते मम कारणात् ।
 देशदेशान्तरे कान्त मङ्गेतोऽस्त्वं कलङ्कभाक् ॥ २७ ॥

(१) ख, पुरः ।

(२) ख, दासीं ते ।

(३) क, सुन्दर्यावाच ।

(४) ख, संप्राप्तोसि महदुखम् ।

राज्ञां वा राजपुत्राणां प्राज्ञानामभिजन्मनाम् ।
 पुरा नाज्ञासिषं नाथ प्रकृतिं वनचारिणी ॥ २८ ॥
 अद्य लोकचरित्राणां जाताभिज्ञावनीपते ।
 जीवेयं यदि पश्येयं तदा किं किं न किल्बिषम् ॥ २९ ॥
 धनादौ नहि मे कार्यं किमलङ्कारणादिना ।
 पतित्वा धवलेश्वर्यां निमज्जेयमहं ध्रुवम्^१ ॥ ३० ॥
 एवं विलपमानां तां वल्गलः क्षीणिपालकः ।
 प्रवेशयन् वक्षसीव तां पुनर्वाक्यमब्रवीत् ॥ ३१ ॥

राजोवाच^२ ।

शिरो मे^३ घूर्णते जाये वदनञ्च^४ विशुष्यति ।
 किमु तत्कारणं यस्मात् त्वमेवं भृशमाकुला ॥ ३२ ॥
 त्वं हि मे जीवनं पत्नि त्वं हि मे परमं तपः ।
 त्वमेव मे राजधर्मः प्राणानामीश्वरी च मे ॥ ३३ ॥
 त्वया हीनं न काङ्क्षेयं काञ्चीशत्व^५मपि प्रिये ।
 त्वया सह विशालाक्षि वने वासी वरं मम ॥ ३४ ॥
 प्राणा अपि मया शक्यास्त्यक्तुं न त्वां कदाचन ।
 शक्त्यामसितापाङ्गि कलङ्केषु च का कथा ॥ ३५ ॥

(१) ख, नदीं गत्वा सरिष्यामि निमज्ज्या जीवितेन किम् ।

(२) ख, पुस्तके नास्ति ।

(३) ख, मस्तकम् ।

(४) ख, मुखं मे च ।

(५) क, दिङ्मीशत्व ।

पादानतं महादेवि किं नानुकम्पसे पतिम् ।
 प्राणैर्मम शापितासि वद त्रैलोक्यसुन्दरि ॥ ३६ ॥
 त्वमेव महिषी राक्षि भर्ताहं ते महागुरुः ।
 आचक्ष्व हृत्तं भावर्मेषोहं विहिताञ्जलिः ॥ ३७ ॥
 पतामि त्वत्पदौ मूर्ध्ना कस्मान्न दयसे पतिम् ।
 भक्तमन्याजनासक्तं प्रसीदाम्बुजलोचने ॥ ३८ ॥
 एवं तदा व्याहरन्तं राजानमुत्पलेक्षणा ।
 उवाच दारुणं वाक्यमुच्छसन्ती मुहुर्मुहुः ॥ ३९ ॥

राज्ञुवाच ।

अवक्तव्यमपि स्वामिन् त्वां वदामि शृणु प्रभो ।
 आकर्ण्य च प्राणनाथ यत्कर्त्तव्यं तदाचर ॥ ४० ॥
 भर्ता हि रक्षकः स्त्रीणां युवतीनां विशेषतः ।
 भर्तारं यदि नो वच्मि कं वदामि सयौवना ॥ ४१ ॥
 भर्ता गतिर्हि नारीनां भर्ता परमदेवता ।
 ब्राह्मणस्य मुखात् पित्रालये देव मया श्रुतम् ॥ ४२ ॥
 पातिव्रत्यं परो धर्मः श्रूयते योषितामिति ।
 नाहमत्याचरामि त्वां मनसापि कदाचन ॥ ४३ ॥
 नाहं प्राकृतनारीव पतिभक्तिविवर्जिता ।
 हृत्पद्मासनमास्थाप्य सदा त्वां पूजयाम्यहम् ॥ ४४ ॥
 येनाहं सततं पूज्या प्रणिपातेन भक्तितः ।
 तेनाहं नीचवृत्तेन विमार्गेणावमानिता ॥ ४५ ॥

धिक् तं स किल्बिषाचारः कामाब्धौ व्युत्थितेन्द्रियः^१ ।
 मातरं यः कामयते दुरात्मा मां पतिव्रताम् ॥ ४६ ॥
 अद्य साहं गता नाथ पायुक्षालनमन्दिरम् ।
 एकाकिनीमसौ दृष्ट्वा स्मयन्ननुससार माम् ॥ ४७ ॥
 भीतया यन्मयाहता सखी तत्र द्रुतं गता ।
 ततो दुष्टात्मना नाथ न तेन मलिनीकृता ॥ ४८ ॥
 धर्मेण रक्षिता साहं^२ त्वाम् वदामि यथायथम् ।
 कम्पन्ते मम गात्राणि स्मृत्वा तस्य कुचेष्टितम् ॥ ४९ ॥
 भीतास्मि कुक्षिताचारात् तस्मादहमरक्षिता ।
 विपत्त्ये निर्णायकेव चमूरायोधनं गता ॥ ५० ॥
 इत्युक्त्वा दारुणं वाक्यं क्रूरा वल्लालवल्लभा ।
 विररामोत्सृजन्त्यस्त्रं तदा वल्लभवक्षसि ॥ ५१ ॥
 तच्छ्रुत्वा वचनं राजा प्रियास्यकमलच्युतम् ।
 कोपेनासौ प्रजज्वाल दावेनेव धराधरः ॥ ५२ ॥
 तदा क्रुद्धस्य न्लेच्छास्यसदृशास्यमहीक्षितः ।
 स्फुरत् सर्वाङ्गस्य नेत्रयुगलं लोहितायते ॥ ५३ ॥
 तां वारणवल्लभोरुं वल्लालो वल्लभां ततः ।
 पुत्रे दण्डं प्रतिज्ञाय सान्त्वयामास विक्लवाम् ॥ ५४ ॥

(१) ख, संकिल्बिषाचारं कामाब्धौ व्युत्थितेन्द्रियम् ।

(२) क, सेयं ।

पुत्रदुश्चेष्टितं ध्यायन् तल्पे कोपाकुलो नृपः ।

जाग्रदेव यामिनीं तां कथञ्चिदत्यवाहयत् ॥ ५५ ॥

इत्यानन्द^१भट्टप्रोक्ते वल्लालचरिते^२ दयिताप्रसाधनं नाम
चतुर्थोऽध्यायः ।

---

(१) ख, पुस्तके इति श्रीमदानन्द ० ।

(२) ख, उत्तरखण्डे इत्यधिकं पठति ।

अथ पञ्चमोऽध्यायः १ ।

उत्थायाहर्मुखे राजा क्रोधमाहारयन् भृशम् ।
घातुकानादिशङ्कन्तुमुपांशु तनयं प्रियम् ॥ १ ॥
श्रुत्वा स्वस्य वधादेशं तपस्वी लक्ष्मणस्ततः ।
व्याकुलो मन्त्रयामास कान्तया सह निर्जने ॥ २ ॥
रजन्यां गाहमानायामामन्त्र्य रहसि प्रियाम् ।
गुप्तां तरणिमारुह्य पलायत महाभयात् ॥ ३ ॥
प्रभातायां विभावर्यां ज्ञात्वा^३ तस्य पलायनम् ।
दुर्गावाडीं ययौ राजा चिन्ताजृम्भविलोचनः ॥ ४ ॥
प्रविशन् मन्दिरं तत्र^४ भित्तिकायां महीपतिः ।
स्वस्रुपालिखितं श्लोकं दृष्ट्वेममपठत् स्वयम् ॥ ५ ॥
पतत्यविरतं वारि नृत्यन्ति शिखिनो मुदा ।
अद्य कान्तः कृतान्तो वा दुःखस्यान्तं करिष्यति ॥ ६ ॥
श्लोकमेतं वाचयित्वा वल्लालो धरणीपतिः ।
पुत्रस्नेहचलच्चित्तः कैवर्त्तानाजुहाव ह ॥ ७ ॥
तान् प्राप्तानब्रवीद्राजा हंहो नौकर्मजीविनः ।
मग्नियं यदि कर्त्तव्यं श्रूयतां वचनं मम ॥ ८ ॥

(१) कपुस्तके, नास्ति ।

(२) स्व, लवणम् ।

(३) स्व पुस्तके, श्रुत्वा ।

(४) स्व, ० वाटीम् ।

इतोऽपक्रान्तस्तनयो लक्ष्मणः^१ क्रोधलक्ष्णः ।

युष्मभ्यमीप्सितं दद्यामन्विश्वानयताञ्जसा ॥ ९ ॥

नाविका जतुः ।

भूधरे कन्दरे दुर्गे कान्तारे सलिलेश्वरे ।

पाताले वानयिष्यामस्तिष्ठन्तमपि माचिरात् ॥ १० ॥

इत्युक्त्वा चाभिवाद्याथ राजानं नाविका मुदा ।

अनेतुं लक्ष्मणं^२ जग्मुः कृत्वा कीलाहलं भृशम् ॥ ११ ॥

अरित्राणां दिसप्तत्या वाहयन्तस्त्रीं द्रुतम् ।

आनिन्युर्लक्ष्मणं^३ द्वाभ्यामहोभ्यां जालजीविनः ॥ १२ ॥

ततस्तेभ्यो ददौ राजा सन्तोषविमलाननः ।

धनरत्नवस्त्रभारान् हालिक्यञ्चोपजीवनम् ॥ १३ ॥

इत्थानन्द^४भट्टप्रोक्ते वल्लालचरिते लक्ष्मणानयनं^५ नाम

पञ्चमोऽध्यायः ।

(१) ख, लवणः ।

(२) ख, लवणम् ।

(३) ख, इति श्रीमदानन्द ० ।

(४) ख, उत्तरखण्डे लवणसेन ० ।

अथ षष्ठोऽध्यायः ।

अथास्ति शैवैः सुकलैश्च शाक्तैः
सौरैस्तथा वैष्णवगणपत्यैः ।
उपासिकोपासकदण्डिभिश्च
वन्द्यः सदा भिक्षुकभिक्षुणीभिः ॥
विप्रैश्च क्षत्रैः वणिजैश्च शूद्रैः
सत्र्यासिभिर्मानुषमानुषीभिः ।
सर्वैश्च पूज्यो वरदः प्रसिद्ध
उ माधवोग्रः किल देवदेवः ॥ २ ॥

अथानादिमहालिङ्गं पूर्व्यस्मिन् गौडमण्डले ।
गताः स्म पूजितुं देवं मानवा उग्रमाधवम् ॥ ३ ॥
ब्राह्मणाः क्षत्रियाः सर्वे^१ वैश्याश्च मनुजादयः ।
सत्शूद्राद्याश्च शूद्राश्च महास्थानमुपागताः ॥ ४ ॥
केचित् पुष्पाणि संगृह्य धूपदीपानथापरे ।
केचित् गन्धञ्च नैवेद्यान् केचित् व्यजनचामरान् ॥ ५ ॥
केचिच्छत्राणि रत्नानि दाम्त्रश्च वसनानि च ।
इत्यादीनि समागृह्य ते द्रव्याणि समागताः ॥ ६ ॥
षडार्त्तवैः प्रसूनैश्च करवीरादिभिर्जनाः ।
स्वभुवं पूजयामासु धूपैश्च चन्दनादिभिः ॥ ७ ॥

वारिभिस्तीर्थजैः स्वच्छैः कुङ्कुमैः सह रञ्जितैः ।
 शङ्करं स्नापयामासुः शीतलैश्च सुगन्धिभिः ॥ ८ ॥
 ददु धृतप्रदीपान् च तैलदीपानथापरे ।
 क्षीरार्घञ्च ददुस्तत्र पाद्यञ्चामलवारिभिः ॥ ९ ॥
 गोपायसैर्गोष्ठितैश्च मधुकुङ्कुमकर्पूरैः ।
 पञ्चामृतैः केशैरैश्च गुडैश्च शर्करैरपि ॥ १० ॥
 चन्दनैश्च सुगन्धैश्च पञ्चगव्यैर्मुदापरे ।
 शङ्करं लेपयामासु मानवा भक्तितत्पराः ॥ ११ ॥
 शाल्यन्नमोदनैर्युक्तं परमाश्रमं ददु मुदा ।
 लड्डुकाञ्च पिष्टकाञ्च नैवेद्यान् विविधानपि ॥ १२ ॥
 पताकान् स्थापयामासुश्चलच्चोर्नांशुकान् तथा ।
 ननृतुश्च जगुः केचित् केचित् घण्टामवीवदन् ॥ १३ ॥
 सुवर्णं रजतं ताम्रं ददुः केचित् स्वयम्भवे ।
 ददुश्च पञ्चरत्नानि सह लाजाक्षतैर्नराः ॥ १४ ॥
 करोद्वर्त्तनताम्बूलमुखवासान् ददुस्तथा ।
 देवस्थारूरुपन् मूर्ध्नि दुर्व्यापुष्पाक्षतानि च ॥ १५ ॥
 एवं पञ्चोपचारेण मानवा भूसुरादयः ।
 शिवमोजुर्जपञ्चक्रुः प्रचक्रुश्च प्रदक्षिणाम् ॥ १६ ॥
 नृत्यैर्गीतैर्महोत्साहैः वाद्यैश्च मधुरस्वनैः ।
 हां हुङ्कारैः^१ समुल्लासैर्वाहयन्नुग्रमाधवम् ॥ १७ ॥

केचित्पञ्चाङ्गयुक्तेन साष्टाङ्गेन तथापरे ।

प्रणमुञ्चार्पयामासुः स्तोत्रञ्च मधुरस्वनैः ॥ १८ ॥

भक्तकैर्भक्तरीभिश्च मृदङ्गैर्मर्दलेस्तथा ।

मुरलीभिश्च तन्त्रीभिः केचिदीजुः स्वयम्भुवम् ॥ १९ ॥

जयमङ्गलगाथाभिर्धारणीभिश्च गीतिभिः ।

शङ्करं भिक्षुभिक्षुखरीजुर्गानैश्च भाषजैः ॥ २० ॥

सुस्वरैर्वेदपाठैश्च विप्रा वेदविदां वराः ।

क्षत्रिया स्वर्णरत्नादिह्रस्वकैश्च महोत्तमैः ॥ २१ ॥

वणिकाश्चूडामणिभिः सौवर्णैर्विस्वपत्रकैः ।

शूद्राश्च पूजयामासुर्विविधैश्च क्रियाफलैः ॥ २२ ॥

अथान्ये आगता ये च जातयो रजकादयः ।

ते सर्वे दूरतः स्थित्वा प्रणमुञ्च पुनः पुनः ॥ २३ ॥

इत्यानन्द'भट्टप्रोक्ते वल्लालचरिते' उग्रमाधवपूजनं

नाम षष्ठोऽध्यायः ।

(१) ख, इति श्रीमदानन्द ० ।

(२) ख, उत्तरखण्डे इत्यधिकं पठति ।

अथ सप्तमोऽध्यायः १ ।

कस्मिंश्चित् काले पद्माक्षी वल्लालदयिता पुरा ।
शङ्करं पूजितुं तत्र महास्थानमुपागता ॥ १ ॥
गृहीत्वा बहुद्रव्याणि हैमानि राजतानि च ।
आतपत्रञ्च देवस्य देव्याश्च कर्णपालिकाम् ॥ २ ॥
प्रालम्बिकाञ्च कटकं किरीटं कण्ठभूषणम् ।
अङ्गदं कङ्कणं सारशनञ्च नूपुरादिकम् ॥ ३ ॥
वस्त्राणि च महार्हाणि पताकाश्च ध्वजानि च ।
यज्ञसूत्राणि गन्धानि नानोपकरणानि च ॥ ४ ॥
अर्चयामास देवं सा देवीं च स पुरोहितः ।
नैवेद्यै स्तैरलङ्कारैश्छत्रेण च परं मुदा ॥ ५ ॥
पूजयित्वा गता^१ देवी सारुह्य हयनं वरम् ।
पुरोहितः स्थितस्तत्र द्रव्याणामंशकाङ्क्षया ॥ ६ ॥
स महान्तम् धर्मगिरिं वलदेव उवाच ह ।
भदन्त देहि मे भागम् मत्प्राप्यमचिरेण भोः ॥ ७ ॥
तच्छ्रुत्वा तद्वचः स्थानाधिपः स प्रत्युवाच तम् ।
अददाम न कस्मैचित् भागमेव कदाचन ॥ ८ ॥

(१) कपुस्तके, नास्ति ।

(२) ख, पूजयित्वा ययौ ।

अतो न दद्यां भवते गच्छ गच्छ गृहं व्रज ।
 इत्थं ताभ्यामभूत्तत्र वाक्पारुष्यं कियत्क्षणम् ॥ ८ ॥
 वलदेवस्ततः क्रुद्धो देवलेशं शशाप ह ।
 निपतध्वमरे मूढं न ते भद्रं भविष्यति ॥ १० ॥
 श्रुत्वा तद्देवलेशस्त्वं क्रोधस्तेच्छाननाननः ।
 वलदेवं गण्डदेशे चपेटेन व्यतीतङ्गत् ॥ ११ ॥
 आदिशत् व्यायतान् शिष्यान् एषोपसार्यतामिति ।
 ततस्ते पुरुषाश्चक्रुः गुरोराज्ञाप्रपालनम् ।
 वलदेवस्ततोऽगच्छद्रुद्रनृपतिसन्निधिम् ॥ १२ ॥
 आद्योपास्तं यथावृत्तं नृपे सर्व्वमचीकथत् ।
 पार्ष्ण्या ब्राह्मणाद्यापि चक्रुस्तस्य समर्थनम् ॥ १३ ॥
 वलदेवस्य वाक्यस्य प्रोचुश्च दण्डगतां गिरिः ।
 एवं विज्ञाय राजासावपमानं पुरोधसः ।
 मन्युना स प्रजज्वाल^१ वह्निना पटलं यथा ॥ १४ ॥
 निर्व्वस्यतां धर्मगिरी राष्ट्राग्ने स्वर्णैः सह ।
 इति राजा रुद्रनागमन्वशात् दण्डनायकम् ॥ १५ ॥

निधिर्गुणानां स्वजनैकबन्धुः
 सत्यं विधातुर्द्विजवर्य्यवाक्यम् ।

चकार राष्ट्रात् स, वहिष्कृतं तं
गणेन सार्द्धं किल राजसिंहः ॥

इत्यानन्द^१भट्टप्रोक्ते वल्लालचरिते^२ देवलानां निर्व्वसनं
नाम सप्तमोऽध्यायः ।

---

(१) ख, इति श्रीमदानन्द ० ।

(२) ख, उत्तरखण्डे इत्यधिकः पाठः ।

अथ अष्टमोऽध्यायः १ ।

ॐ नमः शिवाय ।

नारायणं नमस्कृत्य नरच्चैव नरोत्तमम् ।
देवीं स्वरस्वतीं व्यासं ततो जयमुदीरयेत् ॥ १ ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय १ ।

नमोऽस्तु सिंहगिरये प्रभवेऽद्भुतशक्तये ।
वल्लालभूपतिर्निन्ये मार्गे येन सनातने ॥ २ ॥
अथ श्रीवल्लालसेनः पुरा गौडे पुरोत्तमे ।
नानारत्नज्वलत्शोभा^१सभायां सुखमासते ॥ ३ ॥
नीलकुञ्चितकेशान्तव्यालीलचूर्णाकुन्तलाः ।
सभा^२जनाक्षिभ्रमरैः पीयमानमुखाम्बुजाः ॥ ४ ॥
कञ्चुकितस्तनाभोगाः कनकदलयकङ्कणाः ।
सुवस्त्राश्चारुसर्वाङ्ग्यः आरक्तदशनच्छदाः ॥ ५ ॥
आविष्कुर्वद्वाहुमूला नृत्यद्वस्ता इव स्त्रियः ।
सेवयन्ति नृपं तत्र चलच्चामरमारुतैः ॥ ६ ॥
राजन्या राजपुत्राश्च वावदूकविटादयः ।
उपासते स्म वल्लालं ब्राह्मणाश्च महीजसः ॥ ७ ॥

---

(१) आदर्शपुस्तकयोर्नास्ति ।

(२) ख पुस्तके, नास्ति ।

(३) ख, ० द्योतमान ० ।

(४) ख, प्रेक्षि ० ।

गीतैर्हृत्प्रीतिर्लास्यैश्च नद्यो हरिणलोचनाः ।
 भ्रुकुंशाश्च वाद्यविदो वाद्यैश्च रमयन्ति तम् ॥ ८ ॥
 कदाचिद्देववेदाङ्गोपनिषद्ग्रन्थशास्त्रवित् ।
 इतिहासपुराणानां वेत्ता लोकनमस्कृतः ॥ ९ ॥
 मेधावी नयवान् वाग्मी महाराजगुरुर्मनिः^१ ।
 योगीश्वरो महाप्राज्ञः सर्वशास्त्रविशारदः ॥ १० ॥
 भट्टः सिंहगिरिर्नाम शिष्यैः परिवृतस्तदा^२ ।
 उद्भासयन् दिशः सर्वाः श्रिया परमया ज्वलन् ॥ ११ ॥
 सभास्थं राजवल्लालं द्रष्टुकामो मनोजवः ।
 वदरिकाश्रमोद्देशं भ्रमन् ताम्रगमत् सभां ॥ १२ ॥
 जयाशीर्भिर्वर्द्धयन्तं विलोक्य नृपतिर्मुनिम् ।
 प्रत्युत्पत्यासनात् तूर्णं बबन्धे चरणौ मुनेः ॥ १३ ॥
 दत्त्वासनं ततस्तस्मै भक्त्या प्रीत्या च पार्थिवः ।
 धनैः रत्नैर्यथाकामैः पूजयामास यत्नतः ॥ १४ ॥
 वल्लालेनार्चितो राज्ञा मुनिः प्रीतमनास्तदा ।
 अनामयञ्चाव्ययञ्च पर्य्यपृच्छज्जनेश्वरम् ॥ १५ ॥
 वलदेवं समागम्य सस्मितो मुनिसत्तमः ।
 प्रतिपूज्य यथान्यायं पप्रच्छ कुशलं तदा^३ ॥ १६ ॥
 स हृष्टमानसो राजा भट्टसिंहगिरिं मुनिम् ।
 उवाच परमप्रीतस्तापसं द्योतितप्रभम् ॥ १७ ॥

(१) ख, गुरुः ।

(२) ख, कुशलादिकम् ।

(३) ख, मुनिः ।

अद्य मे सफलं जन्म मदुगृहञ्च पवित्रितम् ।
 भवदभ्यागमेनैव सुप्रभाता विभावरी ॥ १८ ॥
 ततो विश्रान्तमालक्ष्य तं मुनिं संशितव्रतम् ।
 सुखासीनमुपासीन उवाच भुवनेश्वरः ॥ १९ ॥

राजोवाच ।

भगवन् सर्वशास्त्रज्ञः सर्वज्ञः सर्वतत्त्ववित् ।
 भवतोऽविदितं किञ्चिन्नास्तीति कृपया वद ॥ २० ॥
 चतुर्वर्णसमुत्पत्तिं गोत्रवंशादिकं शुभम् ।
 वर्णानां शङ्करोत्पत्तिं कथयस्व च मे मुने ॥ २१ ॥
 इति राज्ञो वचः श्रुत्वा सन्तोषविशदाननः ।
 प्रत्युवाच महातेजा स्ततो नारायणात्मजः ॥ २२ ॥

सिंहगिरिरुवाच ।

शुश्रूषुभ्यो यथा राजन् राजर्षिभ्यस्तपोनिधिः ।
 कृष्णद्वैपायणः प्राह तथाद्य कथयामि ते ॥ २३ ॥
 वदरिकाश्रमे पुण्ये देवदारुवनालये ।
 नानापक्षिमृगाकीर्णे शान्तिकान्तिनिकेतने ॥ २४ ॥
 हुतहव्यं त्रिकालज्ञं महर्षिं चिरजीविनम् ।
 व्यासं राजर्षयः सुस्थं प्रणिपत्योपतस्थिरे ॥ २५ ॥

राजर्षय ऊचुः ।

गताः स्म नैमिषारण्यं पुरीं वाराणसीमपि ।
 भवान् न च शुको दृष्टः सौतिर्वा शौनकादयः ॥ २६ ॥

दिव्या दृष्टोऽसि भगवं श्वरेणाद्य गिराविह ।
 सुधिरं मार्गमाणानां कृष्णो भक्तिमतामिव ॥ २७ ॥
 विभाजितस्त्वया वेदः पुरा सत्यवतीसुत ।
 इतिहासपुराणानि कथितान्यनुकम्पया ॥ २८ ॥
 कथितं धर्मशास्त्रञ्च कलिः सम्प्रति वर्त्तते ।
 कृष्णोऽपि पलितैः केशैः शुक्लतां गतवानसि ॥ २९ ॥
 अतोद्य कथय ब्रह्मन् स्वयमेव महामुने ।
 पुराणं धर्मतत्त्वज्ञ ह्यनुग्राह्या वयं तव ॥ ३० ॥
 भवन्तं नहि त्यक्त्यामः पुराणकथनं विना ।
 बद्धोऽस्ति पदयो र्भक्तिदामभि स्त्ववशो भवान् ॥ ३१ ॥
 इति तेषां वचः श्रुत्वा स किञ्चित् प्रहसन्निव ।
 उवाच वाग्विदां श्रेष्ठः श्रूयतां कथयामि वः ॥ ३२ ॥
 इति^१ वल्लालचरिते^२ व्यासपुराणे अष्टमोऽध्यायः ।

(१) ख, श्रीमदानन्दभट्टप्रोक्ते इत्यधिकः पाठः ।

(२) ख उत्तरखण्डे इत्यधिकः पाठः ।

अथ नवमोऽध्यायः १ ।

व्यास उवाच ।

सहस्रशीर्षा पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् ।
स भूमिं विश्वतो वृत्त्वा अत्यतिष्ठद्दशङ्गुलम् ॥ १ ॥
तस्माद्विराड्जायत विराजोऽधिपूरुषः ।
ततोऽभिधायतो रुद्रो ललाटाच्च व्यजायत ॥ २ ॥
चन्द्रमा मनसो जातश्चक्षुः सूर्योऽजायत ।
मुखादिन्द्रश्च अग्निश्च प्राणाद्वायुरजायत ॥ ३ ॥
मरौचिमत्प्रङ्गिरसं पुलस्त्यं पुलहं क्रतुम् ।
वशिष्ठश्च महातेजाः सोऽसृजत्सप्त मानसान् ॥ ४ ॥
लोकानान्तु विवृद्धयर्थं सुखवाङ्मरुपादतः ।
ब्राह्मणं क्षत्रियं वैश्यं शूद्रश्च निरवर्त्तयत् ॥ ५ ॥
सृज्यमानाः प्रजा नैव विवर्द्धन्ते यदा यदा ।
द्विधा कृत्वात्मनो देहमर्द्धेन पुरुषोऽभवत् ।
अर्द्धेन नारी तस्यां स सृजे विविधाः प्रजाः ॥ ६ ॥
दिवश्च पृथिवीञ्चैव महिम्ना व्याप्य तिष्ठतः ।
पितॄणान्तु गणाः सप्त पुराणे कथिता मया ॥ ७ ॥
वैराजा अग्निष्वान्ताश्च तथा वर्हिषदः स्मृताः ।
सुकालाश्च हविष्मन्तः सुखधाश्चैव सोमपाः ॥ ८ ॥

एषामाद्यास्त्रयो भूपाः पितरोऽमूर्त्यः स्मृताः ।
 सुकालाद्याश्च चत्वारः सप्तैवैते गणाः स्मृताः ॥ ८ ॥
 विराट्सुताः सोमसदः अग्निष्वात्ता मरीचिजाः ।
 पौलस्त्याश्च वर्हिषदः सुकालाश्च वशिष्ठजाः ।
 सुस्वधाः पुलहाज्जाताः सोमपास्तु कवेः सुताः ॥ १० ॥
 सुकालाच्च हविष्यन्तान् सुस्वधाञ्चैव सोमपान् ।
 ब्रह्मक्षत्रियविट्शूद्रा भावयन्ति फलार्थिनः ॥ ११ ॥
 यत्र ते तु गणा मुख्याः पितॄणां परिकीर्त्तिताः ।
 तेषामपि ह विज्ञेयं पुत्रपौत्रमनन्तकम् ॥ १२ ॥
 विश्वो विश्वभुगाराध्यो धर्म्मो धन्यः शुभाननः ।
 भूतिदो भूतिक्लृप्तिः पितॄणाञ्च गणा नव ॥ १३ ॥
 कल्याण कल्यताकर्त्ता कल्यः कल्यतराश्रयः ।
 कल्यताहेतुरनघः षड्भिमे च गणाः स्मृताः ॥ १४ ॥
 वरो वरेण्यो वरदः पुष्टिदस्तुष्टिदस्तथा ।
 विश्वपाता तथा धाता सप्तैवैते तथा गणाः ॥ १५ ॥
 महान् महात्मा महिती महिमावान् महाबलः ।
 गणाः पञ्च तथैवैते पितॄणां पापनाशनाः ॥ १६ ॥
 सुखदो धनदश्चान्यो धर्म्मदो न्यश्च भूतिदः ।
 पितॄणां कथ्यते चैतत् तथा गणचतुष्टयम् ॥ १७ ॥
 इति वल्लालचरिते व्यासपुराणे सृष्टिविसृष्टिकथनं

नाम नवमोऽध्यायः ।

अथ दशमोऽध्यायः १ ।

व्यास उवाच ।

विराजमसृजत्कालः सोऽसृजत् पुरुषं विराट् ।
पुरुषं तं मनं विद्धि विराज ऊरुसम्भवम् ॥ १ ॥
स सृष्ट्वा तु प्रजास्त्वैव आपवः स प्रजापतिः ।
लब्धवान् पुरुषः पत्नीम् शतरूपामयोनिजाम् ॥ २ ॥
वैराजात् पुरुषात् वीरं शतरूपा व्यजायत ।
प्रियव्रतोत्तानपादौ वीरात् काम्या व्यजायत ॥ ३ ॥
काम्या नाम महाभागा कर्दमस्य प्रजापतेः ।
कन्या पुत्राश्च चत्वारः सम्राट् कुक्षिं विराट् प्रभुः ॥ ४ ॥
प्रियव्रतं समासाद्य पतिं सा जनयत् सुतान् ।
उत्तानपादं जग्राह पुत्रमत्रिः प्रजापतिः ॥ ५ ॥
उत्तानपादाच्चतुरः सुवृता सुषुवे सुतान् ।
धर्मस्य कन्या सुश्रोणी सुवृता नाम विश्रुता ॥ ६ ॥
उत्पन्ना वाजिमेधेन ध्रुवस्य जननी शुभा ।
ध्रुवश्च कीर्त्तिमन्तश्च आयुष्मन्तं वसुन्तथा ।
उत्तानपादोऽजनयत् सुवृतायां प्रजापतिः ॥ ७ ॥

सप्तर्षीणां पुरःस्थानं ध्रुवश्च तपसाप्तवान् ।
 तस्मात् श्लिष्टिञ्च भव्यञ्च ध्रुवाच्छम्भुर्यजायत् ॥ ८ ॥
 श्लिष्टेराधत्त सुच्छाया पञ्चपुत्रानकल्मषान् ।
 रिपुं रिपुञ्जयं रिप्रं वृकलं वृकतेजसम् ॥ ९ ॥
 रिपोराधत्त बृहती चाक्षुषं सर्व्वतेजसम् ।
 अजीजनत् पुष्करिण्यां वीरण्यां चाक्षुषो मनुम् ॥ १० ॥
 प्रजापतेरात्मजायामरण्यस्य महात्मनः ।
 मनोरजायन्त दश नडूलायां महीजसः ॥ ११ ॥
 कन्यायां मानवश्रेष्ठा वैराजस्य प्रजापतेः ।
 ऊरुः पुरुः शतद्युम्नस्तपस्वी सत्यवाक् कविः ॥ १२ ॥
 अग्निष्टुरतिरात्रश्च सुद्युम्नश्चेत्यमौ नव ।
 अभिमन्युश्च दशमो नडूलायां महीजसः ॥ १३ ॥
 ऊरोरजनयत् पुत्रान् षड्भाग्नेयी महाप्रभान् ।
 अङ्गं सुमनसं स्वातिं क्रतुमङ्गिरसं गयम् ॥ १४ ॥
 अङ्गात् सुनीथकन्यायां वेणु एको व्यजायत ।
 वेणुस्य मथिते पाणौ सखभूव पृथुर्नृपः ॥ १५ ॥
 पृथुर्वेणुस्तदा चेमां ररक्ष क्षत्रपूर्व्वजः ।
 राजसूयाभिषिक्तानामाद्यः स पृथिवीपतिः ॥ १६ ॥
 तस्माच्चैव समुत्पन्नौ निपुणौ सुतमागधौ ।
 पृथोः पुत्रौ तु धर्मज्ञौ जज्ञातेऽन्तर्दिपालिनौ ॥ १७ ॥

(१) ख, वृकषम् ।

(२) ख, स्वातिम् ।

शिखण्डिनी हविर्धानमन्तर्धानाद्व्रजायत ।

हविर्धानात् षडङ्गनेयी धीषणा जनयत् सुतान् ॥ १८ ॥

प्राचीनवर्हिषं शुक्रं गयं कृष्णं व्रजाजिनौ ।

प्राचीनवर्हिर्भगवान् महानासीत् प्रजापतिः ॥ १९ ॥

समुद्रतनयायान्तु कृतदारोऽभवत् प्रभुः ।

सुवर्णाधत्त सामुद्री दश प्राचीनवर्हिषः ॥ २० ॥

सर्वं प्रचेतसो नाम धनुर्वेदस्य पारगाः ।

प्रजापतित्वं सम्प्राप्य तुष्टाः प्राचीनवर्हिषः ॥ २१ ॥

भूः खं व्याप्तं हि तरुभिस्तांस्तरूनदहंश्च ते ।

द्रुमक्षयमथो बुद्ध्वा किञ्चिच्छिष्टेषु शाखिषु ।

उपगम्याब्रवीदेतान् राजा सोमः प्रजापतोन् ॥ २२ ॥

कोपं यच्छत दास्यन्ति कन्यां वो मारिषां वराम् ।

तपस्विनो मुनेः कण्डोः प्रस्त्रोचायां ममैव च ॥ २३ ॥

भविष्यं जानता सृष्टा भार्या वोऽस्तु कुलङ्करी ।

अस्यामुत्पत्स्यते दक्षः प्रजाः संवर्द्धयिष्यति ॥ २४ ॥

प्रचेतसस्तां जगृहुर्दक्षोऽस्याञ्च ततोऽभवत् ।

दशभ्यस्तु प्रचेतोभ्यो मारिषायां प्रजापतिः ॥ २५ ॥

दक्षो जज्ञे महातेजाः सोमस्यांशेन भूमिपाः ।

पुत्रानुत्पादयामास शतशोऽथ सहस्रशः ।

हर्ष्यश्य नाम दक्षस्य सहस्राणि च पञ्च च

पुत्राणां वेदितुं पृथ्वाः प्रमाणं हि गतादिशः ॥ २६ ॥

ततोऽन्यपुत्रसाहस्रं तेषामन्विषणे गतम् ।

अद्यापि न निवर्तन्ते समुद्रेभ्य इवापगाः ॥ २७ ॥

इति वल्लालचरिते^१ व्यासपुराणे स्वायम्भुव वंशकथनं नाम
दशमोऽध्यायः^२ ।

---

(१) ख, उत्तरखण्डे भट्टप्रोक्ते ।

(२) ख, पुस्तकद्वयेऽपि अत्र नवम इत्युक्तम् । तल्लिपिकरप्रमाद इत्याभाति ।

एकादशोऽध्यायः १ ।

सिंहगिरिरुवाच ।

ब्रह्मणो मानसादत्रिः सोमस्तत्पुत्रतां गतः ।

तस्य वंशं प्रवक्ष्यामि यत्र जातोऽसि पार्थिव ॥ १ ॥

व्यास उवाच ।

कृत्वा सोमो राजसूयं त्रैलोक्यं दक्षिणां ददौ ।

सदस्येभ्यश्च सुख्येभ्यो ब्रह्मर्षिभ्यः परन्तपाः ॥ २ ॥

समाप्तेवभृथे सोमं तद्रूपालोकनेष्ववः ।

कामवाणाभितप्ताङ्घ्रौ नवदेव्यः सिषेविरि ॥ ३ ॥

शिनोवाली कर्दमश्च हविषन्तं क्रतुः स्वयम् ।

द्युतिर्विभावसुं त्यक्त्वा पुष्टिर्धातारमव्ययम् ॥ ४ ॥

प्रभा प्रभाकरं त्यक्त्वा वसुमर्षीचकाश्यपम् ।

कीर्त्तिर्जयन्तं भर्त्तारं नन्दीं त्यक्त्वा पतिं धृतिः ।

लक्ष्मोर्नारायणं त्यक्त्वा सोममेवाभजत् तदा ॥ ५ ॥

सोमोऽपि कामयामास स्वकीया इव तास्तदा ।

बृहस्पतेः स वै भार्यां तारां नाम यशस्विनीम् ॥ ६ ॥

जह्वार तरसा सोमो ह्यवमत्याङ्गिरः सुतम् ।

स याच्यमानो देवैश्च सोमो देवर्षिभिः सह ॥ ७ ॥

---

(१) लिपिकरप्रसादवशात् अथ सर्व्वेभ्यश्चपिपुस्तके दशम इति पश्यते ।

आङ्गिरसे तदा तस्मै तारां नैव व्यवसर्जयत् ।

स संरञ्जस्ततस्तस्मिन् देवाचार्य्यो बृहस्पतिः ॥ ८ ॥

उशनास्तस्य जग्राह पार्णिमाङ्गिरसस्तदा ।

स हि शिष्यो महातेजाः पितुः पूर्व्वो बृहस्पतिः ॥ ९ ॥

तेन स्नेहेन भगवान् रुद्रस्तस्य बृहस्पतिः ।

पार्णिग्राहोऽभवद्देवः प्रगृह्णायगवं धनुः ॥ १० ॥

तेन ब्रह्मशिरो नाम परमास्त्रं महात्मना ।

उद्दिश्य दैत्यानुत्सृष्टं येनैषां नाशितं यशः ॥ ११ ॥

तत्र युद्धमभूद्धोरं प्रख्यातं तारकामयम् ।

देवानां दानवानाञ्च लोकक्षयकरं महत् ॥ १२ ॥

तत्र शिष्टास्तु ये देवाः तुषिताश्चैव पार्थिवाः ।

ब्रह्माणं शरणं जग्मुरादिदेवं सनातनम् ॥ १३ ॥

ब्रह्मा निवार्य्यीशनसं तारामाङ्गिरसे ददौ ।

तामन्तःप्रसवां दृष्ट्वा गर्भं त्यजाब्रवीद्गुरुः ॥ १४ ॥

गर्भस्त्यक्तः प्रदीप्तोऽथ प्राहाहं सोमसम्भवः ।

एवं सोमाद्बुधः पुत्रः पुत्रस्तस्य पुरुरवाः ॥ १५ ॥

उर्व्वश्यां जज्ञिरे यस्य पुत्राः सप्त महात्मनः ।

गन्धर्व्यां सुमहात्मानः आयुर्धीमानमावसुः ॥ १५ ॥

विश्वायुश्चैव धर्म्मात्मा श्रुतायुश्च तथापरः ।

दृढायुश्च वनायुश्च शतायुश्चोर्व्वशीसुताः ॥ १६ ॥

स्वर्भानुतनयायां तु प्रभायां जज्ञिरे पुरा ।

सिंहगिरिरुवाच ।

तेषां वंशेषु वल्लाल महात्मानो महीजसः ।

ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्रा जाताः सहस्रशः ॥ १७ ॥

व्यास उवाच ।

आयुषः नहुषः पुत्रो वृद्धशर्मा ततः परम् ।

रम्भो रजिरनेनाश्च रजेः पुत्रशतं ह्यभूत् ॥ १८ ॥

राजेयमिति विख्यातं विष्णुदत्तवरो रजिः ।

युद्धे देवासुरे दैत्यानबधीत् सुरयाचितः ॥ १९ ॥

उत्पन्ना पितृकन्यायां विरजायां महीजसः ।

नहुषस्य सुताः सप्त षडिन्द्रोपमतेजसः ॥ २० ॥

यतिर्ययातिः संयाति रायातिः पाञ्चिको भवः ।

सुयातिः षष्टस्तेषां वै ययातिः पार्थिवोऽभवत् ॥ २१ ॥

यतिस्तु मोक्षमास्थाय ब्रह्मभूतोऽभवन्मुनिः ।

तेषां ययातिः पञ्चानां विजित्य वसुधामिमाम् ।

देवयानीमुशनसः सुतां भार्यामवाप सः ॥ २२ ॥

शर्मिष्ठामासुरीं चैव तनयां वृषपर्वणः ।

यदुच्च तुर्वसुच्चैव देवयानी व्यजायत ।

दुह्यं चानुं पुरुच्चैव शर्मिष्ठा वार्षपर्वणी ॥ २३ ॥

यदुः पुरुष्वाभवतां तेषां वंशविवर्द्धनौ ।

शृणुताथ यदोस्तस्य वंशमद्भुतपौरुषम् ॥ २४ ॥

बभूवुस्तु यदोः पुत्राः पञ्च देवसुतोपमाः ।

सहस्रदः पयोदश्च क्रोष्टा नीलोऽञ्जिकस्तथा ॥ २५ ॥

सहस्रदस्य दायदास्यः परमधार्मिकाः ।

हैहयश्च हयश्चैव राजा वेणुहयस्तथा ॥ २६ ॥

हैहयस्याभवत्पुत्रो धर्मनेत्र इति श्रुतः ।

धर्मनेत्रस्य कार्त्तिकु साहजस्तस्य चात्मजः ।

साहजनी नाम पुरी तेन राज्ञा निवेशिता ॥ २७ ॥

साहजस्य तु दायदो महिषान्नाम पार्थिवः ।

माहीष्मती नाम पुरी तेन राज्ञा निवेशिता ॥ २८ ॥

आसीन्महिषतः पुत्रो भद्रश्रेष्ठः प्रतापवान् ।

वाराणस्यधिपो राजा पुराणे परिकीर्तितः ॥ २९ ॥

भद्रश्रेष्ठस्य दायदो दुर्दमो नाम विश्रुतः ।

दुर्दमस्य सुतो राजा कणको नाम विश्रुतः ॥ ३० ॥

कणकात् कृतवीर्येऽसु कृताग्निः करवीरकः ।

कृतौजाश्च चतुर्थोऽभूत् कृतवीर्यादथार्जुनः ॥ ३१ ॥

यः स बाहुसहस्रेण सप्तद्वीपेश्वरो भवत् ।

जिगाय पृथिवीमेको रथेनादित्यवर्चसा ॥ ३२ ॥

लङ्केशं मोहयित्वा तु सबलं रावणं बलात् ।

असौ बद्धा धनुर्ज्याभि रुत्सितं पञ्चभिः शरैः ॥ ३३ ॥

निर्जित्यैव समानीय माहिषत्यां बबन्ध तम् ।

तस्य बाहुसहस्रन्तु युध्यतो भुवनेश्वराः ।

योगाद्योगेश्वरस्यैव प्रादुर्भवति मायया ॥ ३४ ॥

अहो वत मृधे वीर्यं भार्गवोऽस्य यदाच्छिनत् ।

राज्ञो बाहुसहस्रन्तु ह्रैमतालवनं यथा ॥ ३५ ॥

जामदग्न्यात्तदा रामात् बाहुजान् क्षत्रियान् घ्नतः ।
कार्तवीर्यस्य महिषी पलायत सुदारुणात् ॥ ३६ ॥
अन्तर्व्वत्नी तु सा देवी सुषुवे कौशिकाश्रमे ।
पुत्रं सुभौमनामानम् बालार्कमिव सुन्दरम् ॥ ३७ ॥
स मात्रा वर्द्धितः काले पुत्रः सरसिजाननः ।
कौशिकात् प्रतिजग्राह धनुर्व्वेदं महाभुजः ॥ ३८ ॥
ब्राह्मणं पितृहन्तारं श्रुत्वा मातृमुखाद्युवा ।
जगाम ब्राह्मणान् हन्तुं दिक्षु क्रोधारुणेक्षणः ॥ ३९ ॥
एकविंशतिवारान् स महीमब्राह्मणामिमाम् ।
चकारातो न विद्यन्ते ब्राह्मणा मुखजाः कलौ ॥ ४० ॥
शवरान् कटुकैवर्त्तान् विलोक्य भार्गवस्ततः ।
अब्राह्मण्ये तदा देशे तेषां सूत्रमकल्पयत् ॥ ४१ ॥
तुष्यन्ति भूषणैर्नार्य्यो गावः स्वच्छन्दचारतः ।
कुञ्जराः पांशुवर्षेण किं त्वेते परनिन्दया ॥ ४२ ॥
जामदग्न्यं ततो युद्धे जघानार्जुननन्दनः ।
एवं स ब्राह्मणान् जित्वा सुभौमोऽभूज्यध्वजः ॥ ४३ ॥
ततो विप्राः सुतार्थिन्यः क्षत्रियानुपतस्थिरः ।
जातयो जज्ञिरे तासु कदम्बपल्लवादयः ॥ ४४ ॥
ब्रह्महत्या पापविद्धो निर्व्वृतिं सोऽलभन्नृपः ।
अयष्ट वाजिमेधेन यज्ञं पापविनाशनम् ॥ ४५ ॥ *
तस्य ययोः प्रतिकृतिरद्याप्यस्ति शिलामयी ।
माहिष्मतीपुरे रम्ये नर्मदातटिनीतटे ॥ ४६ ॥

कार्तवीर्यस्य तु शतं पुत्राणाम् पञ्च वै पराः ।

शूरसेनश्च शूरश्च धृष्टोक्तः कृष्ण एव च ।

जयध्वज इति ख्यातः सुभीमश्च महाबलः ॥ ४७ ॥

जयध्वजात् तालजङ्घः तालजङ्घात् शतं सुताः ।

तालजङ्घा इति ख्याताः शूरा उत्तमपौरुषाः ॥ ४८ ॥

तेषां कुलेऽतिविमले हैहयानां महात्मनाम् ।

वीतिहोत्राः स्वयं जाताः भोजाश्चावन्तयः स्मृताः ॥ ५६ ॥

तौण्डिकेयाश्च विख्यातास्तालजङ्घास्तथैव च ।

भरताश्च सुजाताश्च पुराणे कथिता मया ॥ ५० ॥

वृषप्रभृतयो वीराः यादवाः पुण्यकर्म्मिणः ।

वृषो वंशधरस्तत्र तस्य पुत्रोऽभवन्मधुः ॥ ५१ ॥

मधोः पुत्रशतं त्वासीत् वृषणस्तस्य वंशकृत् ।

वृषणात् वृणयः सर्वे मधोस्तु माधवाः स्मृताः ॥ ५२ ॥

यादवाश्च यदोर्जाता बहुत्वान्नानुकीर्त्तयते ।

तुर्व्वसौर्यवना जाता भोजा द्रुह्योः सुताः स्मृताः ।

अनोर्म्नेच्छजातयस्तु पुरीस्तु पीरवाः स्मृताः ॥ ५७ ॥

इति वल्लालचरिते व्यासपुराणे सोमवंशवर्णनं नाम

एकादशोऽध्यायः ।

अथ द्वादशोऽध्यायः १ ।

सिंहगिरिरुवाच ।

शृणु राजन् व्यासप्रोक्तं वंशमुत्तमपौरुषम् ।
विस्तरेणानुपूर्व्या च यत्र जातोऽसि पार्थिव ॥ १ ॥

व्यास उवाच ।

पुरोः पुत्रो महावीर्यो राजासीज्जनमेजयः ।
प्रचिन्वांस्तु सुतस्तस्य यः प्राचीमजयद्दिशम् ॥ २ ॥
प्रचिन्वतः प्रवीरोऽभुत् मनस्युस्तस्य चात्मजः ॥
राजा चाभयदो नाम मनस्योरभवत् सुतः ॥ ३ ॥
तथैवाभयदस्यासीत् सुधन्वा नाम पार्थिवः ।
सुधन्वनो बहुगवः सम्पातिस्तस्य चात्मजः ॥ ४ ॥
सम्पातिस्तु रहम्पाती रौद्राश्वस्तस्य वै सुतः ।
रौद्राश्वस्य घृताच्यां वै दशाम्परसि सूनवः ॥ ५ ॥
ऋचेयुः प्रथमस्तेषां कृकनेयु द्वितीयकः ।
कक्षेयुः स्थण्डिलेयुश्च सन्नतेयुर्महामतिः ॥ ६ ॥
दशार्ण्येयुर्जलेयुश्च स्थलेयुश्च महाबलः ।
बलनित्यो बलेयुश्च रौद्राश्वसूनवो दश ॥ ७ ॥

कक्षेयोस्तनयास्वासन् त्रय एव महाबलाः ।
 सभानरश्चाक्षुषश्च परमन्युस्तथैव च ॥ ८ ॥
 सभानरस्य पुत्रस्तु विद्वान् कालानलो नृपः ।
 कालानलस्य धर्मज्ञः सृञ्जयो नाम वै सुतः ॥ ९ ॥
 सृञ्जयस्याभवत् पुत्रो वीरो राजा पुरञ्जयः^१ ।
 पुरञ्जयात्मजः श्रीमान् राजाभूज्जनमेजयः ॥ १० ॥
 महाशालस्तु राजर्षिर्जनमेजयदेहजः ।
 देवेषु स परिज्ञातः प्रतिष्ठितयशा भुवि ॥ ११ ॥
 महामना नाम सुतो महाशालस्य धार्मिकः ।
 जज्ञे वीरः शूरगणैः पूजितः स महामनाः ॥ १२ ॥
 महामनास्तु पुत्रो द्वौ जनयामास सत्तमः ।
 उशीनरश्च धर्मज्ञं तितिक्षुश्च महाबलम् ॥ १३ ॥
 उशीनरस्य पत्न्यास्तु पञ्चराजर्षिवंशजाः ।
 नृगा कृमिर्नवा दर्व्या पञ्चमी च दृषदती ॥ १४ ॥
 उशीनरस्य पुत्रास्तु पञ्च तास्तु कुलोद्वहाः ।
 तपसा चैव महता जाता वृद्धस्य चात्मजाः ॥ १५ ॥
 नृगायान्तु नृगः पुत्रः कृम्यां कृमिरजायत ।
 नवायास्तु नवः पुत्रो दर्व्यायाः सुव्रतोऽभवत् ॥ १६ ॥
 दृषदत्यास्तु संजज्ञे शिविरीशीनरो नृपः ।
 शिवेस्तु शिवयः ख्याताः यौधेयास्तु नृगस्य ह ॥ १७ ॥

(१) सपुस्तके, पुरञ्जय इत्यत्र परञ्जय इति पाठः ।

नवस्य नवराष्ट्रन्तु कमेस्तु कमिला पुरी ।

सुव्रतस्य तथाम्बुष्टाः शिविपुत्रान् निबोधत ॥ १८ ॥

शिवेस्तु शिवयः पुत्राश्चत्वारो लोकविश्रुताः ।

वृषदर्भः सुवीरश्च कैकेयो मद्रकस्तथा ॥ १९ ॥

तेषां जनपदाः स्कीताः कैकेया मद्रकास्तथा ।

वृषदर्भाः सुवीराश्च तितित्तोः शृणुत प्रजाः ॥ २० ॥

तैतित्तवो भवद्राजा पूर्वस्यां दिशि पार्थिवाः ।

उषद्रथो महासत्वः फेणस्तस्य सुतोऽभवत् ॥ २१ ॥

फेणात्तु सुतपा जज्ञे सुतः सुतपसो बलिः ।

जातो मानुषयीनी स नृपतिः काञ्चनेषुधिः ॥ २२ ॥

महायोगी स तु बलिर्बभूव नृपतिः पुरा ।

पुत्रानुत्पादयामास पञ्च वंशकरान् भुवि ॥ २३ ॥

अङ्गः प्रथमतो जज्ञे वङ्गः सुहृन्स्तथैव च ।

पुण्ड्रः कलिङ्गश्च तथा बालियं क्षत्रमुच्यते ॥ २४ ॥

बालिया ब्राह्मणाश्चैव तस्य वंशकरा भुवि ।

बलेस्तु ब्रह्मणा दत्तो वरः प्रीतेन धीमता ॥ २५ ॥

महायोगित्वमायुश्च कल्पस्य परिमाणतः ।

संग्रामे चाप्यजेयत्वं धर्मं चैव प्रधानता ।

त्रैलोक्यदर्शनञ्चापि प्राधान्यं प्रसवे तथा ॥ २६ ॥

बले चाप्रतिमत्वं वै धर्मतत्त्वाभिदर्शनम् ।

चतुरो नियतान् वर्णान् त्वञ्च स्थापयितेति ह ॥ २७ ॥

इत्युक्ते विभुना राजा बलिः शान्तिं परां ययौ ।
 बलिस्तानभिषिच्येह पञ्चपुत्रानकल्मषान् ॥ २८ ॥
 कृतार्थो योगयुक्तात्मा योगमाश्रित्य स प्रभुः ।
 अष्टयः सर्वभूतानाम् कालापेक्षी चरन्मृषिः ॥ २९ ॥
 कालेन महता धीरः स्वञ्च स्थानमुपागमत् ।
 तैषां जनपदः पञ्च अङ्गा वङ्गा ससुहृत्का ॥ ३० ॥
 कलिङ्गाः पुण्ड्रकाश्चैव त्वङ्गस्य शृणुत प्रजाः ।
 अङ्गपुत्रो महानासीत् राजेन्द्रो दधिवाहनः ॥ ३१ ॥
 दधिवाहनपुत्रस्तु राजा दिविरथोऽभवत् ।
 विद्वान् धर्मरथो नाम तस्य चित्ररथः सुतः ॥ ३२ ॥
 तेन धर्मरथेनाथ तदा विष्णुपदे गिरौ ।
 यजता सह शक्रेण सोमः पीतो महात्मना ॥ ३३ ॥
 अथ चित्ररथस्यापि पुत्रो दशरथोऽभवत् ।
 लोमपाद इति ख्यातो यस्य शान्ता सुताभवत् ॥ ३४ ॥
 तस्य दाशरथिर्वीरः चतुरङ्गो महायशः ।
 ऋष्यशृङ्गप्रसादेन जज्ञे कुलविवर्धनः ॥ ३५ ॥
 चतुरङ्गस्य पुत्रस्तु पृथुलाक्ष इति श्रुतः ।
 पृथुलाक्षसुतो राजा चम्प्यो नाम महायशः ॥ ३६ ॥
 चम्पस्य तु पुरी चम्पा या मालिन्यभवत्पुरा ।
 पूर्णभद्रप्रसादेन हर्ष्यक्षोऽस्य सुतोऽभवत् ॥ ३७ ॥
 ततो वैभाण्डकिस्तस्य वारणं शत्रुवारणम् ।
 भुज्यवतारयामास मन्त्रैर्वाहनमुत्तमम् ॥ ३८ ॥

हर्ष्यक्षस्य तु दायादो राजा भद्ररथः स्मृतः ।
 पुत्रो भद्ररथस्यासीत् बृहत्कर्मा प्रजेश्वरः ॥ ३९ ॥
 बृहदर्भः सुतस्तस्य यस्मात् यज्ञे बृहन्मनाः ।
 बृहन्मनास्तु राजेन्द्रो जनयामास वै सुतम् ॥ ४० ॥
 नाम्ना जयद्रथं वीरं यस्माद्बृढरथो नृपः ।
 आसीत् बृढरथस्यापि विश्वजित् कुलनन्दनः ॥ ४१ ॥
 दायादस्तस्य कर्णस्तु विकर्णस्तस्य चात्मजः ।
 तस्य पुत्रशतत्वासीदङ्गानां कुलवर्द्धनम् ॥ ४२ ॥
 बृहदर्भसुतो यस्तु राजा नाम्ना बृहन्मनाः ।
 तस्य पत्नीद्वयं चासीत् वैनतेयसुते शुभे ॥ ४३ ॥
 यशोदेवी च सत्या च ताभ्यां वंशस्तु विद्यते ।
 जयद्रथस्तु राजेन्द्रो यशोदेव्यां व्यजायत ॥ ४४ ॥
 सत्यायां विजयो नाम ब्रह्मक्षत्रोत्तरः स्मृतः ।
 विजयस्य धृतिः पुत्रस्तस्य पुत्रो धृतव्रतः ॥ ४५ ॥
 धृतव्रतस्य पुत्रस्तु सत्यकर्मा महायशः ।
 तस्य पुत्रस्त्वधिरथः सुत इत्यपराभिधः ॥ ४६ ॥
 यः कर्णं प्रतिजग्राह तेन कर्णस्तु सूतजः ।
 कर्णस्य वृषसेनस्तु पृथुसेनस्तदात्मजः ॥ ४७ ॥
 पृथुसेनान्वये वीरो वीरसेनो भविष्यति ।
 गौडब्राह्मणकन्यां यः सोमटामुद्विष्यति' ॥ ४८ ॥

वज्रालचरितम् ।

तदन्ववायजन्मानो राजानोऽमितपौरुषाः ।

सप्तद्वीपपतीन् वीराः करिष्यन्ति वशानुगान् ॥ ४९ ॥

तदंशे सामन्तसेनो भूत्वा पालयिता वली ।

आविभ्यादासेतुबन्धाद्विरित्रीं सागराम्बराम् ॥ ५० ॥

सिंहगिरिरुवाच ।

तस्माद्देमन्तसेनोऽभूद्राजन् तव पितामहः ।

धाम धाम्नां महिम्नाञ्च द्विषद्वलहुताशनः ॥ ५१ ॥

तस्माद्विजयसेनोऽभूच्चोङ्गगङ्गसखो नृपः ।

योऽजयत् पृथिवीं कृत्स्नां चतुःसागरमेखलाम् ॥ ५२ ॥

तस्य पुत्रोऽसि बल्लाल सार्वभौममहीक्षितः ।

प्रत्यर्थि-पृथिवीपाला यस्य ते शरणं गताः ॥ ५३ ॥

ब्रह्मक्षत्रस्य यो योनिर्वंशः क्षत्रियपूर्वजः ।

सेनवंशस्ततोजातः यस्मिञ्जातोऽपि पाण्डव ॥ ५४ ॥

द्वेष्टि यः पाण्डवं मूढो दुर्बुद्धिश्च विनिन्दति ।

स विष्ठायां कृमिर्भूत्वा पच्येत नरके चिरम् ॥ ५५ ॥

स वल्लभानन्दचन्द्रश्चन्द्रमायुतवल्लभः ।

तस्येदानीं महाराज कार्य्यं भवति शासनम् ॥ ५६ ॥

तस्यास्ति कन्यकारत्नं रूपेणानुपमं भुवि ।

सुप्रभामिव नाभागस्तां कन्यां हर पौरव^१ ॥ ५७ ॥

उच्चन्द्रे सा याति वाला गौरीं स्नातुं यदा यदा ।

तदा तदा त्वरयति द्रष्टुं तामरुणोऽरुणम् ॥ ५८ ॥

दण्डद्वयावशेषायां रजन्यामरुणोदयम् ।

विलोक्य घरियारेषु विश्वसन्ति न नैगमाः ॥ ५९ ॥

इति वल्गलचरिते^१ व्यासपुराणे पुरुवंशकीर्त्तनं नाम

द्वादशोऽध्यायः ।

(१) ख पुस्तके, उत्तरखण्डे भट्टप्रोक्ते इत्यधिकः पाठः ।

अथ त्रयोदशोऽध्यायः १ ।

व्यास उवाच ।

वेदः स्मृतिः सदाचारः स्वस्य च प्रियमात्मनः ।
सम्यक्संकल्पजः कामो धर्ममूलमिदं स्मृतम् ॥
अध्यापनञ्चाध्ययनं यजनं याजनं तथा ।
दानं प्रतिग्रहं कर्म ब्राह्मणानामुदाहृतम् ॥ २ ॥
श्रुतिस्मृती च विप्राणां चक्षुषी देवनिर्मिते ।
काणस्तत्रैकया हीनः द्वाभ्यामन्यः प्रकीर्तितः ॥ ३ ॥
वैवाहिकेनौ कुर्वीत गृह्यकर्म यथाविधि ।
पञ्चयज्ञविधानञ्च पंक्तिञ्चान्वहिकीं गृही ॥ ४ ॥
अध्यापनं ब्रह्मयज्ञः पितृयज्ञस्तु तर्पणम् ।
होमो दैवो बलिभोतो नृयज्ञोऽतिथिपूजनम् ॥ ५ ॥
देवतातिथिभृत्यानां पितृणामात्मनश्च यः ।
न निर्व्वपति पञ्चानामुच्छ्वसन्न स जीवति ॥ ६ ॥
एकरात्रं वसन् विप्रः क्षत्रियश्चातिथिः स्मृतः ।
अनित्या हि स्थिति र्यस्मात्तस्मादतिथिरुच्यते ॥ ७ ॥
वैश्यशूद्रावपि प्राप्नो कुटुम्बेऽतिथिधर्मिणौ ।
भोजयेत् सहभृत्यै स्तावानृशंस्यं प्रदर्शयन् ॥ ८ ॥

स्वदारनिरतो नित्यं परदारविवर्जितः ।

कृतहोमस्तु भुञ्जीत सायंप्रातरुदारधीः ॥ ८ ॥

सर्व्वतः प्रतिगृह्णीयादवृत्त्या कर्षितो द्विजः ।

न भवेद्दोषभाक् तेन ज्वलनार्कसमो हि सः ॥ १० ॥

भूतानां रक्षणं दानमिज्याध्ययनमेव च ।

शिवाञ्जनं क्षत्रियाणां तथा नारायणाञ्जनम् ॥ ११ ॥

नित्योद्युक्तो दस्युबधे रणे कुर्यात् पराक्रमम् ।

नास्य कृत्यतमं किञ्चित् राज्ञो दस्युविनिग्रहात् ॥ १२ ॥

चाटभाटतस्करेभ्यो महासाहसिकादिभिः ।

पौड्यमानाः प्रजा रक्षेत् कायस्थैश्च विशेषतः ॥ १३ ॥

सम्मानदानसत्कारैः वैदिकान् वासयेत् सदा ।

राजन्यो धर्मकृत्यञ्च कुर्यादेव प्रयत्नतः ॥ १४ ॥

पण्डितं नीतिशास्त्रज्ञं नित्यञ्च प्रतिपालयेत् ।

नियोजयेत् सभामध्ये नित्यं सद्भिश्च संयुतः ॥ १५ ॥

संविशेत् तूर्य्यघोषेण प्रतिबुध्येत्तथैव च ।

शास्त्राणि चिन्तयेद्बुद्ध्या सर्व्वकर्त्तव्यतां तथा ॥ १६ ॥

दृष्ट्वा ज्योतिर्विदो वैद्यान् दद्यात् गां काञ्चनं महीम् ।

निवेशिकानि च तथा श्रोत्रियाणां गृहानि च ॥ १७ ॥

य एव धर्मो नृपतेः स्वराष्ट्रप्रतिपालने ।

तमेव कृत्स्नमाप्नोति परराष्ट्रं वशं नयन् ॥ १८ ॥

देवब्राह्मणभक्तस्य पितृकार्य्यपरायणः ।

स्वभार्यानिरतो नित्यं षड्भागार्हः सदा नृपः ॥ १९ ॥

एकांशिन बलं धार्यं दानमंशद्वयेन च ।

एकांशिन प्रकृतय एकांशेनाधिकारिणः ॥ २० ॥

एकांशेनात्मभोगश्च कुटुम्बादिप्रपालनम् ।

आयस्यैवं षड्विभागैर्व्ययं कुर्यान्महीपतिः ॥ २१ ॥

मन्थ्यामुपास्य कुरुते गीतं वाद्यं मनोहरम् ।

नृत्यगीतैश्च जग्धीं वा स्त्रीभिर्निशि सुखावहाम् ॥ २२ ॥

गोरक्षां कृषिवाणिज्यं कुर्याद्वैश्यो यथाविधि ।

दानं देयं यथाशक्त्या ब्राह्मणानाञ्च भोजनम् ॥ २३ ॥

दम्भमोहविनिर्मुक्तस्तथा वागनसूयकः ।

स्वदारनिरतो दान्तः परदारविवर्जितः ॥ २४ ॥

धनैर्विप्रान् भोजयित्वा यज्ञकाले तु याजकान् ।

अप्रभुत्वञ्च वर्त्तेत धर्म्मेष्वदेहपातनात् ॥ २५ ॥

यज्ञाध्ययनदानानि कुर्यान्नित्यमतन्द्रितः ।

पितृकार्यपरश्चैव विष्णुशिवार्चनापरः ॥ २६ ॥

वर्णत्रयस्य शुश्रूषां कुर्याच्छूद्रः प्रयत्नतः ।

दासवद्ब्राह्मणानां च विशेषेण समाचरेत् ॥ २७ ॥

अयाचितप्रदाता स्यात् कृषिं वृत्त्यर्थमाश्रयेत् ।

शुद्धा तु वृत्तिस्तस्यैव कारु-चारण-कर्म च ॥ २८ ॥

पाकयज्ञविधानेन यजेद्देवानतन्द्रितः ।

तस्य तु द्विजशुश्रूषा परो धर्म्मः प्रकीर्त्तितः ॥ २९ ॥

धारणं जीर्णवस्त्रस्य विप्रस्योच्छिष्टभोजनम् ।

स्वदारेषु रतिश्चैव परदारविवर्जनम् ॥ ३० ॥

लवणं मधुतैलं च दधि तक्रं घृतं पयः ।

न दुष्येच्छूद्रजातीनां कुर्यात् सर्वस्य विक्रयम् ॥ ३१ ॥

क्रियाभेदैस्तु सर्वेषां भृतिवृत्तिरनिन्दिता ।

मीरभेदैः कृषिः प्रोक्ता मन्वाद्यैर्ब्राह्मणादिषु ॥ ३२ ॥

ब्राह्मणैः षोडशगवं चतुरह्नं तथापरैः ।

द्विगवं वान्यजैः सीरं दृष्ट्वा भूमाद्वयं तथा ॥ ३३ ॥

भूमिं भित्तीषधिं हित्वा हत्वा कीटपिपीलिकाम् ।

पुनन्ति खलु यज्ञेन कर्षका देवपूजनात् ॥ ३४ ॥

वैदिकैः कर्मभिः पुण्यैर्निषेकादिर्द्विजन्मनाम् ।

कार्यैः शरीरसंस्कारः पावनः प्रेत्य चेह च ॥ ३५ ॥

गर्भाधानमृतौ पुंसः सवनं स्पन्दनात् पुरा ।

तुर्य्यष्टमे वा सीमन्तो जनने जातकर्म च ॥ ३६ ॥

निष्क्रमस्तृतीयमासि नाम व्युष्टे शताहनि ।

षष्ठेऽन्नप्राशनं चूडा जन्मब्दे वा यथाकुलम् ॥ ३७ ॥

कर्णवेधो व्रतादेशो वेदारम्भः क्रियाविधिः ।

केगान्तः स्नानमुवाहो विवाहाग्निपरिग्रहः ॥ ३८ ॥

त्रेताग्निमंग्रहश्चेति संस्काराः षोडश स्मृताः ।

नवैताः कर्णवेधान्ताः सन्धवर्जं क्रिया स्त्रियाः ॥ ३९ ॥

विप्रो गर्भाष्टमे वर्षे क्षत्र एकादशे तथा ।

द्वादशे वैश्यजातिस्तु व्रतोपनयमर्हति ॥ ४० ॥

तस्य प्राप्तव्रतस्यायं कालः स्याद्विगुणाधिकः ।

वेदव्रतच्युतो ब्राह्मणः स ब्राह्मणस्तोममर्हति ॥ ४१ ॥

ब्राह्मो देवस्तथेवार्षः प्राजापत्यस्तथासुरः ।
 गान्धर्वो राक्षसश्चैव पैशाचश्चाष्टमोऽधमः ॥ ४२ ॥
 एते धर्मास्तु चत्वारः पूर्वं विप्रे प्रकीर्त्तिताः ।
 गान्धर्वो राक्षसश्चैव क्षत्रियस्य प्रशस्यते ॥ ४३ ॥
 अप्रार्थितः प्रयत्नेन ब्राह्मणस्तु परिकीर्त्तितः ।
 प्रार्थितार्थप्रदानेन प्राजापत्यः प्रकीर्त्तितः ॥ ४४ ॥
 आसुरो द्रविणादानात् गान्धर्वः समयान्निधः ।
 राक्षसो युद्धहरणात् पैशाचः कन्यकाच्छलात् ॥ ४५ ॥
 तिस्रस्तु भार्याः क्षत्रस्य भार्यैका ब्राह्मणस्य तु ।
 एकैव भार्या वैश्यस्य शूद्रस्य च विधीयते ॥ ४६ ॥
 क्षत्रिया वैश्या शूद्रा च क्षत्रियस्य प्रकीर्त्तिता ।
 एकैव भार्या विप्रस्य ब्राह्मणी तु विधीयते ॥ ४७ ॥
 वैश्यैव भार्या वैश्यस्य शूद्रा शूद्रस्य कीर्त्तिता ।
 ब्राह्मणी नोदहेत् कन्यामसवर्णां कदाचन ॥ ४८ ॥
 ब्राह्मणाद्वैश्यकन्यायामम्बष्ठो यो व्यजायत ।
 स तु शूद्रत्वमापन्नो विवहेन्न ततो विशाम् ॥ ४९ ॥
 शूद्राभार्यस्य पातित्यं राजन्यस्य यदुच्यते ।
 नैतन्मम मतं ज्ञेयं सा तेनोन्नीयते यतः ॥ ५० ॥
 पतेत् विप्रश्च वैश्यश्च शूद्रां कन्यामुदावहन् ।
 पातित्यं नास्ति क्षत्रस्य शूद्रदारोपमंग्रहात् ॥ ५१ ॥
 विप्रकन्याविवाहोऽपि कृतो राजर्षिभिः पुरा ।
 तेजीयसां न दोषाय वक्त्रेः सर्व्वभुजो यथा ॥ ५२ ॥

राजा नो नावमन्तव्यो नृबुद्ध्या मनुरब्रवीत् ।
 महती देवता ह्येषा नररूपेण तिष्ठति ॥ ५३ ॥
 अनुष्ठितन्तु यद्देवैर्मुनिभिर्यदनुष्ठितम् ।
 नानुष्ठेयं मनुष्यैस्तदुक्तं कर्म समाचरेत् ॥ ५४ ॥
 ऊढायां हि सवर्णायामविप्रां काममुद्वहेत् ।
 तस्यामुत्पादितः पुत्रो न सवर्णात् प्रहीयते ॥ ५५ ॥
 क्षत्राज्जातः क्षत्रियायां क्षत्रियः स्यात् न संशयः ।
 वैश्यायां च तथैव स्यात् शूद्रायामपि चैव हि ॥ ५६ ॥
 यावन्न विन्दते जायां तावदर्धो भवेत्पुमान् ।
 नार्धं प्रजायते सर्वं प्रजायेते इति श्रुतिः ॥ ५७ ॥
 सकामायान्तु कन्यायां सङ्गमे नास्त्यतिक्रमः ।
 किन्त्वलंकृत्य सत्कृत्य स एवैनां समुद्वहेत् ॥ ५८ ॥
 सवर्णमुद्वहेत् भार्यां प्रथमं धर्मसिद्धये ।
 ततो ह्यप्रतिलोमेन यथाकामं वहेन्नृपः ॥ ५९ ॥
 विषादयामृतं ग्राह्यममेध्यात् काञ्चनं यथा ।
 नीचाद्यथोत्तमा विद्या स्त्रीरत्नं दुष्कुलात्तथा ॥ ६० ॥
 'स्त्रियोरत्नान्यथो विद्या धर्मः शौचं सुभाषितम् ।
 विविधानि च शिल्पानि समादेयानि सर्वतः ॥ ६१ ॥
 यत्र नार्थसु पूज्यन्ते रमन्ते तत्र देवताः ।
 यत्रैतासु न पूज्यन्ते सर्वास्तत्राफलाः क्रियाः ॥ ६२ ॥

वल्कालचरितम् ।

प्रजनार्थं महाभागा पूजार्हा गृहदीप्तयः ।

स्त्रियः श्रियश्च गेहेषु न विशेषोऽस्ति कश्चन ॥ ६३ ॥

उत्पादनमपत्यस्य जातस्य परिपालनम् ।

प्रत्यहं लोकयात्रायाः प्रत्यक्षं स्त्री निबन्धनम् ॥ ६४ ॥

१ अपत्यं दारकर्माणि शुश्रूषा रतिरुत्तमा ।

दाराधीनस्तथा स्वर्गः पितृणामात्मनश्च वै ॥ ६५ ॥

इति वल्कालचरिते व्यासपुराणे वर्णधर्मादिकीर्त्तनं

नाम त्रयोदशोऽध्यायः ।

---

(१) ख, उत्तरखण्डे भट्टप्रोक्ते इत्यधिकः पाठः ।

अथ चतुर्दशोऽध्यायः १ ।

व्यास उवाच ।

शस्ता स्त्री चारुसर्वाङ्गी मत्तमातङ्गगामिनी ।
गुरुरुजघना या च कृष्णसारमृगेक्षणा ॥ १ ॥
सुनीलकेशी तन्वङ्गी विलोमाङ्गी मनोहरा ।
समभूमिस्थौ पादौ संहतौ च तथा स्तनौ ॥ २ ॥
नाभिः प्रदक्षिणावर्त्ता गुह्यमश्वत्थपत्रवत् ।
गुल्फौ निगूढौ मध्येन नाभिरङ्गुष्ठमानिका ॥ ३ ॥
गण्डैर्मधूकपुष्पाभैर्न शिराला न लोमशा ।
न संहतभ्रूकुटिला पतिप्राणा पतिप्रिया ॥ ४ ॥
बाला खेलनर्कः काले दत्तैर्दिव्यफलाशनैः
मोदते युवती वस्त्रालङ्कारालिङ्गनादिभिः ॥ ५ ॥
हृथेन्मध्यवयाः प्रौढा रतक्रीडासु कौशलैः ।
वृद्धा तु मधुरालार्षं गौरिवेण च युज्यते ॥ ६ ॥
षोडशाब्दा भवेद्बाला त्रिंशताङ्गुतयीवना ।
पञ्च पञ्चाशता प्रौढा वृद्धा स्त्री तदनन्तरम् ॥ ७ ॥
कामाधीना एव नार्यस्तदर्थं रत्नसंग्रहः ।
सेव्यास्ता नातिसेव्याश्च भूभुजा विषयैषिणा ॥ ८ ॥

स्त्रियां षोडशवर्षायां चतुर्विंशतिहायनः ।

बुद्धिमानुद्यमं कुर्याद्विशिष्टसुखकाङ्क्षया ॥ ८ ॥

तथा पूर्णाङ्गवीर्यौ तौ पुत्रं जनयतः परम् ।

सर्वेन्द्रियसमायुक्तं बलवन्तं शतायुषम् ॥ १० ॥

निदाघशरदोर्बाला हिता विषयिणी मता ।

तरुणी शीतसमये मध्या वर्षावसन्तयोः ॥ ११ ॥

नित्यं बाला सेव्यमाना नित्यं वर्द्धयते बलम् ।

युवती क्लृप्तयेच्छक्तिं मध्योद्भावयते जराम् ॥ १२ ॥

सद्यो मांसं च शाल्यन्नं बालास्त्रीसेवनं घृतम् ।

क्षीरमुष्णोदके स्नानं सद्यः प्राणकराणि षट् ॥ १३ ॥

सेवेत कामतः कामी बलात् वाजीकृतो हिमे ।

प्रकामं तु निषेवेत सुरतं शिशिरागमे ॥ १४ ॥

शीते रात्रौ दिने ग्रीष्मे वसन्ते च दिवानिशि ।

वर्षायामम्बुदध्वानि काले शरदि सस्मरः ॥ १५ ॥

अभिकामः समुल्लास्य पूर्वमालिङ्गनादिभिः ।

समेयात् प्रमदां युक्त्या वाजीकरणवृंहितः ॥ १६ ॥

नित्यमुष्णाम्भसा स्नानं पयःपानं नवा स्त्रियः ।

राजानः पथ्यमेतद्वः सुस्निग्धमल्पभोजनम् ॥ १७ ॥

कपित्थचूर्णयोगिन तथा दध्ना सृजा^१ तथा ।

घृतं सुगन्धि भवति दुग्धैः क्षिप्तैस्तथा यवैः ॥ १८ ॥

भोज्यस्य कल्पनैवं स्याद्गन्धमुक्तिः प्रदर्श्यते ।

शौचमाचमनं सम्यक् तथैव च विरेचनम् ॥ १८ ॥

भावना चैव पाकश्च बोधनं धूपनं तथा ।

वासनञ्चैव निर्दिष्टं कस्माष्टकमिदं स्मृतम् ॥ २० ॥

कपित्थविल्वजम्बाम्-करवीरक-पल्लवैः ।

कृत्वोदकन्तु यद्व्यं शौचितं शौचनन्तु तत् ॥ २१ ॥

तेषामभावे शौचन्तु मृगदर्पाम्भसा भवेत् ।

नखं कुष्ठं घनं मांसं सृक्का शैलेयजं जलम् ॥ २२ ॥

तथैव कुङ्कुमं लाक्षा चन्दनागुरुनीरदम् ।

सरलं देवकाष्ठञ्च कर्पूरं कान्तया सह ॥ २३ ॥

बाला कुन्दुरकश्चैव गुग्गुलुः श्रीनिवासकः ।

सह सर्जरसेनैव धूपद्रव्यैकविंशतिः ॥ २४ ॥

धूपद्रव्यगणादस्मादेकविंशादयथेच्छया ।

द्वे द्वे द्रव्ये समादाय सर्जभागैर्नियोजयेत् ॥ २५ ॥

नखपिण्याकमलयैः संयोज्य मधुना तथा ।

धूपयोगा भवन्तीह यथावत् स्वेच्छया कृताः ॥ २६ ॥

त्वचं नाडीं फलं तैलं कुङ्कुमं ग्रन्थिपर्णकम् ।

शैलेयं तगरं कान्ताम् चोलकर्पूरमेव च ॥ २७ ॥

मासीं मुराञ्च कुष्ठञ्च स्नानद्रव्याणि निर्दिशेत् ।

एतेभ्यस्तु समादाय द्रव्यत्रयमथेच्छया ।

मृगदर्पयुतं स्नानं कार्यं कन्दर्पवर्द्धनम् ॥ २८ ॥

त्वङ्मुरानलदैस्तुल्यैर्वासकार्क्षसमायुतैः ।

स्नानमुत्पलगन्धि स्यात् सतैलं कुङ्कुमायते ॥ २८ ॥

जातिपुष्पसुगन्धि स्यात् तगरार्द्धेन योजितम् ।

सदासकं स्यादकुलैस्तुल्यगन्धि मनोहरम् ॥ ३० ॥

रञ्जिता तगरं चोलं त्वचं व्याघ्रनखं नखम् ।

गन्धपत्रञ्च विन्यस्य गन्धतैलं भवेच्छुभम् ॥ ३१ ॥

मल्लीभिर्गन्धितात् तैलं तिलात् स्यात् प्रमदाप्रियम् ।

तैलं निपीडितं घनौ तिलैः पुष्पाधिवासितैः ।

वासनात् पुष्पसदृशं गन्धेन तु भवेद्भुवम् ॥ ३२ ॥

एला-लवङ्ग-कक्कोल-जातीफल-निशाकराः ।

जातिपत्रिकया सार्द्धं स्वतन्त्रा मुखवासकाः ॥ ३३ ॥

कर्पूरं कुङ्कुमं कान्ता मृगदपं हरेणुकम् ।

कक्कोलैलालवङ्गञ्च जाती कोशकमेव च ॥ ३४ ॥

त्वक्पत्रं त्रुटिमुस्तौ च लतां कसुरिकं तथा ।

कण्टकानि लवङ्गस्य फलपत्रे च जातितः ॥ ३५ ॥

कुटकञ्च फलं गृह्य कार्षिकाण्युपकल्पयेत् ।

तच्चूर्णं खदिरं सारं दद्यात्तुर्यन्तु वासितम् ॥ ३६ ॥

सहकाररसेनास्मात् कर्त्तव्या गुटिकाः शुभाः ।

मुखे न्यस्ता सुगन्धास्ता मुखरोगविनाशकाः ॥ ३७ ॥

पूगं प्रक्षालितं सम्यक् पञ्चपल्लववारिणा ।

शतथा तु गुटिका द्रव्यैर्वासितं मुखवासकम् ॥ ३८ ॥

कटुकं दण्डकाष्ठञ्च गोमूत्रवासितं चग्रहम् ।

कृतञ्च-पूगवत् सम्यक् मुखसौगन्धिकारकम् ॥ ३८ ॥

त्वक्पथ्ययोः समावंशौ शशिभागार्द्धसंयुतौ ।

नागवल्लीसमो भाति मुखवासो मनोहरः ॥ ४० ॥

एवं कुर्यात् सदा स्त्रीणां रक्षणं पृथिवीपतिः ।

न चासां विश्वसेज्जातु पुत्रमातुर्विशेषतः ॥ ४१ ॥

इति वल्लालचरिते^१ व्यासपुराणे स्त्रीलक्षणादिकीर्तनं^२ नाम
चतुर्दशोऽध्यायः ।

(१) ख, उत्तरखण्डे भट्टप्रोक्ते इत्यधिकः पाठः ।

(२) ख, ० कामशास्त्रम् ।

अथ पञ्चदशोऽध्यायः १ ।

व्यास उवाच ।

तपः परं कृतयुगे त्रेतायां ज्ञानमुच्यते ।
द्वापरे यत्नमेवाहुर्दानमेकं कलौयुगे ॥ १ ॥
दानधर्मात् परो धर्मो भूतानां नेह विद्यते ।
स्वर्गायुर्भूतिकामेन देयं पापोपशान्तये ॥ २ ॥
न दानादधिकं किञ्चिद्विद्यते भुवनत्रये ।
दानेन प्राप्यते स्वर्गः श्री दानेनैव लभ्यते ॥ ३ ॥
दानेन शत्रुञ्जयति व्याधिर्दानेन नश्यति ।
दानेन लभ्यते विद्या दानेन युवतीजनः ॥ ४ ॥
दानेन भोगानाप्नोति दानेनायुश्च विन्दति ।
धर्मार्थकाममोक्षाणां साधनं परमं स्मृतम् ॥ ५ ॥
दद्यात् पूर्वमुखो दानं गृह्णीयादुत्तरामुखः ।
आयुर्विर्वर्द्धते दातुर्गृहीतुः क्षीयते न तत् ॥ ६ ॥
मातुः शतगुणं दानं सहस्रं पितरुच्यते ।
अनन्तं दुहितुर्दानं सोदर्ये दत्तमक्षयम् ॥ ७ ॥
अमनुष्ये समं दानं पापे ज्ञेयं महाफलम् ।
वर्णसङ्करे द्विगुणं शूद्रे दानं चतुर्गुणम् ॥ ८ ॥

वैश्ये चाष्टगुणं क्षत्रे षोडशत्वं द्विजब्रुवे ।

वेदाध्याये शतगुणमनन्तं वेदबोधके ॥ ८ ॥

गुरौ पुरोहितादौ च दानमक्षयमुच्यते ।

श्रीविहीनेषु यद्वत्तन्तदनन्तञ्च यज्वनि ॥ १० ॥

अभयं सर्वदैवत्यं भूमिं वै विष्णुदेवता ।

कन्या दासास्तथा दासी प्राजापत्याः प्रकीर्त्तिताः ॥ ११ ॥

प्राजापत्यो गजः प्रोक्तस्तुरगो यमदैवतः ।

तथा चैकशफाः सर्वे याम्यश्च महिषस्तथा ॥ १२ ॥

उष्ट्रश्च नैर्ऋतो धेनू रौद्रीकागोनलस्तथा ।

आप्यो मेघो हरिः क्रोडः आरण्याः पशवो निलाः ॥ १३ ॥

जलाशयं वारुणं स्यात् वारिधानी घटादयः ।

समुद्रजानि रत्नानि हेमलौहानि चानलः ॥ १४ ॥

प्राजापत्यानि शस्यानि पक्वान्नमपि पार्थिवाः ।

गान्धर्वं गन्धमित्याहुर्वस्त्रं वार्हस्पतं स्मृतम् ॥ १५ ॥

वायव्याः पक्षिणः सर्वे विद्या ब्राह्मी तथाङ्गकम् ।

सारस्वतं पुस्तकादि विश्वकर्मा तु शिल्पके ॥ १६ ॥

वनस्पतिर्द्रुमादीनां द्रव्यदेवा हरेस्तनुः ।

कृत्वं कृष्णाजिनं शय्या रथ आसनमेव च ॥ १७ ॥

उपानहौ तथा यानमष्टावाङ्गिर ईरितम् ।

रथोपकरणं शस्त्रं ध्वजाद्यं सर्वदैवतम् ॥ १८ ॥

गृहञ्च सर्वदैवत्यं सर्वेषां विष्णुदेवता ।

शिवो वा न ततो द्रव्यं व्यतिरिक्तं यतोऽस्ति हि ॥ १९ ॥

शृणुताहं प्रवक्ष्यामि महादानानि षोडश ॥ २० ॥

तुलापुरुष आद्यन्तु हिरण्यगर्भदानकम् ।

ब्रह्माण्डं कल्पवृक्षश्च गोसहस्रञ्च पञ्चमम् ॥ २१ ॥

हिरण्यकामधेनुश्च हिरण्याश्वश्च सप्तमम् ।

हिरण्याश्वरथस्तद्वद्देमहस्तिरथस्तथा ॥ २२ ॥

पञ्चलाङ्गलकौ तद्वद्वरादानं महाफलम् ।

हादशं विष्णुचक्रञ्च ततः कल्पलतात्मकम् ॥ २३ ॥

सप्तसागरदानञ्च रत्नधेनुस्तथैव च ।

महाभूतघटस्तद्वत् दानं शुभदिनेऽर्पयेत् ॥ २४ ॥

मण्डपे मण्डले दानं देवान् प्रार्च्यर्पयेद्विजे ।

द्रव्यस्य नाम गृह्णीयात् ददानि च तथा वदेत् ॥ २५ ॥

तोयं दद्यात्ततो हस्ते दाने विधिरयं स्मृतः ।

मनसा पात्रमुद्दिश्य जलं भूमौ विनिक्षेपेत् ॥ २६ ॥

विद्यते सागरस्यान्तो दानस्यान्तो न विद्यते ॥ २७ ॥

यथानाम सगोत्राय प्रवरायासुकाय च ।

वेदवेदाङ्गयुक्ताय पात्राय सुमहात्मने ॥ २८ ॥

मातापित्रोरात्मनश्च पुण्ययशोभिवृद्धये ।

सर्वपापोपशान्त्यर्थं स्वर्गार्थं भुक्तिमुक्तये ॥ २९ ॥

यथानाम महाद्रव्यं विष्णुरुद्रादिदैवतम् ।

एतत्तुभ्यं सम्प्रददे प्रीयतां मे हरिः शिवः ॥ ३० ॥

एतद्दानप्रतिष्ठार्थं सुवर्णं दक्षिणां ददे ।

अनेन दानवाक्येन सर्वदानानि वै ददेत् ॥ ३१ ॥

सुवर्णे दीयमाने तु रजतं दक्षिणेष्यते ।
 अन्येषामपि दानानां सुवर्णं दक्षिणा स्मृता ॥ ३२ ॥
 सुवर्णं रजतं ताम्रं तण्डुलं धान्यमेव च ।
 नित्यश्चाङ्गं देवपूजा सर्वमेतददक्षिणम् ॥ ३३ ॥
 रजतं दक्षिणा पित्रे धर्मकामार्थसाधनम् ।
 सुवर्णं रजतं ताम्रं मणिमुक्तावसूनि च ॥ ३४ ॥
 सर्वमेतत् महाप्राप्ते ददाति वसुधां ददत् ।
 पितृश्च पितृलोकस्थान् देवस्थाने च देवता ॥ ३५ ॥
 सन्तर्पयति शान्तात्मा यो ददाति वसुन्धराम् ।
 खर्व्वटं खेटकं वापि ग्रामं वा शस्यशालिनम् ॥ ३६ ॥
 निवर्त्तनशतं वापि तदह्णं वा गृहादिकम् ।
 अघ्याढावापमात्रं वा दत्त्वोर्व्वीं फलभाक् भवेत् ॥ ३७ ॥
 इक्षुभिः सन्ततां भूमिं यवगोधूमशालिनीम् ।
 ददाति वेदविदुषे स न भूयोभिजायते ॥ ३८ ॥
 फालकृष्टां महीं दत्त्वा सवृक्षां शस्यशालिनीम् ।
 यावत् सूर्यकरालोकास्तावत् स्वर्गे महीयते ॥ ३९ ॥

विप्राय दद्याच्च गुणान्विताय

तपोभियुक्ताय जितेन्द्रियाय ।

यावन्मही तिष्ठति सागरान्ता

तावत् फलं तस्य भवेदनन्तम् ॥ ४० ॥

यथा वीजानि रोहन्ति प्रकीर्णानि महीतले ।

एवं कामाः प्ररोहन्ति भूमिदानसमार्जिताः ॥ ४१ ॥

यथाप्सु पतितः सद्यस्तेलविन्दुः प्रसर्पति ।

एवं भूमिक्ततं दानं शस्ये शस्ये प्ररोहति ॥ ४२ ॥

अन्नदाः सुखिनो नित्यं वस्त्रदश्चैव रूपवान् ।

स नरः सर्वदो भूपा यो ददाति वसुन्धराम् ॥ ४३ ॥

यथा गौर्भरते वत्सं क्षीरमुत्सृज्य क्षीरिणी ।

एवं दत्ता महीपाला भूमिर्भरति भूमिदम् ॥ ४४ ॥

आदित्यो वरुणो विष्णुर्ब्रह्मा सोमो हुताशनः ।

शूलपाणिश्च भगवानभिनन्दति भूमिदम् ॥ ४५ ॥

आस्फोटयन्ति पितरो वर्णयन्ति पितामहाः ।

भूमिदाता कुले जातः स नस्त्राता भविष्यति ॥ ४६ ॥

बहुभिर्वसुधा दत्ता राजभिः सगरादिभिः ।

यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलम् ॥ ४७ ॥

भूमिं यः प्रतिगृह्णाति यश्च भूमिं प्रयच्छति ।

उभौ तौ पुण्यकर्माणी नियतौ स्वर्गगामिणी ॥ ४८ ॥

दद्याद्भूमिं निबन्धं वा कृत्वा लेख्यञ्च कारयेत् ।

आगामिभद्रनृपतिपरिज्ञानाय पार्थिवः ॥ ४९ ॥

पटे वा ताम्रपट्टे वा स्वमुद्रोपरिचिह्नितम् ।

अभिलेख्यात्मनो वंशानात्मानञ्च महीपतिः ॥ ५० ॥

प्रतिग्रहपरिच्छेददानाच्छेदोपवर्णनम् ।

स्वहस्तकालसम्पन्नं शासनं कारयेत् स्थिरम् ॥ ५१ ॥

सुवर्णदानं गोदानं भूमिदानञ्च पार्थिवाः ।

• एतत् प्रयच्छमानसु सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ५२ ॥

अग्नेरपत्यं प्रथमं सुवर्णम्

भूर्वैष्णवी सूर्यसुताश्च गावः ।

यः काञ्चनं गाञ्च महीञ्च दद्यात्

दत्तास्तयस्तेन भवन्ति^१ लोकाः ॥ ५३ ॥

यस्तटाकं नवं कुर्यात् पुराणं वापि खानयेत् ।

स सर्वं कुलमुद्धृत्य स्वर्गं लोके महीयते ॥ ५४ ॥

कृत्वापि पापकर्मणि यो दद्यादन्नमर्थिने ।

ब्राह्मणाय विशेषेण स पापेन न लिप्यते ॥ ५५ ॥

तिसप्तकुलमुद्धृत्य कन्यादो ब्रह्मलोकभाक् ।

देवालयञ्च प्रतिमां कारयन् सर्वमाप्नुयात् ॥ ५६ ॥

दामीदसु द्विजेन्द्रेभ्यो ह्यप्सरोलोकमाप्नुयात् ।

तस्य शिश्नेन्द्रियं भूपा नाग्निर्दहति कर्हिचित् ॥ ५७ ॥

सिंहगिरिरूवाच ।

स्खलङ्कृता वसनभूषणगन्धपुष्पैः

कौशोर्यरूपकमनीयवपुःसुभोग्याः^१ ।

दासीः प्रदाय बहुशो द्विजसत्तमेभ्यः

श्रीलादिशूरनृपतीरमतेऽप्सरोभिः ॥ ५८ ॥

इति वल्गलचरिते^१ व्यासपुराणे दानमाहात्म्यादिकीर्तनं

नाम पञ्चदशोऽध्यायः ।

(१) ख, नव्या हिमांशुवदना गृहकर्मदेव्याः ।

(२) उत्तरखण्डे भट्टप्रोक्ते इति ख पुस्तकेऽधिकः पाठः ।

अथ षोडशोऽध्यायः १ ।

व्यास उवाच ।

उपाध्यायः पिता ज्येष्ठभ्राता चैव महीपतिः ।
भातुलः श्वशुरस्त्राता मातामहपितामही ॥ १ ॥
बन्धुर्ज्येष्ठः पितृव्यश्च पुंस्येति गुरवः स्मृताः ।
माता मातामही चैव पितृमातृष्वसादयः ॥ २ ॥
श्वश्रूः पितामही ज्येष्ठा धात्री च गुरवः स्त्रियः ।
इत्युक्तो गुरुवर्गोऽयं मातृतः पितृतो नृपाः ।
अनुवर्त्तनमेतेषां मनोवाक्कायकर्मभिः ॥ ३ ॥
गुरुं दृष्ट्वा समुत्तिष्ठेदभिवाद्य कृताञ्जलिः ।
नैतैरुपविशेत् सार्धं विवदेत् नात्मकारणात् ॥ ४ ॥
जीवितार्थमपि द्वेषात् गुरुभिर्नैव भाषणम् ।
उदितोऽपि गुणैरन्यैर्गुरुद्वेषी पतत्यधः ॥ ५ ॥
गुरूणाञ्चैव सर्वेषां पूज्याः पञ्च प्रयत्नतः ।
तेषामाद्यास्त्रयः श्रेष्ठास्तेषु माता गरीयसी ॥ ६ ॥
यो भावयति या सूते येन विद्योपदिश्यते ।
ज्येष्ठभ्राता च भर्ता च पञ्चैते गुरवः स्मृताः ॥ ७ ॥
आत्मनः सर्वयत्नेन प्राणत्यागेन वा पुनः ।

(१) कपुस्तके नास्ति ।

पूजनीया विशेषेण पञ्चैते भूतिमिच्छता ।

नास्ति पितृसमो देवो नास्ति मातृसमो गुरुः ॥ ८ ॥

तयोर्नित्यं प्रियं कुर्यात् कर्मणा मनसा गिरा ।

न ताभ्यामननुज्ञातो धर्ममन्यं समाश्रयेत् ॥ ९ ॥

गुरुरग्निर्द्विजातीनां वर्णानां ब्राह्मणो गुरुः ।

पतिरेको गुरुः स्त्रीणां सर्व्वताभ्यागतो गुरुः ॥ १० ॥

ब्राह्मणं प्रणमेद् यस्तु विष्णुबुद्ध्या नरोत्तमः ।

आयुः पुत्रश्च कीर्त्तिश्च सम्पत्तिस्तस्य वर्द्धते ॥ ११ ॥

दुःशीलोऽपि द्विजः पूज्यो न शूद्रो विजेतेन्द्रियः ।

विप्रा हि क्षत्रियात्मानो नावज्ञेयाः कदाचन ॥ १२ ॥

धर्मशास्त्ररथारूढा वेदखड्गधरा द्विजाः ।

क्रीडार्थमपि यद्ब्रूयुः स धर्मः परमः स्मृतः ॥ १३ ॥

इति वल्गलचरिते^१ व्यासपुराणे गुरुवर्ग-कीर्त्तनं

नाम षोडशोऽध्यायः ।

(१) ख. उत्तरखण्डे भट्टप्रोक्ते इत्यधिकः पाठः ।

अथ सप्तदशोऽध्यायः^१ ।

व्यास उवाच ।

मानव्यश्च काश्यपश्च काङ्कायन^२-रङ्गगणौ ।

भरद्वाजो गौतमश्च कल्विषश्च सुकालिनः ॥ १ ॥

आर्ष्टिषेणोऽग्निवेशश्च कृष्णात्रेयवशिष्ठकौ ।

विश्वामित्रो गालवश्च चन्द्रात्रेयश्च कौशिकः ॥ २ ॥

घृतकौशिक-मौद्गल्यौ लाभायन-पराशरौ ।

सौपायनातिकुहलाः वासुकी रोहितस्तथा ॥ ३ ॥

वार्धश्चो वैयाघ्रपद्यो दर्भःशालावतः कपिः ।

जमदग्निः काञ्चनश्च कात्यायन-वृहस्पती ॥ ४ ॥

विष्णुवृद्धश्च साङ्गृत्यो गर्गः कौण्डिन्य-बन्धुलौ ।

सावर्णाङ्गिरसौ मौनः कौश्यो यौगन-जैमिनी ॥ ५ ॥

शक्तिः कात्यायनो वात्स्यो लोगाक्षिः शुनकस्तथा ।

अगस्तिः सोमराजश्च सन्दानो माधवो भृगुः ॥ ६ ॥

मैत्रायणिश्च शाण्डिल्य उपमन्युर्धनञ्जयः ।

मधुकुल्यो हारितश्च विदलो गोभिलस्तथा ॥ ७ ॥

कास्कायन^३श्च यास्कश्च वार्ष्णेयो ब्रह्मन्तत्रकः ।

युवनाश्वश्च वैष्णश्च जातूकर्णोऽघमर्षणः ॥ ८ ॥

---

(१) कपुस्तके नास्ति ।

(२) उभयत्रात्रि आदर्शपुस्तकद्वये काङ्कायनेत्यस्ति तेनैकः कास्कायनः कृतः ।

अश्वरीष इधवाहो लौहित्य इन्द्रकौशिकः ।

अजस्र निध्रुवो रेभ ऋषयो गोत्रकारकाः ॥ ६ ॥

इति वल्लालचरिते^१ व्यासपुराणे गोत्रकीर्त्तनं

नाम सप्तदशोऽध्यायः ।

(१) ख, उत्तरखण्डे भट्टप्रोक्ते इत्यधिकः पाठः ।

अथाष्टादशोऽध्यायः १ ।

राजर्षय ऊचुः ।

ब्राह्मणानां क्षत्रियाणां वैश्यानाञ्चान्यजन्मनाम् ।

भेदान् ब्रूहि महाप्राज्ञ ओतुं^१ कीतुहलं परम् ॥ १ ॥

व्यास उवाच ।

सारस्वताः कान्यकुब्जाः गौड़ा मैथिलकोकलाः ।

पञ्च गौड़ा इति ख्याता विन्ध्यस्योत्तरवासिनः ॥ २ ॥

कर्णाटाश्चैव तैलङ्गा गुर्जरा राष्ट्रवासिनः ।

अम्भ्राश्च द्राविडाः पञ्च विन्ध्यदक्षिणवासिनः ॥ ३ ॥

मगासु ब्राह्मणाः पूर्व्वं निःसृताः^२ सूर्यमण्डलात् ।

ज्वलदकप्रतीकाशाः शाकदीपमवातरन्^३ ॥ ४ ॥

इति ब्रह्मवर्गाः ।

पाण्डवाः पौरवा बौधाः सहस्रार्जुनहैहयाः ।

चन्द्रात्रेय-कलचुरि-रट्ट-यादव-तोमराः ॥ ५ ॥

कौशिकाः कौकुराः कुश्या एते सौम्याः प्रकीर्तिताः ।

ऐच्छाकवो निकुम्भाश्च मौर्याश्च सागरास्तथा ॥ ६ ॥

---

(१) कपुस्तके नास्ति ।

(२) ख, मुने ओतुमस्ति ।

(३) ख, निःसृत्य ।

(४) क, पुस्तके इदं श्लोकार्द्धं नास्ति तत्स्थाने वराहस्य तु धर्म्येण साधुर जायते तथा इत्यर्द्धमस्ति ।

तथा कच्छपघाताश्च राघवा गोभिलास्तथा ।
 तथा गाहड़वालाश्च एते सौराः प्रकीर्त्तिताः ॥ ७ ॥
 चाहमानाश्च मल्लाश्च छिन्दाश्चापोल्कटास्तथा ।
 चौलूक्याश्च सिलाराश्च हर्नाश्च ब्रह्मवाहुजाः ॥ ८ ॥
 अग्निकुण्डसमुत्पन्नाः परमारा महाबलाः ।
 शालुकिकाः सेन्द्रकाश्च काद्रवेया इति स्मृताः ॥ ९ ॥
 वेणाद्वैण्यः पृथु र्जातः पृथ्वीहारास्ततोऽभवन् ।
 वैनतेयास्तु तार्क्ष्या वै पालास्तु क्षत्रियाधमाः ॥ १० ॥
 इति क्षत्रियवर्गाः ।

उपकेशाश्च प्राक्वाटा रोहिताश्च महोत्सवाः ।
 माहिषत्याश्च वैशाल्याः कौशाम्बराः आवकास्तथा^१ ॥ ११ ॥
 आयोधिकाश्च वणिजो गुर्जरा भुवि विश्रुताः ।
 उजानिकाश्च धनिनः सुवर्णा वणिजाधमाः ॥ १२ ॥
 जेजातुतीया वणिजश्चन्द्रश्मिसमुद्भवाः^२ ॥ १३ ॥
 इति वैश्ववर्गाः ।

इति वल्लालचरिते^३ व्यासपुराणे त्रैवर्णिकवर्गकीर्त्तनं
 नामाष्टादशोऽध्यायः ।

(१) क, वेणो ; ख, वेणोर् ।

(२) कपुस्तके, आवकाः वारणावताः ।

(३) इदं श्लोकार्धं खपुस्तके नास्ति ।

(४) ख, उत्तरखण्डे व्यासप्रोक्ते इत्यधिकः पाठः ।

अथोऽनविंशोऽध्यायः १ ।

व्यास उवाच ।

सत्शूद्रश्चैव शूद्रश्च शूद्रस्तु द्विविधो मतः ।

आद्यो विप्रविंशोः शूद्रां द्वितीयः पादजः स्मृतः^१ ॥ १ ॥

ब्राह्मणात् क्षत्रकन्यायां मौलो नाम प्रजायते ।

ब्राह्मणात् वैश्यकन्यायामम्बष्ठस्तनयः स्मृतः^२ ॥ २ ॥

अम्बष्ठाद्वैश्यकन्यायां वैद्यो नाम प्रजायते ।

शूद्रायां करणो वैश्यात् करण्यञ्च ततः पुनः ।

स्थितः करणकायेषु ततः कायस्थ उच्यते ।

पादजाः सन्ति कायस्थास्तथैवाम्बष्ठजा अपि ।

ये तु किरातकायस्था ते सर्वे निन्दिताः स्मृताः^३ ॥ ३ ॥

निगमस्य गन्धिकस्य वैश्यवंशसमुद्भवौ ।

शनैः शूद्रत्वमापन्नौ क्रियालोपादिहेतुना ॥ ४ ॥

(१) कपुस्तके नास्ति ।

(२) श्लोकोऽयं खपुस्तके नास्ति ।

(३) अयं श्लोकः क, पुस्तके नास्ति । अस्य स्थाने जलविट्शूद्रास्तु विप्र-
मौलकाम्बष्ठवंशजाः इति श्लोकार्ज्वमस्ति ।

(४) अष्टचरणस्य तृतीयश्लोकस्य स्थाने क पुस्तके

शूद्रायां करणो वैश्यात् राजकाये स्थितस्तु सः ।

करणश्च किरातश्च कायस्थो द्विविधः स्मृतः ।

प्रथमः शूद्रकन्यायां द्वितीयः शूद्रवंशजः । इति षट्चरणः श्लोको वर्तते ।

रत्नकाराः स्वर्णकारा रूप्यकारलिपीकरौ ।
 ताम्रकारा लोहकाराः शङ्खकाराश्च तन्त्रिणः ॥ ५ ॥
 तण्डुलिनो व्यञ्जनिनः सत्शूद्राश्च प्रकीर्त्तिताः ।
 वैश्याद्रामकवैदेही ब्राह्मणीक्षत्रियासुतौ ॥ ६ ॥
 रामकात् क्षत्रकन्यायामुग्रो नाम प्रजायते ।
 ब्राह्मणादुग्रकन्यायामावृतो नाम जायते ॥ ७ ॥
 आभीरः शूद्रः शूद्रायां ब्राह्म्यक्षत्रविशोरपि ।
 वैश्याद्वैदेहकन्यायां कांसकारः प्रजायते ॥ ८ ॥
 वैश्यादम्बष्ठकन्यायां गोपगोपालकौ सुतौ ।
 जज्ञे वैदेहकन्यायां लेषकारस्तु रामकात् ॥ ९ ॥
 वैश्यायां जायते शूद्रात् तैलकार इति स्मृतः ।
 अम्बष्ठायां स्वर्णकारात् शौचिको नाम जायते ॥ १० ॥
 विशः कुविन्दकन्यायां कृषिको नाम जायते ।
 कृषिकात्गोपकन्यायां ताम्बोलिरिति नःश्रुतम् ॥ ११ ॥
 वणिजः शूद्रकन्यायां कन्दुको नाम जायते ।
 कन्दुकाद्विप्रकन्यायां कलुपालोऽप्यजायत ॥ १२ ॥
 शूद्रादायोगवो वैणश्याण्डालश्चाधमो नृणाम् ।
 वैश्यराजन्यविप्रासु जायन्ते वर्णसङ्कराः ॥ १३ ॥
 कदाचिद्वीजमाहात्मात् क्षत्रमाहात्मतः क्वचित् ।
 नीचोत्तमत्वं भवति श्रेष्ठत्वं क्षत्रवीजतः ॥ १४ ॥

कदाचिदानुलोभ्येन जातिर्मादसमा स्मृता ।
 कर्मणोत्तमनीचत्वं कालतश्च भवेद्गुणैः ॥ १६ ॥
 जातो नार्थ्यामनार्थ्यायामार्थ्यादार्योर्भवेद्गुणैः ।
 अनार्थ्याज्जात आर्थ्यायामनार्थ्य इति निश्चयः ॥ १७ ॥
 अम्बष्ठायान्तु कृषिकाद्वजायन्त कुटुम्बिनः ।
 कुटुम्बिनस्तु गौपाल्यां कुम्भकारो व्यजायत ॥ १८ ॥
 करण्यां लोहकारात्तु वर्द्धकिर्नाम जायते ।
 वर्द्धकेस्ताम्रकारिण्यां वारकिर्नाम जायते ॥ १९ ॥
 कुम्भकारेण शूद्रायां जनितः पलगण्डकः ।
 शूद्रात् कुम्भकारनार्थ्यां मालाकारः प्रजायते ॥ २० ॥
 क्रयक्रीतासु कन्यासु भवन्ति दासजातयः ।
 ब्राह्मणाच्छूद्रकन्यायां नापितो नाम जायते ॥ २१ ॥
 अजायन्त च क्षत्रेषु हतामां मुखजन्मनाम् ।
 शूद्रविट् क्षत्रैश्चण्डालाः किराता^१भरजातयः ॥ २२ ॥
 किराता^२लोहकारिण्यां कर्म्मरः शस्त्रविक्रयी ।
 ताम्रकुट्यां तन्तुवायात् पट्टकारः प्रजायते ॥ २३ ॥
 शूद्रादायोगवं वैश्या जनयामास वै सुतम् ।
 कलुपालात्^३ कुविन्दायां शौण्डिकोनाम जायते ॥ २४ ॥

(१) क, देवला ।

(२) क, छषलात् ।

(३) ख, कल्लपालात् ।

रङ्गाजीवसु शौण्डिक्यां सुतो वर्द्धकिसम्भवः ।

सङ्कराणान्तु साङ्कर्यासाङ्कर्याश्च पुनः पुनः ॥ २५ ॥

जात्यानन्त्यन्तु संप्राप्तं सर्व्वं वक्तुं न शक्यते ।

पौण्ड्राः सुहृन्नाश्च पल्हाश्च पुलिन्दाश्च किनारयः ॥ २६ ॥

कोला भूषारा वरटास्तुर्काणाः शवराः शकाः ।

पारदा दरदा व्याधा निषादाः पुक्कशा अमी ॥ २७ ॥

स्नेच्छवाचश्चार्य्यवाचो दस्यवः षोडश स्मृताः ॥ २८ ॥

रजकश्चर्मकारश्च नटो वरुड एव च ।

कैवर्त्तमेदभिल्लाश्च सप्तैते चान्त्यजाः स्मृताः ॥ २९ ॥

अन्त्यजानां गृहे तोयं भाण्डे पर्य्युषितन्तु यत् ।

प्रायश्चित्तं यदा पीतं तदैव हि समाचरेत् ॥ ३० ॥

इति वल्गलचरिते' व्यासपुराणे शूद्रवर्गकथनं

नाम जनविंशोऽध्यायः ।

(१) ख, पुस्तके उत्तरखण्डे भट्टप्रोक्ते इत्यधिकः पाठः ।

अथ विंशोऽध्यायः १ ।

व्यास उवाच ।

अतः परं रुद्रगीता कथ्यते मनुजेश्वराः ।
शृणुतावहित्वा भूत्वा इमां गीतां सनातनीम् ॥ १ ॥
नमस्ते मन्यवे रुद्र उतोत इषवे नमः ।
नमामि तव बाहुभ्यां गिरिशन्त गिरीश्वर ॥ २ ॥
रुद्रस्तेऽपापकाशिन्या शिवया घोररूपया ।
तन्वानोऽभि चाकशीहि सुखं शन्तमया शिव ॥ ३ ॥
यामिषुमस्तवे हस्ते गिरिशन्त विभर्षि च ।
तां गिरिन् कुरु शिवां मा हिंसीः पुरुषं जगत् ॥ ४ ॥
शिवेन वचसाच्छत्वा वदामो गिरिश प्रभो ।
यथा यक्षं सुमनसो जगत्सर्वमिदं भवेत् ॥ ५ ॥
अध्यवोचदधिवक्ता प्रथमो दैव्यको भिषक् ।
अहींश्च जम्भयन् सर्वान् यातुधानीः परासुव ॥ ६ ॥
असौ यस्ताम्र आदित्य उत वभ्रूः सुमङ्गलः ।
ये चैनं रुद्रा अभितो दिक्ष्वेषां हेङ्गैर्महे ॥ ७ ॥
असाववसर्पति यो नीलग्रीवो विलोहितः ।
गोपाः स्त्रियोऽप्यदृशन् यं स दृष्टो नृडयाति नः ॥ ८ ॥

---

(१) कपुस्तके नास्ति ।

(२) श्लोकऽयं क पुस्तके नास्ति ।

नमोऽस्तु नीलग्रीवाय सहस्राक्षाय मीढुषे ।

सन्त्यथो येऽस्य सत्वा नस्तेभ्योऽहमकरं नमः ॥ ८ ॥

धन्वनस्त्वं प्रमुञ्चात्रर्गो रुभयोज्यामुमाधव ।

याश्च ते हस्त इषवो भगवन् ताः परा वप ॥

कपर्द्दिनो धनुर्विज्यं विशल्यो वाणवानुत ।

अनेशन्निषवश्चास्य चाभुरस्तु निषङ्गधीः ॥ १० ॥

या मीढुष्टम ते हेतिर्हस्ते प्रविद्यते धनुः ।

अयत्तन् या तयास्मान् त्वं विश्वतः परिपालय ॥ ११ ॥

अस्मान् ते धन्वनो हेतिः परिवृणक्तु विश्वतः ।

अथो यश्वेषुधी रुद्र अस्मदारे निधेहि तम् ॥ १२ ॥

अवतत्य धनुः शल्यमुखानि विनिशीर्य च ।

शतेषुधे सहस्राक्ष शिवो नः सुमना भव ॥ १३ ॥

आयुधाय नमस्तेऽस्तु धृष्णवेऽनातताय च ।

उभाभ्यामुत बाहुभ्यां नमस्तेऽस्तु च धन्वने ॥ १४ ॥

मा नो महान्त सुत मा नो अर्भकम्

मा न उच्चन्तमुतमा न उच्चितम् ।

मा नो वधीः पितरस्मोत मातरम्

मा नः प्रियास्तन्वो रुद्र रौरिषः ॥ १५ ॥

मानस्तोके च तनये गवाश्वेषु च रौरिषः ।

आयूंषि भामिनो वीरान् मावधीस्त्वां हवामहे ॥ १६ ॥

मेनान्ये दिशाम् पतये नमो हिरण्यवाहवे ।

वृत्तंभ्यो हरिकेशेभ्यः पशूनाम्यतये नमः ॥ १७ ॥

शष्पिञ्जाय त्विषीमते पथीनाम्पतये नमः ।
 सूत्रिणे हरिकेशाय पुष्टानाम्पतये नमः ॥ १८ ॥
 वभ्लुशाय नमो व्याधिनेऽन्नानाम्पतये नमः ।
 भवस्य हेत्यै जगताम् पतये च नमो नमः ॥ १९ ॥
 रुद्रायाततायिने च क्षेत्राणाम्पतये नमः ।
 नमोस्त्वहन्त्रै सूताय वनानाम्पतये नमः ॥ २० ॥
 रोहिताय स्थपतये वृक्षाणाम्पतये नमः ।
 भुवन्तये नमस्तस्मै वरिवस्यकृताय च ॥ २१ ॥
 मन्त्रिणे वै वाणिजाय कक्षाणाम्पतये नमः ।
 घोषायोच्चैः क्रन्दयते पत्तीनाम्पतये नमः ॥ २२ ॥
 धावते कृत्स्नवीताय सत्वानाम्पतये नमः ।
 नमोऽस्तु सहमानाय नमो निव्याधिने नमः ॥ २३ ॥
 आव्याधिनीनाम्पतये ककुभाय निषङ्गिणे ।
 निचेरवे नमस्तुभ्यं स्तेनानाम्पतये नमः ॥ २४ ॥
 नमोऽरण्यानाम्पतये नमः परिचराय च ।
 स्तायूनाम्पतये तुभ्यं वञ्चते परिवञ्चते ॥ २५ ॥
 प्रणमामीषुधिमते नमस्तुभ्यं निषङ्गिणे ।
 तत्स्कराणान्ते पतये नमामि च पुनः पुनः ॥ २६ ॥
 सृकायिभ्यो जिघांसद्भ्यो मुष्णताम्पतये नमः ।
 असिमद्भ्यो विक्रान्तानाम् पतये ते नमोनमः ॥ २७ ॥
 नक्तञ्चरेभ्यो रुद्रेभ्यो धावद्भ्यश्च नमोनमः ।
 उष्णीषिणे कुलुञ्चानाम्पतये ते नमोनमः ॥ २८ ॥

धन्वायिभ्य इषुमङ्गो नमो गिरिचराय ते ।

आतन्वाभ्यो वक्ष प्रतिदधानिभ्यो नमोनमः ॥ २९ ॥

आयच्छङ्गो नमोऽस्यङ्गो विसृजङ्गो नमो नमः ।

विध्यङ्गाश्च स्वपङ्गाश्च जाग्रङ्गाश्च नमोनमः ॥ ३० ॥

शयानिभ्य आसीनिभ्यस्तिष्ठङ्गो वो नमो नमः ।

नमः सभापतिभ्यो वः सभाभ्यश्च नमोनमः ॥ ३१ ॥

अश्वेभ्योऽश्वपतिभ्यश्चाव्याधिनीभ्यो नमोनमः ।

विविध्यन्तीभ्यश्च नमः उगणाभ्यो नमोनमः ॥ ३२ ॥

तृहतीभ्यो गणेभ्यश्च व्रातेभ्यश्च नमोनमः ।

नमो गणपति-व्रातपतिभ्यश्च नमोनमः ॥ ३३ ॥

गृत्सपतिभ्यो गृत्सेभ्यो विरूपेभ्यो नमोनमः ।

विश्वरूपेभ्यश्च नमः सेनाभ्यश्च नमोनमः ॥ ३४ ॥

सेनानीभ्यो रथिभ्यो वो अरथेभ्यो नमोनमः ।

क्षत्तृभ्यः संग्रहीतृभ्यो महङ्गाश्च नमोनमः ॥ ३५ ॥

अर्भकेभ्यस्तक्षकेभ्यो रथक्ताङ्गो नमोनमः ।

कर्मारैभ्यः कुलालेभ्यो निषादेभ्यो नमोनमः ॥ ३६ ॥

पुञ्जिष्ठेभ्यः श्वनिभ्यश्च सृगयुभ्यश्च वो नमः ।

श्वभ्यश्च श्वपतिभ्यश्च रुद्राय च भवाय च ॥ ३७ ॥

नीलग्रीवाय सर्व्वाय पशूनाम्पतये नमः ।

नमस्ते शितिकण्ठाय नमस्तेसु कपर्दिने ॥ ३८ ॥

सहस्राक्षाय च व्युप्तकेशाय शतधन्वने ।

गिरिशाय नमस्तुभ्यं शिपिविष्टाय ते नमः ॥ ३९ ॥

मीढुष्टमायेषुमते ऋस्त्राय वामनाय च ।
 वृहते च वर्षीयसे वृद्धाय सहधे नमः ॥ ४० ॥
 प्रथमाय नमोऽग्राय आशवे चाजिराय च ।
 नमः शीघ्राय शीभ्याय जम्भ्यायावस्वनाय च ॥ ४१ ॥
 नादेयाय नमस्तुभ्यं द्वीप्याय च नमोनमः ।
 ज्येष्ठाय च कनिष्ठाय पूर्वजाय नमोनमः ॥ ४२ ॥
 मध्यमायापगन्त्राय बुध्नायापरजाय च ।
 जघन्याय च सोभ्याय प्रतिसर्याय ते नमः ॥ ४३ ॥
 नमो याम्याय क्षेम्याय श्लोक्याय च नमोनमः ।
 उर्वर्यायावसान्याय खल्याय च नमस्तु ते ॥ ४४ ॥
 नमो वन्याय कक्ष्याय श्रवाय च नमोनमः ।
 प्रतिश्रवाय च नमः आशुषेणाय ते नमः ॥ ४५ ॥
 आशुरथाय च नमः शूराय चावभेदिने ।
 विल्लिने च कवचिने वर्मिणि च वरूथिने ॥ ४६ ॥
 श्रुताय श्रुतसेनाय दुन्दुभ्याय नमोनमः ।
 अहन्त्याय धृष्णवे च प्रमृषाय नमोनमः ॥ ४७ ॥
 तीक्ष्णेषवे चायुधिने स्वायुधाय सुधन्वने ।
 नमः स्तुत्याय पथ्याय काट्याय च नमोनमः ॥ ४८ ॥
 नीप्याय च नमस्तुभ्यं कुल्याय च नमोनमः ।
 सरस्याय नादेयाय वैशन्ताय नमोनमः ॥ ४९ ॥
 अवध्याय च कुप्याय वीघ्राय च नमोनमः ।
 आतप्याय च मेघ्याय विद्युत्याय नमोनमः ॥ ५० ॥

अवर्षाय च वर्षाय वात्याय च नमोनमः ।
 नमो ब्रात्याय रेष्माय वास्तव्याय नमोनमः ॥ ५१ ॥
 वासुपाय च सोमाय रुद्राय च नमोनमः ।
 अरुणाय च ताम्राय शङ्खवे च नमोनमः ॥ ५२ ॥
 नम उग्राय भीमायाग्रेवधाय नमोऽस्तु ते ।
 दूरैवधाय हन्त्रे च नमो हनीयसे नमः ॥ ५३ ॥
 सन्धवाय शङ्कराय मयोभवाय ते नमः ।
 मयस्कराय च शिवतराय च शिवाय च ॥ ५४ ॥
 अवार्थाय च पार्थ्याय नमः प्रतरणाय च ।
 उत्तरणाय तीर्थ्याय कुल्याय च नमोनमः ॥ ५५ ॥
 नमः शष्पाय फेण्याय सिकत्याय नमोनमः ।
 प्रवाह्याय किंशिलाय क्षयणाय नमोनमः ॥ ५६ ॥
 इरिण्याय प्रपथ्याय नमस्तुभ्यं पुलस्तये ।
 नमो ब्रज्याय गोष्ठाय तल्पाय च नमोनमः ॥ ५७ ॥
 गेह्याय च हृदय्याय निवेध्याय च ते नमः ।
 गह्वरेष्ठाय शुष्काय हरित्याय नमोनमः ॥ ५८ ॥
 प्रांसव्याय रजस्याय लोप्याय च नमोऽस्तु ते ।
 उलप्याय च ऊर्व्याय सर्व्याय च नमोनमः ॥ ५९ ॥
 पर्णशदाय पर्णाय नमश्चाभिघ्नते नमः ।
 नम उद्गुरमाणाय नमः आखिदते नमः ॥ ६० ॥
 इषुकङ्गो धनुष्कङ्गो नमः प्रखिदते नमः ।
 किरिकेभ्यश्च देवानां हृदयेभ्यो नमोनमः ॥ ६१ ॥

विचिन्वत्कीभ्यो वो विक्षिणत्कीभ्यश्च नमो नमः ।
 आनिर्हतेभ्यो युष्मभ्यं नमामि च पुनः पुनः ॥ ६२ ॥
 भो अन्धसस्यते द्रापे दरिद्र नीललोहित ।
 प्रजानां नः पशूनाञ्च भाभेर्मारीक् कथञ्चन ॥ ६३ ॥
 इमा नो रुद्राय मतीस्तवसे प्रभरामहे ।
 ग्रामे विश्वेऽथवा शंस्याद्विपदे च चतुष्पदे ॥ ६४ ॥
 या ते रुद्र शिवतनूः शिवविश्वाहभेषजी ।
 रुद्रस्य भेषजी रुद्र तया नो मृड जीवसे ॥ ६५ ॥
 रुद्रस्य हेतिः परितो वृणक्तु
 त्वेषस्य चास्मासु न दुर्मतिश्च ।
 स्थिराणि रुद्र ह्यवतारय त्वम् ।
 तोकाय पौत्राय सुखं यथा स्यात् ॥ ६६ ॥
 मीढुष्टम शिवतम शिवो नः सुमना भव ।
 निधाय परमे वृक्षे आयुधं तव शङ्कर ॥ ६७ ॥
 कृत्तिं वसान आगच्छ पिनाकं धारयन् शिवः ।
 नमस्तुभ्यं भगवते विकिरिद्रविलोहित ॥ ६८ ॥
 या हेतयः सहस्रान्तेऽस्मदन्यं निवपन्तु ताः ।
 यास्तव हेतयो वाह्योः सहस्राणि सहस्रशः ॥ ६९ ॥
 तासामीशानो भगवन् पराचीना मुखाकृधि ।
 असंख्याताः सहस्राणि ये रुद्रा अधि भूतले ॥ ७० ॥
 तेषां सहस्रयोजने धन्वानि ह्यवतन्मसि ।
 अस्मिन्महत्यन्तरीक्षेऽर्णवे सन्ति भवास्तु ये ॥ ७१ ॥

तेषां सहस्रयोजने धन्वानि चावतन्मसि ।

नीलग्रीवाः श्वेतकण्ठाः दिवं रुद्रा उपश्रिताः ॥ ७२ ॥

तेषां सहस्रयोजने धन्वानि चावतन्मसि ।

नीलग्रीवाः श्वेतकण्ठाः अर्धः शर्वाः क्षमाचराः ।

तेषां सहस्रयोजने धन्वानि चावतन्मसि ॥ ७३ ॥

शष्पिञ्जरा वृक्षेषु ये नीलग्रीवा विलोहिताः ।

तेषां सहस्रयोजने धन्वानि चावतन्मसि ॥ ७४ ॥

ये च भूतानामधिपा विशिखासः कपर्दिनः ।

तेषां सहस्रयोजने धन्वानि चावतन्मसि ॥ ७५ ॥

ऐलवृदा आयुर्युधो ये पथाम्पतिरक्षसः ।

तेषां सहस्रयोजने धन्वानि चावतन्मसि ॥ ७६ ॥

ये च चरन्ति तीर्थानि सृकाहस्ता निषङ्गिणः ।

तेषां सहस्रयोजने धन्वानि चावतन्मसि ॥ ७७ ॥

ये चान्नेषु विविध्यन्ति पात्रेषु पिवतो जनान् ।

तेषां सहस्रयोजने धन्वानि चावतन्मसि ॥ ७८ ॥

एतावन्तश्च भूयांसो दिशो रुद्रा वितस्थिरे ।

तेषां सहस्रयोजने धन्वानि चावतन्मसि ॥ ७९ ॥

नमो रुद्रेभ्यो दुःस्थेभ्यो येषां वर्षन्तु सायकाः ।

सर्व्वदिक्षु विदिक्षु च तेषां कुर्व्वं दशाङ्गुलीः ॥ ८० ॥

नमोऽस्तु तेभ्यो नोऽवन्तु तथास्मान् सृङ्गयन्तु ते ।

जम्भे दक्षस्तमेतेषां यन्दिषो यस्य द्वेष्टि नः ॥ ८१ ॥

नमस्तेभ्योऽन्तरिक्षे ये येषां वातसु सायकाः ।
 सर्वदिक्षु विदिक्ष्वेव तेषां कुर्वे दशाङ्गुलीः ॥ ८२ ॥
 नमसु तेभ्यो नोऽवन्तु तथास्मान् मृडयन्तु ते ।
 जम्भे दध्मस्तमेतेषां यं द्विष्मो यश्च द्वेष्टि नः ॥ ८३ ॥
 नमो रुद्रेभ्यो ये पृथ्वां येषामन्नन्तु सायकाः ।
 सर्वदिक्षु विदिक्ष्वेव तेषां कुर्वे दशाङ्गुलीः ॥ ८४ ॥
 नमसु तेभ्यो नोऽवन्तु तथास्मान् मृडयन्तु ते ।
 जम्भेदध्मस्तमेतेषां यं द्विष्मो यश्च द्वेष्टि नः ॥ ८५ ॥
 इमां गीतां नरो रौद्रीं पठंश्चापि श्रवन् स्मरन् ।
 प्रयाति रुद्रसालोक्यं न चासौ जायते पुनः ॥ ८६ ॥
 इति वल्गलचरिते^१ व्यासपुराणे रुद्रगीतोपनिषत्सु
 विंशोऽध्यायः । ॐ ॐ

(१) ख, उत्तरखण्डे भट्टप्रोक्ते इत्यधिकः पाठः ।

एकविंशोऽध्यायः १ ।

सिंहगिरिदवाच ।

एतत्ते कथितं व्यासपुराणं मनुजेश्वर ।

राजर्षिभ्यो यथा ग्राह्यं पुरा व्यासो महामुनिः ॥ १ ॥

भुङ्क्ष्व भोगान् यथाकामं पितॄन् देवान् च तर्पय ।

ब्राह्मणांश्च प्रजानाथ दानैर्वहुविधैः सदा ॥ २ ॥

कुरुपितृपिण्डयज्ञं सह राज्ञ्या नवीनया ।

शिलादेव्या महीपाल तस्यां पुत्रो भविष्यति ॥ ३ ॥

तुलापुरुषदानञ्च यज्ञे तत्र परन्तप ।

विधत्स्व नियतः कृच्छ्रञ्चरित्वा धरणीपते ॥ ४ ॥

स्वस्थ्यस्तु ते गमिष्यामि जगन्नाथपुरीं प्रति ।

पुनरेवागमिष्यामि यदा मां संस्मरिष्यसि ॥ ५ ॥

शरणदत्त उवाच १ ।

आख्यायैवं पार्थिवाय मुनिः सिंहगिरिस्ततः ।

जगाम तैर्वृतः शिष्यै र्यैः स राजन् समागतः ॥ ६ ॥

गते सिंहगिरौ राजा चिन्तयन् मनसि क्षणम् ।

पिण्डयज्ञे च दानेषु मनो दध्ने पुनः पुनः ॥ ७ ॥

---

(१) आदर्श पुस्तकयोर्नास्ति ।

(२) क पुस्तके नास्ति ।

यज्ञादीनां फलं ध्यायन् मन्त्रिणा च पुरोधसा ।
 बलदेवेन विप्रैश्च मन्त्रयामास पार्थिवः ॥ ८ ॥
 मन्त्रयित्वा ततो राजा तदानीं ब्राह्मणैः सह ।
 यज्ञञ्च दानानि कर्त्तुं करणायुपचक्रमे ॥ ९ ॥
 आज्ञापयत् ततो भूप आदिदेवं रहस्विनम् ।
 मन्त्रिणं सङ्गृह्यैर्युक्तं कर्त्तव्यानि च सर्व्वशः ॥ १० ॥

राजोवाच ।

आनयन्तु यथा प्रोक्तं बलदेवादिभिर्हिजैः ।
 सर्व्वद्रव्यं यथायोगं यज्ञे चैव विहापिते ॥ ११ ॥
 हरदासो विष्णुदासो दुर्गासिंहश्च सत्वरम् ।
 अन्नादीनाञ्च सभारान् शकटैश्च यथाक्रमम् ॥ १२ ॥
 विधीयतां यज्ञवाटः पताकादिविभूषितः ।
 कार्य्यन्तामुपकार्याश्च राजन्यानां महात्मनाम् ॥ १३ ॥
 शतञ्च सूत्रकण्ठानां पाके च परिवेशने ।
 वीणावादञ्च गायन्ताम् नृत्यन्तां नटनर्त्तकाः ॥ १४ ॥
 प्रेक्षागृहाश्च कार्य्यन्तां सर्व्वान्तःपुरयोषिताम् ।
 आमन्त्रयन्तां ब्रह्मक्षत्रवैश्यसत्शूद्रजातयः ॥ १५ ॥
 अन्नादिसुसम्पन्नानि कार्य्यन्तां शरणान्युत ।
 ब्राह्मणा वेदवेत्तारो वसेयुर्य्येषु पूजिताः ॥ १६ ॥

आह्वय लक्ष्मणं^१ राजा प्राहेदं वचनं ततः ।

आमन्त्रयस्व यज्ञाय गत्वा त्वं विक्रमं पुरम् ॥ १७ ॥

श्रीसुखसेनं पितृव्यं कुमारञ्च ध्रुवं तथा ।

आगच्छन्तु च सर्वाणि तयो रन्तःपुराणि च ॥ १८ ॥

शरणदत्त उवाच^२ ।

गत्वासी विक्रमपुरं लक्ष्मणः परवीरहा ।

सुखमामन्त्रयाञ्चक्रे अभिवाद्य कृताञ्जलिः ॥ १९ ॥

ध्रुवश्च सुखसेनश्च सत्कृत्यामन्त्रितो मुदा ।

यज्ञाय जग्मतुर्गौडं गृहीत्वान्तःपुराणि तौ ॥ २० ॥

यज्ञं वल्लालसेनस्य संश्रुत्य वैदिका द्विजाः ।

जग्मुः प्रहृष्टमनसो यज्ञं यज्ञविदस्तदा ॥ २१ ॥

अनाहता रवाहता ब्राह्मणाश्च धनाशया ।

समापितुः सर्वदिग्भाः शतशोऽथ सहस्रशः ॥ २२ ॥

ययुः सामन्तराजानो गृहीत्वोपायनानि च ।

सानुगा विविधैर्यानैरनुभोक्तुं महोत्सवम् ॥ २३ ॥

आवसथान् ददुस्तेषां नृपतेरधिकारिणः ।

सुवहन् शोभनाकारान् भक्ष्यभोज्यसमन्वितान् ॥ २४ ॥

वल्लालं ते ततो दृष्ट्वा तेनाथ प्रतिपूजिताः ।

यथोद्दिष्टानावसथान् जग्मुस्ते मण्डलेश्वराः ॥ २५ ॥

(१) ख, लवणं ।

(२) ऋ पुस्तके नास्ति ।

संविश्रम्य ततः कामं राजराजन्यकादयः ।
 ददृशुस्ते प्रजानाथं पाण्डवं तं सदोगतम् ॥ २६ ॥
 ततो विप्रा यथाकाले वेदवेदाङ्गपारगाः ।
 दीक्षयामासुर्नृपतिं वंशालं मल्हनात्मजम् ॥ २७ ॥
 सुखसेनं विष्णुमल्लं प्रत्युद्गम्य धरापतिः ।
 अभिवाद्याभिवादाह्नौ इदं वचनमब्रवीत् ॥ २८ ॥
 धरसेनं यज्ञसेनं धर्ममिहं ध्रुवं तथा ।
 प्रसीदन्तु भवन्तो मां यज्ञादिदानकर्म्मसु ॥ २९ ॥
 एवमुक्त्वा ततस्तान् स धार्मिको धरणीपतिः ।
 यथायोग्याधिकारेषु युयोजाधिकृतान् तदा ॥ ३० ॥
 भक्ष्यभोज्याधिकारेषु भीमसेनमयोजयत् ।
 अयुजहानाधिकारे दानाचार्यं बृहस्पतिम् ॥ ३१ ॥
 अन्येष्वप्यधिकारेषु पुरुषान् संन्ययोजयत् ।
 परिग्रहे ब्रह्मक्षत्रविशं लक्ष्मणमुक्तवान् ॥ ३२ ॥
 राज्ञो यज्ञसभा गौडे नानापादपशोभिता ।
 भ्राजिषु विश्रामवेश्मवती रम्या सूरूपिणी ॥ ३३ ॥
 नानारत्नैः कुप्यरत्नैः कुथैश्चित्तैर्वितानकैः ।
 पर्यङ्कैश्च पताकाभिर्ध्वजैश्च पर्यशोभत ॥ ३४ ॥
 स्थानान्युपकल्पितानि सगणानां पृथक् पृथक् ।
 ब्राह्मणानां क्षत्रियाणां वणिजाञ्चान्यजन्मनाम् ॥ ३५ ॥

ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्यास्तथा सत्शूद्रजातयः ।

नृपेणामन्दिताः सर्वे तत्र रासे रसं गताः ॥ ३६ ॥

भोजका राजपुत्राश्च राजराजन्यकादयः ।

महामाण्डलिकाः सर्वे चान्तरङ्गा महापदाः ॥ ३७ ॥

यथायोग्येष्वासनेषु निषेदुः प्रतिपूजिताः ।

वल्लालेन सभायां ते दिवीव त्रिदिवीक्षसः ॥ ३८ ॥

भ्राजमानः सभामध्ये सुत्रामेव सुधर्मणि ।

देवान् पितृंश्च यज्ञेन पापघ्नेनायजनृपः ॥ ३९ ॥

अथ सखद्भः सोष्णीषः सर्वाभरणभूषितः ।

पुष्टिकामोऽकरोद्राजा दानं कर्ण इवापरः ॥ ४० ॥

तत्रात्मपरिमाणेन काञ्चनेन धरामरान् ।

दानेन तोषयामास सहस्रदक्षिणावता ॥ ४१ ॥

अपवर्गेऽभिरूपान् स ब्राह्मणान् नृपतिस्ततः ।

अन्यांश्च भोजयामास शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ४२ ॥

देवा बभूवुः पितरश्च तत्र

हव्यैश्च कव्यैर्नितरां सुहृताः ।

भूदेव वर्गास्तपनीयदानै

र्भोज्यान्नपानैर्वहुदक्षिणाभिः ॥ ४३ ॥

इत्यानन्दभट्टप्रोक्ते^१ शरणदत्तीये वल्लालचरिते यज्ञोत्सवो-

नाम एकविंशोऽध्यायः ।

(१) ख, श्रीमदानन्द ० ।

(२) ख, वल्लालचरिते उत्तरखण्डे इत्यधिकः पाठः ।

अथ द्वाविंशोऽध्यायः १ ।

ज्ञातयश्च कुटुम्बाश्च मिलिताश्च ततोऽन्यदा ।
भोज्यशालां प्रविविशूराणका राजपुत्रकाः ॥ १ ॥
आसनेषूपविष्टेषु ततस्तेषु महात्मसु ।
भुज्यमानेषु सर्वेषु वल्लालेन मुदा सह ॥ २ ॥
मत्शूद्राणां गणास्तत्रापरा भोजनशालिकाः ।
स्पर्द्धया विविशुर्भोक्तुं विशां न दृश्यते स्थली ॥ ३ ॥
तस्मिन्नवसरे वैश्या मन्त्रयन्तः परस्परम् ।
उत्तस्थुं निर्यातुकामास्तदानीं राजसन्नः ॥ ४ ॥
यदा केचिद्वहिर्याताः केचिद्वा गमनोद्यताः ।
तदा ताननुगत्याह भीमसेनो विनीतवत् ॥ ५ ॥
अनाहाराः किमर्थं भो निर्गच्छथ महाजनाः ।
अस्मासु वो यदाकूतं सर्वथार्हथ भाषितुम् ॥ ६ ॥
तच्छ्रुत्वा वणिजः प्राहुः श्रूयतां भो महाशय ।
सृष्टासृष्टिः समभवत् तदर्थं भोक्तुमक्षमाः ॥ ७ ॥
अनादृत्य यतस्तेषां भीमसेनोऽतिकोपनः ।
शूद्राणामीदृशी स्पर्द्धा इत्युक्त्वा तानवाक्षिपत् ॥ ८ ॥

ततो वादातिवादाश्च बभूवुः कुपितस्तदा ।

भीमसेनोऽब्रवीद्वाक्यं परुषं राजवल्लभः ॥ ८ ॥

ततस्ते वणिजः सर्वे निर्ययूराजसन्नतः ।

आक्रोशन्तो विक्रोशन्तो वर्षान्ते वारिदा इव ॥ १० ॥

इत्यानन्दभट्टप्रोक्ते शरणदत्तीये वल्कलचरिते वणिजावमाननं
नाम द्वाविंशोऽध्यायः ।

---

(१) ख, इति श्रीमदानन्दभट्टप्रोक्ते वल्कलचरिते उत्तरखण्डे इत्यधिकः पाठ

अथ त्रयोविंशोऽध्यायः १ ।

अथान्येद्युः सभासीनमभ्येत्य पृथिवीश्वरं ।
जचे भूमिन्यस्तजानुर्भीमो नृपतिवत्सभः ॥ १ ॥
देव सर्वे शूद्रगणा भोजनैः परितोषिताः ।
सुवर्णा वणिजो दर्पादभुक्त्वा विनिर्गताः ॥ २ ॥
वणिजोऽतिदुरात्मानोऽविनीताः कुलगर्विताः ।
ब्रह्मक्षत्रपंक्तिभोज्यं ते काङ्क्षन्ति दुराशयाः ॥ ३ ॥
भोज्यभूमिं विलोक्यापि विहीनं वृषलैर्जनैः ।
श्रीमन्तमवजानन्तो गतवन्तो यथागतम् ॥ ४ ॥
सर्वेषां वणिजां नेता वत्सभः स दुराशयः ।
पालैर्हृतो महाराज त्वया सह विरुध्यते ॥ ५ ॥
वर्णमानोऽस्य भवति जामाता मगधेश्वरः ।
धरां स मन्यते तेन शरावमिव गर्वितः ॥ ६ ॥
एतदाकर्ण्य नृपतिर्भीमसेनवचस्तदा ।
ज्वलनो हवनेनेव प्रज्ज्वाल स मन्युना ॥ ७ ॥
दन्तान् कटकटाय्यासौ राजा राजामनोपरि ।
चकाशे गगणारूढस्तडित्वानिव घोषवान् ॥ ८ ॥
पपात मस्तकात्तस्य किरीटं हीरकोज्ज्वलम् ।
कम्पमानतनोः सायमुल्कापिण्डमिवाम्बरात् ॥ ९ ॥

तदानीं राजवल्लालः क्रोधधूर्णदिलोचनः ।

वणिजां दर्पचूर्णार्थं शपथं कृतवान् भृशम् ॥ १० ॥

राजोवाच ।

यदि दाम्भिकान् सुवर्णान् वणिजः शूद्रत्वे न पातयिष्यामि,
वल्लभचन्द्रसौदागिरस्य दुरात्मनो दण्डं न विधास्यामि, तदा गो-
ब्राह्मणघातेन यानि पातकानि भवितव्यानि तानि मे भविष्य-
न्तीति । धार्तराष्ट्राणां विनाशाय भीमसेनेन यादृशः शपथः कृतः
एतेषां पातनाय शपथो मे तादृशो ज्ञातव्यः, अद्यावधि एते सर्वे
शूद्रवद्ग्राह्याः । व्यर्थमेषां यज्ञसूत्रधारणमतःपरमेतेषां याजना-
ध्यापने प्रतिग्रहञ्च ये ब्राह्मणाः करिष्यन्ति, ते ज्वलन्तोऽपि पति-
ष्यन्ति, नान्यथा ॥ ११ ॥

अचिरेणायमादेशोऽभवद्राष्ट्रे प्रचारितः ।

तच्छ्रुत्वा मन्त्रयामासुर्वणिजो मिलितास्तदा ॥ १२ ॥

अविचारात्ततो राज्ञः क्रोधकम्पत्कलेवराः ।

रुरुधुर्नगराद्गौडाद् दासानां व्यवसायिनः ॥ १३ ॥

द्विगुणं त्रिगुणं मूल्यं दासानां प्रददुर्विशः ।

दासाभावात् महाकष्टं बभूव सर्वजातिषु ॥ १४ ॥

एवम्भूते महाकष्टे प्रजावर्गैर्निवेदितः ।

कर्त्तव्यं चिन्तयामास तदानीं भुवनेश्वरः ॥ १५ ॥

नान्योपायं तदा दृष्ट्वा ब्राह्मणानन्वशादिदम् ।

कार्या लोकहितार्थाय कैवर्त्ता दास्यकर्मसु ॥ १६ ॥

दास्यकामासु कैवर्त्ता श्रुत्वा नृपतिशासनम् ।
 आजग्मुस्ते राजकुलं शतशोऽथ सहस्रशः ॥ १७ ॥
 तान् चाब्रवीत्ततो राजा गलवस्त्रकृताञ्जलीन् ।
 वृत्तिर्वी दीयते सेवा गच्छध्वं व्यवहारताम् ॥ १८ ॥
 महामाण्डलिकं कृत्वा ततस्तेषां महत्तरं ।
 महेशं दक्षिणाघाटे प्रेरयामास पार्थिवः^१ ॥ १९ ॥
 मालाकाराः कुम्भकाराः कर्म्माराश्च ततोऽन्यदा ।
 युक्तहस्ता गलेवस्त्राः पुरस्तस्थुर्महीक्षितः ॥ २० ॥
 सन्तुष्टः सेवया तेषां व्याजहार वचो नृपः ।
 यूयं सत्शूद्रवद्वाह्या भवेत वचनान्मम ॥ २१ ॥
 अशुचिर्वचनाद्यस्य शुचिर्भवति मानवः ।
 शुचिश्चैवाशुचिः सम्यक् कथं राजा न दैवतम् ॥ २२ ॥
 कालेन गच्छता राजा दासानां व्यवसायिनः ।
 ब्रह्मत्वाच्चप्रावयामास ब्रह्मबन्धून् सुदुर्मतीन् ॥ १३ ॥
 स्वसेवायां नियुक्तञ्च धावञ्चक्रे महत्तरम् ।
 ठक्कुरं च चकारासौ प्रसन्नो राजनापितम् ॥ १४ ॥

(१) ख, कैवर्त्तानां प्रधानं यं पुराचक्रे महत्तरम् ।

महामाण्डलिकं चक्रे तमिदानीं महीपतिः ॥

ततस्तं वृत्तं स्वगणैर्नानाप्रहरणायुतम् ।

महेशं दक्षिणाघाटे प्रेरयामास भूपतिः ॥

(२) ख, तस्मिन्नावसरे केचिन्मन्त्रयित्वा परस्परम् ।

अभ्येत्य काश्यपीकान्तं ब्राह्मणा वाक्यमब्रूवन् ।

अनाहतस्वधर्मान् स विलोक्य वणिजस्ततः ।
 आदिशत् तान् नृपः सर्वान् यज्ञसूत्राणि वर्जितुम् ॥ १५ ॥
 त्यजन्तु यज्ञसूत्राणि वणिजो राष्ट्रवासिनः ।
 त्यजेद्यो न स दण्ड्यः स्यात् मेवकान्नृप इत्यशात् ॥ १६ ॥
 आहत्य डिण्डिमान् भृत्या नगरे नगरे विशाम् ।
 राजान्नां घोषयामासुस्त्वरेषु च वीथिषु ॥ १७ ॥
 राजान्नामवजानन्तो धर्मभीता महाजनाः ।
 त्वरमाणा दिशो जग्मुः सदारादिपरिच्छदाः ॥ १८ ॥

ब्राह्मणा ऊचुः ।

वयं श्रेष्ठा हि वर्णानां जात्या चैव कुलेन च ।
 सुवर्णा वणिजो दर्पादेवं वदन्ति सर्वदा ॥
 दासीवंशज इत्येवं वदन्तो मनुजेश्वर ।
 ब्राह्मणान् सदंशजातानस्मानुपहसन्ति ते ॥
 यज्ञोपवीतिनः सर्वे सुवर्णाः सौम्यदर्शनाः ।
 ब्राह्मणास्तान् भ्रान्तबुद्ध्या नमस्कुर्वन्ति सर्वदा ॥
 तेषां हि धर्महननं कर्त्तव्यं पृथिवोपते ।
 स्पृष्टेयुर्न यथास्माभिर्विप्रैः सत्कुलजैः सह ।
 ब्रह्मचरकुले जातमायुष्मन् जनेश्वर ।
 अवमत्य यद्वदन्ति वक्तुं तन्नेह साम्प्रतम् ॥
 सर्वान् यज्ञोपवीतेभ्यः तान् च्यावथ महीपते ।
 सर्वे ते धर्महननात् पतिष्यन्ति न संशयः ॥
 एषुक्त्वा महीपालं विरेचस्ते द्विजोत्तमाः ।
 ऋषतिर्महताविष्टः क्रोधेनासौ जगज्ज ह ॥

अयोध्यां प्रययुः केचित् केचिन्मुद्गगिरिं तथा^१ ।
 चन्द्रमायुतं पाटलीञ्च ताम्रलिप्तीञ्च केचन ॥ १९ ॥
^२तथोदयं पुरं केचित् केचिन्मानगढं ययुः,
 विनीतञ्च पुरं केचिच्छिङ्खलामपि केचन ॥ २० ॥
 येन यातास्तु ते सर्वे^३ राजदण्डभयार्हिताः ।
 तत्पुत्र्युन्नसूत्राणि हैमानि तान्तवाणि च ॥ २१ ॥
 तत्रानेहसि वल्गलो विलोक्य व्याकुलं कुलम् ।
 ब्रह्मणाञ्च क्षत्रियाणां मन्त्रयामास वैदिकैः ॥ २२ ॥
 विविच्य बीजमाहात्म्यं ततः संस्कारयञ्च तान् ।
 ब्रह्मत्वं क्षत्रियत्वञ्च कल्पयामास स प्रभुः ॥ २३ ॥

इत्यान्द^४भट्टप्रोक्ते शरणदत्तीये वल्गलचरिते

जातीनां पातनोन्नयनादिनाम-

त्रयोविंशोऽध्यायः ॥

- (१) ख, विशः ।
 (२) अयं श्लोकः कपुस्तके नास्ति ।
 (३) ख, अक्षमा ये तु यातुं ते ।
 (४) ख, इति श्रीमदानन्दभट्टप्रोक्ते वल्गलचरिते उत्तरखण्डे ।

अथ चतुर्विंशोऽध्यायः १ ।

पुरा श्रीराजवल्लालो वसन् गौडे पुरोत्तमे ।
अर्हतामनुरूपाणामुपाचक्रे पृथुप्रथः ॥ १ ॥
कारयित्वा मठं सौम्यं न्यस्तचित्रशिलातलम् ।
पक्केष्टकामयं दिव्यं शयनासनसंयुतम् ॥ २ ॥
सुभौमं चित्रशालाढ्यम् दृढस्तम्भम् मनोहरम् ।
न्यस्तग्रन्थाधारभूतप्रत्यग्रनागदन्तकम् ॥ ३ ॥
नानापुष्पफलालोलरम्यारामविभूषितम् ।
अत्यच्छस्वादुपानीय-सम्पन्नसलिलाशयम् ॥ ४ ॥
द्वारवातायनोपेतं नानोपस्करसंयुतम् ।
सुधोपलिप्तम् श्वेताभम् सदन्नादिप्रपूरितम् ॥ ५ ॥
व्याख्यानध्यानहोमादिपठनस्थलशोभितम् ।
यतीनां पथिकानाञ्च वासवेश्मसमन्वितम् ॥ ६ ॥
गुह्यापचरकैर्युक्तं प्रद्युम्नेश्वरसन्निधौ ।
योगिनः श्रीसिंहगिरेर्विधिनासी न्यवेदयत् ॥ ७ ॥
कौपीनेन्धनवस्त्रादिवस्तूनां प्राप्तये तथा ।
प्रददौ विपुलां भूमिं राजा अद्वासमन्वितः ॥ ८ ॥

(१) कपुस्तके नास्ति ।

(२) क. गुह्यापवरकैः ।

ततः सर्वगुणोत्कर्षशुद्धमुद्धिर्नृपोत्तमः ।
 ताम्रपट्टे कारयित्वा शासनं परशासनः ॥ ८ ॥
 सुवर्णभुक्तिकस्थान्तर्ग्रामं कासारकं ददौ ।
 वर्षद्वौ महाराजो गौतमानन्तशर्म्भणे ॥ १० ॥
 उपलूतभक्ष्यभोज्यसर्वधान्यसमन्वितम् ।
 दासदासीसमायुक्तं सर्वोपस्कारसंयुतम् ॥ ११ ॥
 सुधावलितं सुदृढं कपाटार्गलयन्वितम् ।
 शुभप्रवेशनिष्काशं जालादिपरिशोभितम् ॥ १२ ॥
 एवंविधं कारयित्वा बहुशो भवनं नृपः ।
 दाक्षिणात्यान् ततस्त्रेषु वासयामास भूसुरान् ॥ १३ ॥
 स्वर्गदानं रौप्यदानं गोदानञ्च धरापतिः ।
 दानञ्च विविधञ्चक्रे नित्यनैमित्तिकादिकम् ॥ १४ ॥
 नानोपभोगानुपभुञ्जतः सत्-
 पात्रेषु दानं ददतश्च नित्यम् ।
 जगाम कालः सुखतः समानो
 भूतो न कश्चिद्भवितास्ति चास्य ॥ १५ ॥

१ । खपुस्तके स्वर्णदानेत्यादिस्लोकस्थले अयं श्लोकः पद्यते ।
 ततो लक्ष्मणसेनस्य राजा जन्ममहोत्सवे ।
 ब्राह्मणान् धनिनश्चक्रे स्मृत्वा यज्ञं कृतन्तु तैः ॥

न येन भुक्ताः सुखदाः सुभोगाः
दानं न दत्तं धनिनार्हताञ्च ॥
अवाप्यते तेन कठोरघोर
दुःसह्यदुःखमधिकं परत्र ॥ १६ ॥

इत्यानन्द^१भट्टप्रोक्ते वल्लालचरिते^२ दानवर्मानुष्ठानं नाम
चतुर्विंशोऽध्यायः ।

(१) इति श्रीमदानन्द ० ।

(२) सप्तमस्तके उत्तरखण्डे इत्यधिकः पाठः ।

अथ पञ्चविंशोऽध्यायः १ ।

ॐ नमः शिवाय ।

आदित्यवर्णस्तमसः परस्तात्
हिरण्यगर्भो जगदन्तरात्मा ।
त्वत्तोऽस्ति जातः पुरुषः पुराणः
त्वत्तोऽपि वेदा जय देव देव ॥ १ ॥
त्वत्तः प्रसूता जगतः प्रसूतिः
सर्वानुभूस्त्वं परमाणुभूतः ।
अनोरणीयान् महतो महीयान्
आनन्दरूप जय देव शम्भो ॥ २ ॥
त्वमेव विष्णुश्चतुराननस्त्वम्
त्वमेव रुद्रो भगवान् महेशः ।
खं ब्रह्म शून्यं सगुणो गुणश्च
चिन्मात्ररूपो जय देव सर्व ॥ ३ ॥
एकोरुद्रस्त्वं करोषीह विश्वम्
त्वं पालयस्व खिलं विश्वरूपम् ।
त्वामिवान्ते निलयं विन्दतीदम्
वन्दामहे जयदेवादिदेव ॥ ४ ॥

---

(१) कपुस्तके नास्ति ।

(२) क, ख, सगुणागुणाश्च ।

(३) क, त्वां वन्दाम जयदेवदेव ।

प्रमुञ्चमान अमृतस्य धारां
 समिहि तापं सुरमानुषाणाम् ।
 अनन्तरूपं खलु बोधयन्ति
 त्वामिव वेदा जय विश्वनाथ ॥ ५ ॥
 अधिमुक्तिविमुक्तिप्रदं भवम्
 महामुनिं ब्रह्मपरं पवित्रम् ।
 शिरसा वन्दामहे^१ जगद्गुरुम्
 स्वयम्भुवं देव जय लोकनाथ ॥ ६ ॥
 त्वातासि दीप्तोसि परायणोसि
 नाथोसि लोके प्रणतोऽस्मि तुभ्यम् ।
 वैद्योत्तमस्त्वं खलु शल्यहर्त्ता
 चिकित्सकस्त्वं जय देवदेव ॥ ७ ॥
 अमलं विमलं रजताद्रिनिभम्
 भवपारकारं जगदर्थकरम् ।
 पञ्चधा विमोक्षवर चक्षुःप्रदम्
 वन्दामहे^१ त्रिनयनं जय देव ॥ ८ ॥
 सहस्रपादाक्षिशिरोभियुक्तम्
 सहस्रबाहुं परतः परस्तात् ।
 त्वां ब्रह्मपरं प्रणमामि शम्भुम्
 पिनाकिनं त्वां जय देवदेव ॥ ९ ॥

(१) क, वन्दिम त्वां ।

(२) क, वन्दामि त्वां ।

उमाधवोग्राय भवोद्भवाय
नमामि सर्वाय हराय तुभ्यम् ।
कालाय भर्गाय प्रभाकराय
सर्वात्मने देव नमः शिवाय ॥ १० ॥

इति श्रीमदानन्दभट्टप्रोक्ते वङ्गालचरिते कालिदासनन्दि-
लिखित-श्रीजयमङ्गलगाथा-कीर्त्तनं नाम
पञ्चविंशोऽध्यायः ।

अथ षड्विंशोऽध्यायः १ ।

अथ निर्व्वसितः पूर्वं गणैर्धर्मगिरिः सह ।
वृत्तिहीनो ययौ दूरं देशाद्देशान्तरं भ्रमन् ॥ १ ॥
राजाज्ञया कृतं ध्यायन्नवमानं च पीडनम् ।^१
स्वस्य भ्रष्टाधिकारञ्च न लेभे निर्वृतिं गिरिः ॥ २ ॥
वैरस्यान्तं चिन्तयान् आवर्त्य वत्सरान् ततः ।
वायादुस्त्रं ददर्शासौ स्नेच्छेशं स्वगणैर्वृतम् ॥ ३ ॥
वत्सालधनरत्नानां उत्थाप्य पणनात् स तम् ।
स्नेच्छेशं निशि तत् सैन्यैर्न्यरुणदिक्रमं पुरम् ॥ ४ ॥
धूम्रवर्णो धनुर्धारी धनुष्मानिव वारिदः ।
वायादुस्त्रः सैन्यमध्ये जगर्ज्जं च ललम्फ च ॥ ५ ॥
कुहालपरशुग्राहं कुर्हन्नोर्मिमहास्वनम् ।
अट्टहासवारिहासं तत्सैन्यं सागरायते ॥ ६ ॥
पद्मातैः कम्पयन् पृथ्वीं हुङ्कारैश्च दिशो दश ।
नादयन् पञ्चसाहस्रं स्नेच्छसैन्यं ननर्त्त ह ॥ ७ ॥
अथ भोगसुखाच्छन्नो राजान्तःपुरमध्यगः ।
कालेऽविदितवृत्तान्तश्चिराय प्रत्यबुध्यत ॥ ८ ॥

(१) क, अपमानप्रपीडनौ ।

(२) कपुस्तके नास्ति ।

प्रभाते पापिनः श्रुत्वा महाहलहलारवम् ।
 कान्ताभुजलतां हित्वा जग्राहासिलतां तदा ॥ ८ ॥
 अशोधिताम्बुपरिखाञ्चाट्टयन्त्विवर्जिताम् ।
 चिन्तयन् पुरमात्मानममंस्त्वं निहतं नृपः ॥ १० ॥
 ततो विलोक्य राजानं युद्धयात्रासमुद्यतम् ।
 सर्वा राजसीमन्तिन्यो वाष्पाकुलविलोचनाः ॥ ११ ॥
 शिलादेवी च पद्माक्षी सुभगा हेममालिका ।
 सोनदेवा च चण्डेली तमुपेत्य वभाषिरे ।
 माभूदभद्रं युद्धेऽस्मिन् भद्राभद्रं भवेद्यदि ॥ १२ ॥
 अनाथाः किं करिष्यामी वद नाथ तदावलाः ।
 तच्छ्रुत्वा वचनं तासां राजा वाष्पाविलेक्षणः ॥ १३ ॥
 परिथज्य क्रमात्ताश्च चुम्बित्वा वदनेषु च ।
 प्रत्यूचे मुखपद्मानि तासां पश्यन् महीपतिः ॥ १४ ॥
 पारावतहयं याति प्रेयस्यः समराङ्गणम् ।
 यदि तौ प्रत्यागच्छेताम् खगौ प्रावृत्तिकाविव ॥ १५ ॥
 तदानीं ज्ञास्यथास्माकं रणक्षेत्रे पराजयम् ।
 रक्षितुं वो सतीधर्मं यवनेभ्यो वराननाः ।
 वक्त्रिं प्रज्वालयिष्यन्ति भृत्या दत्ताज्ञया मया ॥ १६ ॥
 इत्युक्त्वा पुनरालिङ्ग्य चुम्बित्वा च पुनः पुनः ।
 सन्नद्धो युद्धयात्रां स चकार स्ववलैर्वृतः ॥ १७ ॥
 तस्याभिषेणनं रेजे नानाप्रहरणायुतम् ।
 हस्त्याशेहैरश्ववारै रथिभिश्च पदातिभिः ॥ १८ ॥

ततोभूत्तुमुलं युद्धं स्नेच्छेच्छयकरं महत् ।
 हताहतयोद्धवर्ग-रक्तप्लावितभूतलम् ॥ १९ ॥
 जजं नष्टंवलं तत्र वायादुम्बम् महावलम् ।
 रुरोध क्ष्मापतिर्युद्धे श्रीराम इव रावणम् ॥ २० ॥
 ततस्तरसा विक्रम्य शीघ्रहस्तो महीपतिः ।
 मस्तकं तस्य चिच्छेद नमूचेरिव धासवः ॥ २१ ॥
 जयश्रीर्वरयामास दामहस्ता नृपं यदा ।
 दामहस्तास्तदा दुम्बमवधन् यमकिङ्कराः ॥ २२ ॥
 काले तस्मिन् भाग्यदोषात् पिञ्जरान्निःसृतौ खगौ ।
 उन्मत्तौ केनचिद्वा चेत् रामपाल^१पुरं गतौ ॥ २३ ॥
 तत्र पारावतौ दृष्ट्वा यमदूताविवागतौ ।
 सर्व्वा ज्वलद्वह्निकुण्डे पेतुर्नृपतियोषितः ॥ २४ ॥

इति वल्लालचरिते श्रीमदानन्दभट्टकृतं खिलवल्लालचरितं
 नाम षड्विंशोऽध्यायः ।

अथ सप्तविंशोऽध्यायः १ ।

पिञ्जरं शून्यमालक्ष्य रणक्षेत्रे महीपतिः ।

अत्यन्तमशुभाशङ्की त्वरया स परावृतत् ॥ १ ॥

वह्निध्वजं पश्यमानो दूरतः परमाकुलः ।

ततः स्वं प्राविशद्देशं सर्व्वनाशं विलोकितुम् ॥ २ ॥

दृष्टार्द्धदग्धा ज्वलने स्वपत्नी^१

रुम्भत्तरूपो नितरां बभूव ।

निवार्य्यमानोपि जनैः प्रयत्नात्

पपात राजा ज्वलदग्निकुण्डे^२ ॥ ३ ॥

सहस्रेऽष्टविंशयुते शकाब्दे पृथिवीपतिः ।

स्त्रीभिः सार्द्धं महाभाग उत्पपात दिवं प्रति ॥ ४ ॥

श्रूयतेऽत्र प्रवचनं पारम्पर्य्यक्रमागतम् ।

वल्लालोऽनुययौ युद्धे पितरं शौर्य्यशालिनम् ॥ ५ ॥

मिथिलायां स्थितस्तत्र कश्चिद्योगी धृतव्रतः ।

वल्लालो युद्धयात्रायां तरसा तमलङ्घयत् ॥ ६ ॥

---

(१) कपुस्तके नास्ति ।

(२) क ख, सपत्नी ।

(३) ख, राज्याभिषेकमारभ्य चत्वारिंशत्समा यदा

मासद्वयं व्यतीतञ्च स पञ्चषष्टिहायनः । इत्यधिकः श्लोकः ।

अश्वपादेनाभिहतो वल्लालमशपन्मुनिः ।
 सकलत्रो वल्लिकुण्डे पतित्वा त्वं मरिथसि^१ ॥ ७ ॥
 तत् स्मृत्वा ब्रह्मशापं स विजयं लब्धवानपि ।
 चिन्तयामास मनसि मृत्युकाल उपस्थितः ॥ ८ ॥
 तेनैव विवशो राजा ध्रुवं ज्वलनमाविशत् ।
 ब्रह्मशापादृते नैव विपत्तिर्भवेदीदृशी ॥ ९ ॥

स ब्रह्मदण्डेन पुरा हतोऽभूत्
 दारैश्च सार्द्धमवनीश्वरः सः ।
 कपोतप्रत्यागमनञ्च मृत्यो
 राज्ञश्च शोको न हि मुख्यहेतुः ॥ १० ॥

राजन् जानासि भद्रं ते इयं शिवजला शुभा ।
 कीर्त्तिशेषं गतवतः कीर्त्तिं वदति दीर्घिका ॥ १ ॥

राज्ञो विनष्टीकृतकीर्त्तिजाते
 गवाशनैः कालवशाच्च पापैः ।
 कीर्त्यानयासाविव विद्यमानः
 हाहा गतः क्वावनिनाथवंशः ॥ ४ ॥
 आनन्दभट्टकविना कलितं प्रयत्नै-
 र्यासास्यपङ्कजविनिःसृतवागुपेतम् ।
 वल्लालराजचरितम् नवचन्द्ररूपं
 सल्लोकहृत्कुमुदिनीं विकसीकरोतु ॥ ५ ॥

यद्वाहृतं भट्टपादैरुक्तं यच्चान्यसूरिभिः ।
 तत्तद्राजचरित्वेऽस्मिन् वाङ्माले प्रकटीकृतम् ॥ ६ ॥
 निर्वाङ्मण्यं पृथिवी सुभीमेन कृतं यत् ।
 उक्तं तत्तु राजभयादिति मन्यामहे वयम् ॥ ७ ॥
 तत्तु क्रीडार्थमथवा भट्टपादैरुदाहृतम् ।
 मध्ये व्यासपुराणस्य भवेद्वा तन्निरर्थकम् ॥ ८ ॥
 निःक्षत्रियेयं वसुधा भार्गवेण कृता पुरा ।
 एवं हि भारते प्राह स्वयं व्यासो महामुनिः ॥ ९ ॥
 क्षत्रियां ब्राह्मणाच्छेत्री राजपुत्रो य उच्यते ।
 सुवर्णा नोपनयनाद्वणिजो ब्राह्म्यतां गताः ॥ १० ॥
 गोपो माली च ताम्बूली कांसारतन्त्रिशंखिकाः ।
 कुलालः कर्मकारश्च नापितो नव शायकाः ॥ ११ ॥
 तैलिको गान्धिको वैद्यः सत्शूद्राश्च प्रकीर्त्तिताः ।
 सत्शूद्रानान्तु सर्वेषां कायस्थ उत्तमः स्मृतः ॥ १२ ॥
 विष्णुपादोद्भवा गङ्गा पुनाति भुवनत्रयं
 शतं जीव महाराज तस्याः सहजवंशज ॥ १३ ॥
 यद्यत् प्रियतमं लोके यस्मिंश्च रमते मनः ।
 तत्तदच्युतमुद्दिश्य विप्रेभ्यः प्रतिपादय ॥ १४ ॥
 नवद्वीपपतेः श्रीमद्भुजिमन्तस्य भूभुजः ।
 सभासीनस्य सद्गुणैर्ये पठनपूर्वकम् ॥ १५ ॥
 शाके चतुर्दशशते मनुष्यरदनायुते ।
 पीषशुक्लद्वितीयायां तज्जन्मतिथिवासरे ॥ १६ ॥

आनन्दभट्टविदुषा विदग्धकुलवेधसा

वल्लालचरितं तस्मै मया दत्तं सहाशिषा ॥ १७ ॥

यस्येदं विद्यते गेहे वल्लालचरितं शुभम् ।

द्रष्टुं पुण्यं स लभते परत्र च परां गतिम् ॥ १८ ॥

इति दाक्षिणात्यद्राविडश्रीमदनन्तभट्टवंशोज्ज्वलश्रीमदानन्दभट्ट-

महामहोपाध्यायकृतखिलवल्लालचरितं

समाप्तमिति । ॐ

(क) गुरवे नमः । शुभमस्तु शकाब्दाः १६२८ ।

कामदेवचक्रवर्त्तिणः आत्मज-

श्रीलक्ष्मीनारायणदेवशर्मणः स्वाक्षरम् ।

श्रीरामजीवनरायस्य स्वीयपुस्तकमिति ।

साहारंदेवपञ्चत्वाब्दे समाप्तश्चायं ग्रन्थः ।

श्रीकृष्णाय नमः श्रीरस्तु मयि लेखके ।

गौरीशो जयति ।

नामान्यथा यदि पुनश्च कश्चित्

मिथ्यानुवादं हरते च पुस्तिकम् ।

नेत्रस्य हानिं तनयस्य शोकं

सर्व्वाङ्गकुष्ठं लभते च नूनम् ॥

(ख) रुद्रशे^{११}षसमायां च शुभमस्त्वेकमार्गनाः ।

ग्रह^{१२}स्तु वसु^{१३}ना सार्द्धं प्रौष्ठपद्यां दिवा सति ।

लेखको विष्णुपुत्रश्च ततः शाण्डिल्यवन्द्यकः ।

नाम्ना प्रकीर्त्तयेल्लोकः श्रीमान् मुरलीधरः ॥

भाद्रे मासि सति पक्षे एकादश्यां बुधवासरे ।

लिखितन्तु इदं यत्नात् वल्लालचरितं शुभम् ।

श्रीश्रीयुगाद्यायै नमोस्तु सततं मम ॥

श्रीमुरलीधरदेवशर्मणः पुस्तकमिदम् ।

Agastya Parvan, (Text) Fasc. 1-8 @ /6/ each	Rs.	1	14
Akṛita-Paṅgalam, Fasc. 1-7 @ /6/ each	...	2	10
Īthivirāj Rāsa. (Text) Part II, Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	1	14
Ditto (English) Part II, Fasc. 1	...	0	12
Ākrta Lakṣaṇam, (Text) Fasc. 1	...	1	8
Ācāra Smṛti, (Text) Vol. I, Fasc. 1-8; Vol. II, Fasc. 1-6; Vol. III, Fasc. 1-6 @ /6/ each	...	7	8
Ācāra, Institutes of (English)	...	0	12
Abandha-cintāmaṇi (English) Fasc. 1-3 @ /12/ each	...	2	4
Āma Vēda Saṁhitā, (Text) Vols. I, Fasc. 5-10; II, 1-6; III, 1-7; IV, 1-6; V, 1-8, @ /6/ each Fasc.	...	12	6
Ākhyā Sūtra Vṛtti, (Text) Fasc. 1-4 @ /6/ each	...	1	8
Ditto (English) Fasc. 1-3 @ /12/ each	...	2	4
Ucṛta Saṁhitā, (Eng.) Fasc. 1 @ /12/ each	...	0	12
Radha kriyā kaṁmudī, Fasc. 1-5 @ /6/	...	1	14
Taittereya Saṁhitā, (Text) Fasc. 14-45 @ /6/ each	...	1	2
Āṇḍya Brāhmaṇa, (Text) Fasc. 1-19 @ /6/ each	...	7	2
Āntravarteka (English) Fasc. 1	...	0	12
Āttva Cintāmaṇi, (Text) Vol. I, Fasc. 1-9, Vol. II, Fasc. 1-10, Vol. III, Fasc. 1-2, Vol. IV, Fasc. 1, Vol. V, Fasc. 1-5, Part IV, Vol. II, Fasc. 1-12 @ /6/ each	...	14	10
Āttvarthadhigama Sūtram Fasc. 1	...	0	6
Ārikāṇḍa-Māṇḍana, (Text) Fasc. 1-3 @ /6/	...	1	2
Ālīsi Sat'sai, (Text) Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	1	14
Āpanita-bhava-prapñca-kathā (Text) Fasc. 1-6 @ /6/ each	...	2	4
Āvāgadaśo (Text and English) Fasc. 1-6 @ /12/	...	4	8
Āllāla Caritam Fasc. 1- Text only	...	0	8
Ārāha Purāṇa, (Text) Fasc. 1-14 @ /6/ each	...	5	4
Ārsa Kṛya Kaṁmudī, Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	1	14
Vāyu Purāṇa, (Text) Vol. I, Fasc. 2-6, Vol. II, Fasc. 1-7, @ /6/ each	...	4	8
Vidhan Paripat, Fasc. 1-4	...	1	8
Visṇu Smṛti, (Text) Fasc. 1-2 @ /6/ each	...	0	12
Vivāharatnākara, (Text) Fasc. 1-7 @ /6/ each	...	2	10
Vihannāradiya Purāṇa, (Text) Fasc. 1-6 @ /6/	...	2	4
Vihāt Svayambhū Purāṇa, Fasc. 1-6	...	2	4
<i>Tibetan Series.</i>			
Pag Sam Thi Siñ, Fasc. 1-4 @ 1/ each	...	4	0
Shen-Phyn, Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-3; Vol. III, Fasc. 1-5, @ 1/ each	...	13	0
Stogs brjod dpag lkhri Siñ (Tib. & Sans.) Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-5 @ 1/ each	...	10	0
<i>Arabic and Persian Series.</i>			
Ālungirnāmah, with Index, (Text) Fasc. 1-13 @ /6/ each	...	4	14
Āl-Muqaddasi (English) Vol. I, Fasc. 1-3 @ /12/	...	2	4
Āl-i-Akbarī, (Text) Fasc. 1-22 @ 1/ each	...	22	0
Ditto (English) Vol. I, Fasc. 1-7, Vol. II, Fasc. 1-5, Vol. III, Fasc. 1-5, @ 1/12/ each	...	29	12
Akbarnāmah, with Index, (Text) Fasc. 1-37 @ 1/ each	...	37	0
Ditto (English) Fasc. 1-8 @ 1/ each	...	8	0
Arabic Bibliography, by Dr. A. Sprenger	...	0	6
Āshāhnāmah, with Index, (Text) Fasc. 1-19 @ /6/ each	...	7	2
Catalogue of Arabic Books and Manuscripts	...	1	0
Catalogue of the Persian Books and Manuscripts in the Library of the Asiatic Society of Bengal. Fasc. 1-3 @ 1/ each	...	3	0
Dictionary of Arabic Technical Terms, and Appendix, Fasc. 1-21 @ 1/ each	...	21	0
Shang-i-Rashidi, (Text) Fasc. 1-14 @ 1/ each	...	14	0
Shir-i-Tūsī, or, Tūsī's list of Shy'ah Books, (Text) Fasc. 1-4 @ /12/ each	...	3	0
Shūsh-Shām of Wāqidi, (Text) Fasc. 1-9 @ /6/ each	...	3	6
Ditto of Āzādi, (Text) Fasc. 1-4 @ /6/ each	...	1	8
Āst Asmān, History of the Persian Masnavi, (Text) Fasc. 1	...	0	12
History of the Caliphs, (English) Fasc. 1-6 @ /12/ each	...	4	8
Bālnāmah-i-Jahāngiri, (Text) Fasc. 1-3 @ /6/ each	...	1	2
Bāh, with Supplement, (Text) 51 Fasc. @ /12/ each	...	38	4
Āsir-ul-Umarā, Vol. I, Fasc. 1-9, Vol. II, Fasc. 1-9; Vol. III, 1-10; Index to Vol. I, Fasc. 10-11; Index to Vol. III, Fasc. 11-12; Index to Vol. II, Fasc. 10-12 @ /6/ each	...	13	2
Ghāzi of Wāqidi, (Text) Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	1	14

The other Fasciculi of these works are out of stock; and complete copies cannot be supplied.

Muntakhabu-t-Tawārikh, (Text) Fasc. 1-15 @ /6/ each	...	12	0
Muntakhabu-t-Tawārikh, (English) Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-5 and Index; Vol. III, Fasc. 1 @ /12/ each	...	7	0
Muntakhabu-l-Lubāb, (Text) Fasc. 1-19 @ /6/ each	...	2	0
Ma'āqiri-Ālamgiri, (Text) Fasc. 1-6 @ /6/ each	...	0	0
Nukhbata-l-Fikr, (Text) Fasc. 1	...	1	0
Nigāmi's Khiradnāmāh-i-Iskandari, (Text) Fasc. 1-2 @ /12/ each	...	1	0
Riyāzu-s-Salātin, (Text) Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	2	0
Ditto (English) Fasc. 1-3	...	1	14
Tabaqāt-i-Nāsirī, (Text) Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	10	8
Ditto (English) Fasc. 1-14 @ /12/ each	...	1	0
Ditto Index	...	2	0
Tārikh-i-Firūz Shāhi of Ziyāu-d-dīn Barni (Text) Fasc. 1-7 @ /6/ each	...	2	4
Tārikh-i-Firūzshāhi, of Shams-i-Sirāj Aif, (Text) Fasc. 1-6 @ /6/ each	...	3	0
Ten Ancient Arabic Poems, Fasc. 1-2 @ 1/8/ each	...	1	14
Wis-o-Rāmīn, (Text) Fasc. 1-5 @ /6/ each	...	6	6
Zafarnāmāh, Vol. I, Fasc. 1-9, Vol. II, Fasc. 1-8 @ /6/ each	...	0	12
Tuzuk-i-Jahāngiri, (Eng) Fasc. 1	...		

ASIATIC SOCIETY'S PUBLICATIONS.

1. ASIATIC RESEARCHES. Vol. VII, Vols. XI and XVII, and Vols. XIX and XX @ 10/ each ... 50 0
2. PROCEEDINGS of the Asiatic Society from 1865 to 1869 (incl.) @ /6/ per No.; and from 1870 to date @ /8/ per No
3. JOURNAL of the Asiatic Society for 1843 (12), 1844 (12), 1845 (12), 1846 (5), 1847 (12), 1848 (12), 1866 (7), 1867 (6), 1868 (6), 1869 (8), 1170 (8), 1871 (7), 1872 (8), 1873 (8), 1874 (8), 1875 (7), 1876 (7), 1877 (8), 1878 (8), 1879 (7), 1880 (8), 1881 (7), 1882 (6), 1883 (5), 1884 (6), 1885 (6), 1886 (8), 1887 (7), 1888 (7), 1889 (10), 1890 (11), 1891 (7), 1892 (8), 1893 (11), 1894 (8), 1895 (7), 1896 (8), 1897 (8), 1898 (8), 1899 (8), 1900 (7), 1901 (7), @ 1/8 per No. to Members and @ 2/ per No. to Non-Members
- N. B.—The figures enclosed in brackets give the number of Nos. in each Volume.
4. Centenary Review of the Researches of the Society from 1784-1883 ... 3 0
- A sketch of the Turki language as spoken in Eastern Turkistan, by R. B. Shaw (Extra No., J.A.S.B., 1878) ... 4 0
- Theobald's Catalogue of Reptiles in the Museum of the Asiatic Society (Extra No., J.A.S.B., 1868) ... 2 0
- Catalogue of Mammals and Birds of Burmah, by E. Blyth (Extra No., J.A.S.B., 1875) ... 4 0
- Introduction to the Maithili Language of North Bihar, by G. A. Grierson, Part II, Chrestomathy and Vocabulary (Extra No., J.A.S.B., 1882) ... 4 0
5. Anis-ul-Musharrāfin ... 3 0
6. Catalogue of Fossil Vertebrata ... 3 0
7. Catalogue of the Library of the Asiatic Society, Bengal, by W. A. Bion ... 3 8
8. Ināyah, a Commentary on the Hidāyah, Vols. II, and IV, @ 16/ each ... 32 0
9. Jawāmlu-l-ilm ir-riyāzi, 168 pages with 17 plates, 4to. Part I ... 2 0
10. Khizānatu-l-ilm ... 4 0
11. Mahābhārata, Vols. III and IV, @ 20/ each ... 40 0
12. Moore and Hewitson's Descriptions of New Indian Lepidoptera, Parts I-III, with 8 coloured Plates, 4to. @ 8/ each ... 18 0
13. Sharaya-ool-Islām ... 4 0
14. Tibetan Dictionary, by Csoma de Kőrös ... 10 0
15. Ditto Grammar ... 8 0
16. Kaṇmīraçabdāmṛta, Parts I & II @ 1/8/ ... 3 0
17. A descriptive catalogue of the paintings, statues, &c., in the rooms of the Asiatic Society of Bengal by C. R. Wilson ... 1 0
18. Memoir on maps illustrating the Ancient Geography of Kasmir by M. A. Stein Ph.D., JI. Extra No. 2 of 1899 ... 4 0

Notices of Sanskrit Manuscripts, Fasc. 1-29 @ 1/ each ... 29 0
 Nepalese Buddhist Sanskrit Literature, by Dr. R. L. Mitra ... 5 0

N.B.—All Cheques, Money Orders, &c., must be made payable to the "Treasurer, Asiatic Society," only.

3 3-04,

Books are supplied by V.P.P.

THE ASIATIC SOCIETY, CALCUTTA